

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
BALKAN ARAŞTIRMALARI

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE
BOĞAZÖNÜ ADALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Melih ASAROĞLU

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. İlker Yasin AYDINKAYA

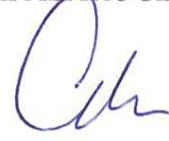
Çanakkale-2016

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi/Projesi olarak sunduğum “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Boğazönü Adaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.06.2016

Melih ASAROĞLU

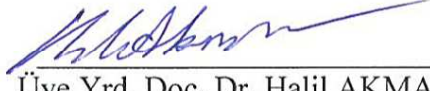
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Melih ASAROĞLU 'na ait **Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Boğazönü Adaları**
adlı çalışma, jürimiz tarafından Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı,
Balkan Araştırmaları Bölümü
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Yrd. Doç. Dr. İlker Yasin AYDINKAYA
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. İlker Yasin AYDINKAYA

Üye Yrd. Doç. Dr. Halil AKMAN

Üye Yrd. Doç. Dr. Bülent İLHAN

Tez No : 10114752
Tez Savunma Tarihi : 17.06.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
27/06/2016

ÖZET

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE BOĞAZÖNÜ ADALARI

Bugün Türkiye ile Yunanistan arasında uzunca bir deniz hududunu oluşturan Ege Denizi, içerisinde 3000’den fazla ada ve adacığa ev sahipliği yapmakla birlikte, kendine has özellikleri içerisinde barındıran, Akdeniz ve Kuzey ülkeleri ile köprü vazifesi gören jeostratejik bir konumda bulunmaktadır. “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Boğazönü Adaları” adlı tez çalışmamızda, Boğazönü Adaları’nın Ege Denizi içerisindeki yeri ve Çanakkale Boğazı açısından önemi üzerinde durulmuş, Türk hâkimiyetine girişinden günümüze kadar olan sürede hukuki, siyasi, askeri, demografik ve jeostratejik durumları üzerinde durulmuştur. Boğazönü Adaları, Çanakkale Boğazı’nın güvenliği açısından son derece jeostratejik öneme sahiptir. İstanbul’un fethinden hemen sonra Türk hâkimiyetine alınan ve Çanakkale Boğazı’na saldırı maksatlı farklı devletler tarafından birçok defa kuşatma ve işgal gören Boğazönü Adaları, yaklaşık beş asır Türk hâkimiyetinde bulunduktan sonra Balkan Savaşları ile Türk hâkimiyetinden çıkmıştır. Ardından Türk Milleti’nin büyük mücadelesi ve sonrasında modern ve bağımsız Türkiye’nin tapusu konumunda olan Lozan Antlaşması ile Çanakkale Boğazı için stratejik önemi dolayısıyla, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adası’nın Türkiye’ye ait olduğu kabul edilmiş, Limni ve Semadirek Adası ise Yunanistan’a bırakılmıştır. Milli mücadele dönemi sonrasında da savaşta olduğu kadar barışta da usta olan Türkeli, yaşanan tüm kötü olaylara rağmen komşusu Yunanistan ile yakın dostluk ilişkileri tesis etmiş, Kıbrıs Barış Harekâtı’na kadar bu süreç devam etmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ile beraber, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde önemi daha çok artan Boğazönü Adaları, bugün Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde sıkça gündeme gelmektedir. Yunanistan, Gökçeada ve Bozcaada üzerinde birtakım haklar elde etmeyi amaçlamakta ve bu süreçte de bu konuları, Türkiye’ye karşı bir yaptırım aracı olarak kullanmaktadır. Avrupa Birliği de Yunanistan, Rum diasporası ve İstanbul Fener Rum Patrikhanesi temelli bu politikaları desteklemekte, konu Türkiye-Yunanistan ilişkilerinden ziyade, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin bir müzakere noktasını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Avrupa Birliği, Lozan Antlaşması

ABSTRACT

THE SITUATION OF THE FORONT ISLANDS IN THE STRAITS OF TURKEY DURING THE PROCESS OF EUROPEAN UNION MEMBERSHIP

Today the Aegean Sea, which functions as a long maritime border between Greece and Turkey, houses more than 3000 islands and islets and has its own features with a geostrategic position that acts as a bridge between the Mediterranean and Northern countries. In our thesis study titled as Boğazönü Islands in the process of Turkey's European Union Membership. The role of Boğazönü Islands in Aegean Sea and its significance in terms of Dardanelles strait have been highlighted and their legal, political, military, demographic, geostrategic positions since their coming under Turkish domination have been handled. Boğazönü islands are highly significant geostrategically in terms of the safety of Dardanelles Strait. The Boğazönü Island was taken under the domination of Turks shortly after the conquest of the İstanbul and was invaded for many times by different countries in an attempt to attack to Dardanelles. With the Balkan wars, the domination of Turks over this island finished after it had been under the domination of Turks for approximately five centuries. Then, after the big struggle of the Turkish nation and thanks to the treaty of Lausanne which is the deed of Turkey, Gökçeada, Bozcaada and Tavşan Islands were agreed to belong to Turkey as they had geostrategic importance for Dardanelles. As for Limni and Semadirek islands, they were given to Greece. After the period of war of independence, Turkey which was not only good at struggling but also at peace, established a good amicable terms between itself and Greece despite of the bad events that had happened before and this process continued until the Cyprus peace operation. With the Cyprus peace operation, the geostrategic importance of Boğazönü Islands increased and this issue has been being discussed frequently during the process of Turkey's membership of the European Union. The Greece aims to gain the right over Gökçeada and Bozcaada and at this process; it uses these issues as enforcement against Turkey. European Union supports these policies of Greece, Greek Diaspora and Fener Greek Patriarchate. This issue has become the point of negotiation between Turkey and European Union.

Keywords: Turkey, Greece, European Union, Treaty of Lausanne

ÖNSÖZ

Bilimsel merak ve akademik araştırma sonsuz bir döngüdür. Ben de bu merak ve araştırma döngüsünden hareketle benim ve Türk insanının hayatında önemli bir yeri olan Çanakkale özelinde bir çalışma yapmaya karar verdim ve Çanakkale Boğazı için son derece stratejik öneme sahip Boğazönü Adaları ilgili bu çalışmayı hazırladım. Çalışmamın hazırlanmasında bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İlker Yasin Aydıncaya hocam ve bilgi ve tecrübelerini bana aktaran Yrd. Doç. Dr. Mithat Atabay hocama teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmamın bitimine kadar bana karşı anlayış ve desteklerini esirgemeyen canım Anneme, benim için her fedakârlığı üstlenebilecek durumda olan babama, dedeme ve çiçeği burnunda Hâkim kardeşim Rüştü'ye ve kız kardeşim Şeyma'ya, geniş ailemin diğer tüm fertlerine ve dostlarıma saygı ve sevgilerimi sunuyor ve şükranlarımı belirtiyorum.

Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan Türk milletinin evren var olduğu müddetçe, bilim ve medeniyete de öncü olması dilek ve temennilerimle...

Melih ASAROĞLU

Çanakkale-2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

JEOSTRATEJİK AÇIDAN EGE DENİZİ'NE BAKIŞ

1. Ege Denizi ve Ege Denizi İçerisindeki Adaların Gruplanması.....	2
1.1. Menteşe Adaları.....	5
1.2. Kiklat Adaları.....	5
1.3. Saruhan Adaları.....	6
1.4. Kuzey Sporat Adaları.....	6
1.5. Boğazönü Adaları.....	6
2. Boğazönü Adaları'nın Ege Denizi İçerisindeki Yeri ve Önemi.....	6
2.1. Limni Adası.....	9
2.2. Semadirek Adası.....	10
2.3. Bozcaada.....	10
2.4. Gökçeada.....	11
2.5. Tavşan Adası.....	13

BÖLÜM II

BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN TÜRK HÂKİMİYETİNE GİRİŞİ VE LOZAN ANTLAŞMASINA KADAR BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN DURUMU

1. Boğazönü Adaları'nın Türk Egemenliği'ne Girişi.....	14
1.1. Cezayir-İ Bahri Sefid Eyaleti'nin Kurulması ve Bu Eyalet İçerisinde Boğazönü Adaları'nın Yeri.....	15
1.2. XVII Yüzyılda Osmanlı-Venedik Mücadelesi ve Boğazönü Adaları.....	16
1.3. 1912 Türk-İtalyan Çanakkale Deniz Savaşı'nda Boğazönü Adaları.....	18
1.4. Balkan Savaşları'nda Boğazönü Adaları (1912-1913).....	19
1.5. Londra Barış Konferansı, Süfera (Büyükelçiler) Konferansı ve Londra Antlaşmasında Boğazönü Adaları.....	22
1.6. Çanakkale Savaşları'nda Boğazönü Adaları.....	23
1.7. Lozan Antlaşmasına giden süreçte “Boğazönü Adaları”.....	25

BÖLÜM III

LOZAN KONFERANSI'NDAN GÜNÜMÜZE KADAR BOĞAZÖNÜ ADALARI

1. Lozan Konferansında Boğazönü Adaları.....	28
2. Lozan Konferansı Sonrası Boğazönü Adaları.....	34
3. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Boğazönü Adaları.....	43
4. İkinci Dünya Savaşı ve Boğazönü Adaları.....	45
5. Yunanistan'da Açlık Dönemi ve Bu Dönemde Türkiye'nin Yunanistan'a Yapmış Olduğu Yardımlar.....	48
6. İkinci Dünya Savaşı Sonrası'nda Boğazönü Adaları.....	55
7. Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine Yönelik Uygulamaları.....	57
8. Kıbrıs Barış Harekâtına Giden Süreçte Boğazönü Adaları.....	59
9. Gökçeada'nın Nüfus ve Kültür Olarak Dönüşümü.....	66

10. Yunanistan'ın Limni Adası'nı Silahlandırması.....	68
11. Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci ve Boğazönü Adaları.....	71
12. 2008 Gross Raporu ve Boğazönü Adaları.....	80
13. Yunanistan'ın Son Dönemde Boğazönü Adalarına Bakışı.....	88
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	99

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD.	:Amerika Birleşik Devletleri
ADM.	: Admiralty
AKPM	:Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
ATASE:	:Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
B:	Belge
BA:	Başbakanlık Arşivi
BCA.	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviri
Der.	Derleyen
Doc.	:Document
Doç.	:Doçent
Dr.	:Doktor
Ds.	:Dosya
Ed.	:Editör
Fhr.	:Fihrist
FO	:Foreign Office
Hk.	: Hakkında
K.	:Kısım
K.A.K.	: Kızılay Arşivi Kutu
Kg.	:Kilogram

KGMA	:Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi
Kl.	:Klasör
Km.	:Kilometre
Ltd.	:Limited Şirketi
m.	:Metre
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
NATO:	Kuzey Atlantik Savunma Paktı
No:	Numara
Prof.	:Profesör
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
SAT	:Su altı taarruz
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Tk.	:Takım
Tl.	Türk Lirası
TPAO	:Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

Ege Denizi ve bu deniz içerisinde yer alan Boğazönü Adaları Çanakkale Boğazı ve İstanbul'a giden suyunun güvenliği için stratejik öneme sahiptir. Türkiye ve Yunanistan arasında özellikle son dönemde azınlık hakları konusu gündeme getirilerek sorun alanı olarak oluşturulan Boğazönü Adaları'nın, hukuksal statüleri 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşmasıyla belirlenmiştir. Bu tarihten sonra Boğazönü Adaları'nda yaşanan gelişmeler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerden bağımsız ele alınamamıştır. Son dönemde de Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde bu konu ayrıca bir müzakere başlığı oluşturmuştur. Çalışmamızın birinci bölümünde Ege Denizi'nin jeostratejik durumu incelenmiş ve Boğazönü Adaları'nın Ege Denizi içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Boğazönü Adaları'nın Türk hâkimiyetine giriş sürecinden, Lozan Antlaşması'na kadar ki süreç üzerinde durulmuş, Üçüncü bölümde ise Lozan Antlaşması'nda Boğazönü Adaları'nın hukuki ve siyasi konumu ve günümüze kadar gelen durumları ele alınmıştır. Yunanistan'ın Gökçeada ve Bozcaada'dan göç eden Rumlar üzerinden, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde, Türkiye'ye karşı gündeme aldığı bu konu, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında müzakere alanını oluşturmaktadır. Çalışmamızla ilgili ekler kısmında konuyla ilgili aydınlatıcı bilgi ve belgelere yer verilmiştir.

BÖLÜM I

JEOSTRATEJİK AÇIDAN EGE DENİZİ'NE BAKIŞ

1. Ege Denizi ve Ege Denizi İçerisindeki Adaların Gruplanması

Ege Denizi oluşturduğu jeostratejik değeri ile günümüzde Türkiye ile Yunanistan arasında uzunca bir deniz sınırı oluşturmuş olmakla birlikte, Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki stratejik değere sahip bir su ve ada kütesidir. Kuzeyde Saroz Körfezi'nden güneyde Girit adasına kadar uzanan 214 bin kilometrekarelik bir deniz sahasında içerisinde yaklaşık olarak 3000'den fazla ada ve adacığa ev sahipliği yapmaktadır¹. Kuzey-güney mesafe doğrultusunda yaklaşık olarak 660 km uzunluğa sahiptir. Ege Denizi'nin Kuzey sınırını Çanakkale Boğazı'nın girişini birleştiren Kumkale ile Mehmetçik Feneri arasındaki hat oluşturur.²Güney sınırı ise Dalaman Çayı'nın Akdeniz'e döküldüğü mevki ile Yunanistan'ın güneybatı sahilindeki Elafonisos Burnu arasında zincir gibi sıralanmış olan adaların en uzak noktalarının birleştirilmesiyle oluşan hattan meydana gelmektedir.³Bu adalar doğudan batıya sırayla: Rodos, Kerpe (Karpathos), Girit ve Çuha (Kithira) adalarıdır.

Yarı kapalı bir deniz olan Ege Denizi, kuzey-güney doğrultusunda 660 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir. Kuzey kısmında deniz genişliği 270 km, orta kısmında 150 km, güney kısmında ise 400 km kadardır⁴. Ortalama deniz derinliği ise 350 metredir. Ege Denizi'nin bu ölçüleri krokilendirildiğinde tıpkı bir kum saatini anımsattığı görülecektir. İçerisinde bulundurduğu ada ve adacık ile de kıymetli bir stratejik değere sahip olan Ege Denizi, içerisinde 23.000 kilometrekare ada yüzölçümüne de sahiptir. Bu rakam Ege Denizi büyüklüğünün yaklaşık onda birine karşılık gelmektedir. Ege Denizi'nin isminin kökeni ile ilgili farklı söylemler olmakla birlikte Nobel ödüllü Kolombiyalı edebiyatçı Marguez'in, çocukların "ta Selanik limanına kadar adadan adaya atlayarak... Yaya

¹ Hasret Çomak, *Ege Adaları*, Deniz Harp Okulu Yay. , İstanbul 1996, s. 3-8.

² Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara 1998, s. 3

³ Ali Kurumahmut, S. 3. te bu hattın, Uluslararası Hidrografi Bürosu tarafından 1953 yılında yayınlanan ve 1986'da düzenlenen dokümanında yer aldığı ve uluslararası hukuk açısından herhangi bir bağlayıcı özelliği bulunmadığı belirtilmektedir.

⁴ Hasret Çomak, *Ege...*, s. 3.

geçebileceklerini”⁵ söylediği Ege Denizi efsaneye göre adını, oğlu Theseus’un seferden dönmesini bekleyen Atina kralı Aigaion’un, oğlunun öldüğünü sanarak kayalardan aşağı kendini atmasıyla ona atfen Aigaion adını almıştır.⁶ Dillere göre söylem farklılıkları içeren Ege Denizi, İngilizce:”Agean,” Fransızca “Egée,” Almanca “Ägäisch,” ve İtalyanca “Egeo” olarak anılmaktadır. Osmanlı döneminde ise Ege Denizi’nin karakteristiğine uygun olarak “Adalar Denizi”olarak adlandırılmaktaydı.

Türkçe’ye, Yunanca’dan geçen bu denizin adı cumhuriyetle birlikte” Ege Denizi” olarak anılmaya başlamıştır. Ege Denizi coğrafyasının ülkelere katkısı incelendiğinde kıyının her iki tarafı Türkiye ve Yunanistan’ın, böylesine muazzam derecede stratejik boyutu ve deniz özellikleri dolayısıyla bunun kazanımları açısından bu denizden istifade ettiği görülmektedir. Öyle ki; Ege Denizi’nin sunmuş olduğu bu doğal ve stratejik özellikler iki ülkenin turizmini dünya çapında bir noktaya taşımıştır.

Türk tarafından baktığımızda girintili-çıkıntılı özelliği dolayısıyla Ege Denizi’nin muhteşem koy ve doğal güzellikleri, ülkenin adeta dünya çapında turizm üssü olmasını sağlayan başlıca avantaj kaynağıdır. Sadece Muğla olarak incelendiğinde 1100 kilometrenin üzerinde kıyı şeridi ve eşsiz doğal güzellikleri sanki Tanrı’nın özenerek yaratması, bu coğrafyayı diğerlerinden farklı kılmıştır. Halikarnas Balıkçısı olarak bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın:” Napoli’yi gör de öl derler, Oysa Gökova’yı gör de yaşa” sözü buradaki tabiat varlığının ne derece de önemi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ekolojisi ve kıyı şeridinin doğal yapısı ve güzelliği sadece bu coğrafyayı kendine âşık etmemiş, Kuzey ve Batı Avrupa, Asya ülkelerinin insanını da kendine bağlamıştır. Türkiye bu açıdan elde ettiği döviz geliri ile ekonomisinin girdilerini arttırırken, bu coğrafyanın sahip olduğu değer ve zenginliklerle kendisini dünyaya tanıtmıştır. Ege Denizi’nin bu konumu, turizme bu kadar açık ve elverişli yapısı jeostratejisi, Türkiye’ye bu gibi önemli avantajlar kazandırmıştır.

Yunan tarafından baktığımızda durum hiç de farklı değildir. Ege Denizi’nin sahip olduğu doğal güzellikler, kıyının öbür tarafında olduğu gibi Yunanistan’ı da dünya turizminin sayılı özel ve güzel mekânları arasına katmıştır. Özellikle Ege’nin Adalar Denizi özelliğinden kaynaklanan bu jeostratejisi adeta kendisini adalar turizmi ve tatili ülkesine dönüştürmüştür. Rodos, Mykonos, Samos, Santorini, Kos ve daha niceleri... Bu

⁵ Gabriel García , Márquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*, s. 18. , Çev. Seçkin Selvi, 22. Baskı, İstanbul 2003.

⁶ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul 1997, s. 25-26.

coğrafya avantajı, her sene Yunanistan'ın nüfusunun 1,5 katı turist ağırlamasına olanak sağlamıştır. Yunanlılar da bu güzelliklerin farkına vararak bu değeri turizm noktasında geliştirerek ekonomisine katkı sağlamıştır. Ege Denizi bu jeostratejik durumunun sunduğu imkânlar ile kıyının her iki tarafını da bu nimetlerden faydalanma noktasında yoksun bırakmamıştır.

Ege Denizi'nin kıtalar arasındaki geçiş ve köprü durumundaki genel jeostratejisine bakıldığında bulunduğu noktayı önem dışı tutmak mümkün değildir. Zira dünyada gemi ve tanker trafiğinin çok yoğun aktığı önemli su yolu olan Türk boğazları ile Akdeniz ve Karadeniz ile bağlantı sağlamasından ve geçiş yolu olmasından da büyük öneme ve değere sahiptir. Ege Denizi'nde meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık Akdeniz'den Karadeniz'e ticaretin ve güvenliğin aksamasına yol açacaktır. Bu durumdan sadece Türkiye ve Yunanistan değil, Karadeniz ve kuzey ülkeleri ile Akdeniz havzası da olumsuz etkilenecektir.

Ege Denizi'nin uluslararası bu konumu, onu sürekli önem arz eden ve gündemde canlılığını korur hale gelmesini sağlamıştır. Orta Doğu'nun, Akdeniz havzasının Kuzey ülkeleri ve Balkanlarla bağlantısı Ege Denizi coğrafyasıdır. Ege Denizi'nin bu yapısı da onu geçiş ve güvenlik denizi olmaktan da öteye taşımıştır.

Deniz zenginlikleri ve deniz canlıları açısından da Ege Denizi adeta verimlilik ve kültür hazinesidir. Bu kıymette bir deniz, içerisinde çeşitli deniz canlılarına ve faunasına ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın, Ege Denizi'nin nimetlerinden yararlanma noktasında bu çeşitlilik ve verimlilik iki ülkenin mutfağına dahi yansımıştır. Akdeniz ve Karadeniz arasında kalan Ege Denizi, bu iki su kütesine açılıyor olması dolayısıyla, içerisinde barındırdığı deniz zenginlikleri ile de kıyının her iki tarafına Türkiye ve Yunanistan'a olumlu katkılar sunmaktan geri durmamıştır.

Jeolojik yapısı itibarıyla Ege Denizi kendine has özellikler taşımaktadır. Girintili çıkıntılı koylarıyla, değişik büyüklükte birçok körfez ve yarımada ev sahipliği yapmaktadır. Deniz dibi de çok farklı jeomorfolojik yapıya sahiptir. Farklı derinlik ve büyüklüklerde düzlük, çanak, oluk, sırt, gedik ve tepelik alanlarla kaplıdır. Ege Denizi'ni bir başka kendine has unsuru da deniz dibinin dik yamaçlarla bezeli oluk şekilli derin çukurlar ve kapalı çanaklardan meydana geliyor olmasıdır. Çukurların en büyüğü ise Malya Burnu'ndan Rodos'a doğru uzanan Girit çukurudur.

Çok sayıda farklı niteliği bünyesinde toplayan Ege Denizi incelendiğinde, içerisinde birçok sayıda ada ve adacık gruplarının deniz içerisinde her tarafa serpilmiş vaziyette olduğu görülür. Fakat bu ada ve adacık grupları görüldüğü gibi düzensiz vaziyette algılanmamalıdır. Belirli gruplar ve düzen içerisinde toplanmıştır. Bu adaların toplanış ve gruplanış biçimlerini Ege Denizi'nin stratejisi, jeopolitiği ve uluslararası antlaşmaların Ege Denizi'nin kaderini tayin etmesi belirlemiştir. Ege Denizi içerisindeki adaları beş grup halinde incelemek mümkündür.⁷

1.1. Menteşe Adaları

Osmanlılar tarafından “Oniki Ada” diye adlandırılan Menteşe Adaları grubu, Aydın Dağları'nın devamı gibi görünen, kuzeyden güneye doğru Samos ile Rodos arasında yer alan irili ufaklı birçok ada ve adacıklardan meydana gelmektedir.⁸ Oniki Ada isminin bilimsel bir değeri olmayıp Türklerin adada uyguladığı Oniki üyeli mahalli meclis sisteminden geldiği bilinmektedir. Bir kısım batılı yazarların “Güney Sporad” adını verdikleri bu bölgede yirmiden fazla ada ile bunlara bağlı çok sayıda adacık ve kayalık bulunmaktadır.⁹ Bu adalar grubunda yer alan belli başlı adaların Türkçe ve Yunanca adları şunlardır; Leros (Leryos), Eşek (Gaiaros/Agathonisi) adası, Nergisçik (Arki), Batnoz (Patmos), Lipso (Lipso), Bulamaç (Farmokonisi), Kilimli (Kalimnos), Kalolimnoz (Kalolimnos), Keçiadası (Pserimos), Ardıççık (Kinados), Koçbaba (Levita), İncirli (Nisiros), Sömbeki (Simi), Herke (Kalki), Rodos (Rodos), Kerpe (Karpatos), İstanbulya (Astipalaia) ve İstanköy (Kos) adasıdır. Meis adası ise Menteşe Adalar grubuna ait olmayıp bir Akdeniz adasıdır.

1.2. Kiklat Adaları

Kiklat Adaları Yunanistan'ın Doğu kıyısında ve Girit Adası'nın kuzeyinde bulunan stratejik değere sahip adalardan oluşmaktadır. Bu adalardan bazılarının Türkçe ve Yunanca adları şunlardır; Andre (Andros), İstandil (Tinos), Mekene (Mikonos), Nakşa (Naksos), Para (Paros), Yumurgi (Amorgos) ve Değirmenlik (Milos) adalarıdır. Volkanik hareketler sonrasında meydana gelmiş bu adalar grubunun genel görünümü çıplak, dağlık ve kayalıktır. Ege Denizi'nin Yunanistan anakarasına yakın olan batı kısmından itibaren

⁷ Ege Denizindeki adaların gruplanışı gösteren harita s. 99'da gösterilmiştir.

⁸ Selami Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995, s.140.

⁹ Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel...*, s. 5.

ortalarına kadar uzanan Kiklatlar, bulunduğu konum itibariyle Menteşe Adalar Grubu ile birlikte kuzey-güney istikametindeki bütün denizyollarının kontrol altında tutulmasını sağlamaktadır.

1.3. Saruhan Adaları

Doğu Ege Adaları veya Doğu Sporad Adaları diye adlandırılan bu ada grubu, Anadolu'ya çok yakın bir kısımda Ege Denizi'nin orta bölümünde yer almaktadır. Bu adalardan bazılarının Türkçe ve Yunanca adları şunlardır; Midilli (Lesvos), Ahikerye (İkaria), Sakız (Hiyos), Hurşit (Furni) ve Forno (Fimenia), Saruhan Adaları grubunun önemli adalarından başlıcalarıdır. Anadolu'ya coğrafi yakınlığı bu ada grubunu Batı Anadolu içlerine yapılacak taarruzlarda bir ileri üs bölgesi konumuna sokmaktadır.

1.4. Kuzey Sporad Adaları

Kuzey Sporadlar, Eğriboz adasının kuzeyinde kalan adalardan oluşmaktadır. Seksen kadar ada ve adacıktan oluşan Kuzey Sporad Adaları'ndan bazılarının Türkçe ve Yunanca isimleri şöyledir; Keçi (Pelagos), İbislik (Giura), Iskados (Skiathos), İskiri (Skyros), Kırlangıç (Alonnisos) adaları.

1.5. Boğazönü Adaları

Boğazlar güvenlik sistemi içerisinde Çanakkale Boğazı'nın tamamlayıcı bir bütünü olarak görülen Boğazönü Adaları Grubu, Ege Denizi'nin kuzeyinde, Çanakkale Boğazı'nın girişinde bulunan beş adadan; Limni (Lemnos), Semadirek (Samothraki), Gökçeada (İmroz), Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan adalarından oluşmaktadır.

2. Boğazönü Adaları'nın Ege Denizi İçerisindeki Yeri ve Önemi

Çanakkale Boğazı'nın önünde yer alıyor olması, Çanakkale Boğaz'ı hinterlandı ile jeostratejik bütünlük içermesi sebebiyle literatürde bu adalar "Boğazönü Adaları" ya da "Boğazları Koruyan Adalar" olarak adlandırılmıştır. Boğazönü Adaları'nın denizcilik, turizm ve ticaret açısından önemi bulunmakla birlikte Türk Boğazları için bir güvenlik semsiyesi oluşturduğu tezi tarih boyunca hiç eskimemiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Akdeniz havzasından gelebilecek tehlikelere karşı boğazları

tahkim ettirmesinin yanında Boğazönü Adaları'nı egemenliği altına alması, 1770 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya'nın boğazları zorlamak için Limni'yi işgale kalkışması, tarihin görmüş olduğu en büyük çıkarma harekâtlarından biri olan Çanakkale Savaşı'nda bu adaların, Müttefik kuvvetleri tarafından boğaza karşı üs olarak kullanılması Boğazönü Adaları'nın boğazlar güvenlik sistemiyle ne kadar bütünleşik olduğunun göstergesidir.

Bu adalar için, dünyada önemli su yolları olarak bilinen Türk Boğazları'nın ele geçirmeye giden yolda önemli bir basamak olarak, boğazı ele geçirmek isteyen güçlerin dikkatlerini üzerine çekmiştir denilebilir. Nitekim Deli Petro'dan beri Boğazlar üzerinde emeli olan ve Türk siyasetinin ve kaderinin şekillenmesinde rol oynamış olan Rusya açısından baktığımızda, 1914'te Rusya Dışişleri Bakanlığı Muhaberat Müdür Yardımcısı Bazili'nin hazırladığı ve “İstanbul et Detroits” adlı Rus evrakı içinde yer alan rapor, bu adaların boğaz güvenliği ve adaları elinde bulundurana sağladığı yararı gösterme açısından son derece önemli kaynak olduğu söylenebilir.¹⁰Bu rapora göre;

“Evvelce söylediğimiz gibi, Çanakkale Boğazı'nın methalinde bulunan Ege Denizi Adaları İmroz (Gökçeada), Bozcaada, Limni ve Semadirek, Boğazlara karşı harekâtı kolaylaştırmakta kullanılabilirler. İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada, Çanakkale Boğazı'nın methaline o kadar yakındırlar ki, şeraitin bir müstahkem mevki meydanı için icap ettirdiği sınırlar içinde bulunuyorlar. İmdi, Çanakkale'nin müdafaa teşkilatı, tamamen emniyet verici olabilmek için, bu iki adanın şimdiki zikredilen gayede kullanılabilmeleri ve Çanakkale methalini denizden gelecek bir taarruza karşı himayeye mahsus tahkim edilmiş bir deniz cephesi teşkil eylemeleri lazımdır.”

Bu evraktan da anlaşıldığı üzere bu adaların Boğaz hinterlandı için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Devamında ise Limni ve Semadirek için şu önemli notlar düşülmüştür.

“Limni ve Semadirek'e gelince, evvelce izah olunan mülahazalardan anlaşılır ki, bu adalar Çanakkale methalinden denize kadar olan yol boyunca gemi işletmeyi tehdit için kullanılabilirler. Bu tehlikeyi gidermenin en iyi çaresi bu iki adayı bize (Rusya'ya) verdirmektir. Hele, vaziyeti Semadirek'ten daha da ehemmiyetli olan Limni'yi elde etmek çok arzu olunur. İmdi, Limni'den

¹⁰ Mehmet Cemil Bilsel, *Lozan*, Ahmet İhsan Matbaası Ltd. İstanbul 1933, II, s. 232.

vazgeçme, buna mecbur olmadıkça kabul edilemez. Limni ve Semadirek'i almaklığımız imkânı bulunmadığı takdirde, bunların ikinci derecede bir devlet, mesela bunları zaten işgal etmiş olan Yunanistan'ın tasarrufuna geçmesi kabul olunabilir; yani ne tahkim olunabilsin, ne de askeri veya bahri maksatlarla kullanılabilsin..."¹¹

Bu belgeden de anlaşıldığı üzere Boğazönü Adaları, boğazların adeta anahtarı durumundadır. Bu durumundan dolayı da emperyal devletlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Günümüzde ise bu adalardan Limni ve Semadirek Yunanistan'ın, Gökçeada, Tavşan ve Bozcaada ise Türkiye'nin egemenliği altında bulunmaktadır. Uluslararası camia bu adalarda Türkiye ve Yunanistan arasında bir denge kurma yolunu izlemiştir. Bu denge 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile Türkiye, Yunanistan ve diğer antlaşmanın taraf devletlerince kabul görmüş, sonrasında 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle Türkiye, Boğazlarda ve onların anahtarı durumundaki adalarda kendi lehine değişiklik yapma olanağı bulmuştur.¹² Türkiye bu sayede Lozan'da belirlenen boğazlarda ve bu adalarda egemenliğine aykırı durumları ortadan kaldırmış, boğaz güvenliğini tam olarak sağlama olanağı bulmuştur. Fakat özellikle adaların silahsızlanma ile ilgili durumlarında Türkiye ve Yunanistan arasında sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunların çıkış noktasına ve tarafların bu sorunlara ve konulara bakış açısına tezimizde kapsamlı olarak değinilecektir. Hâkimiyeti altında bulunduran tarafa her zaman avantaj sağlamış olan Boğazönü adaları bugün Türkiye ve Yunanistan'ın bu adalarda birbirine karşı hasmane tutum almaları sebebiyle farklı bir vaziyet almıştır. Türkiye açısından, Milli Mücadele dönemi ve sonrasındaki süreçte Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada ya getirilen özel statü ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki ortaya çıkan yeni durumlar Türkiye'nin Boğazönü Adaları'ndaki bakış açısında da etkiler meydana getirmiştir.

Yunanistan tarafından da durum aynı şekilde cereyan etmiştir denilebilir. Adaların durumunu belirleyen 1923 Lozan Antlaşması ve antlaşmaya ek olarak konulan Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle, Yunanistan'ın farklı tutumlar içine girmesi gerilimi tırmandırmıştır. Fakat Boğazlar güvenliği Yunanistan'ın tek taraflı hegemonyal çıkarlarına terk edilemeyecek kadar önemlidir.

¹¹ M. Cemil Bilsel, *Lozan II*, İstanbul 1933, s. 232.

¹² Türkiye 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle, Lozan Boğazlar Sözleşmesindeki kısıtlamaları kaldırarak boğazları tahkim etme olanağı bulmuştur.

Limni adasını baz aldığımızda hasım tarafından fevkalade bir şekilde boğazlar mıntıkasına ve Türkiye içerisine yapılacak bir harekatta ileri üs vazifesi görebilecek, Boğazlardaki gemi trafiği ve bu bölgedeki deniz trafiğini tehlikeye düşürebilecektir. Türkiye ile hasım başka bir devletinde Limni'ye herhangi bir maksatla askeri unsurlarını konuşlandırması şüphesiz gerginliği daha da tırmandıracaktır. Günümüz gelişmiş silah sistemleri ve menzilleri rahatlıkla uzak mesafeleri, karşı tarafın menziline girmeden etkisi altına alabilecek durumdadır. Bugünkü durumda düşünüldüğünde Limni gibi önemli bir noktanın istikrarsızlığı Çanakkale Boğazı'nın deniz ticaretini ve güvenliğini tehlikeye düşürecektir.

2.1. Limni Adası

Limni adası, Ege Denizi'nin kuzeyinde, Çanakkale Boğazı'nın karşısında Aynaroz Yarımadası ile Batı Anadolu kıyılarının orta kısmında yer alan 476 kilometrekare yüzölçümü ile Yunan Adaları içinde büyüklük sıralamasında sekizinci sırada olan önemli bir adadır. Türk kıyılarına mesafesi 50 km kadardır. Nüfusu günümüz itibarıyla 17 bini bulmaktadır. Nüfusun büyük bir kısmı Yunanlılardan oluşmaktadır. Ada'da askeri amaçla da kullanılabilecek bir havaalanı mevcuttur. Ada'nın başlıca gelir kaynağı şarapçılık, balıkçılık, besicilik ve tarımdır. Ada genelde dağlık arazilerden meydana gelir. Ada'da zeytingiller pek yetişmez. Buğday ve Arpa üretimi yaygındır. Bizans zamanında ada, İstanbul'un başlıca tahıl tedarikçisi durumundadır. Önemli yerleşim yerleri Kastro (Mirina) ve Mondros'tur. Mondros'un bir başka önemi de Osmanlı Devleti'nin 1.Dünya Savaşı'na resmen son verdiğini bildiren Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı yer olmasıdır. Türkiye ve Türk tarihi açısından unutulmaz önemdedir. Ayrıca 1915 Çanakkale Muharebelerinde Limni Adası Müttefikler tarafından üs olarak kullanılmıştır. Boğazönü Adaları arasında jeostratejik değeri ve deniz ticareti trafiğini kontrol mıntıkasının ana merkezinde yer alması açısından Boğazönü Adaları içerisinde jeostratejik değeri itibarıyla en ön sıradadır denilebilir. Tarih boyunca bu önemi koruyan ve Çanakkale Boğazına saldırı öncesi farklı devletler tarafından hedef olarak görülmüş Limni Adası, bundan sonra da bu önemi devam ettirecektir.¹³

¹³ Fatih Sultan Mehmet'in Boğazönü Adalarını fethiyle başlayan süreçte görülecektir ki; Venedik, Rusya, İngiltere gibi boğaza kim hâkim olmak istediye muhakkak istikametini en başta Limni'ye çevirmiştir.

2.2. Semadirek Adası

Ege'nin en yüksek adası olması ve adanın görünümü itibariyle göğe doğru yükselen dağ bloğu şeklinde olması sebebiyle Türkçe'de "Semadirek", Yunanca'da Trakya Samos'u anlamında Samos Thrakis' e atfen "Samothraki" olarak adlandırılan Semadirek adası, bugün Yunanistan'ın Meriç vilayetine bağlıdır.¹⁴ Adanın yüzölçümü 178 kilometrekaredir. Uzunluğu ise 17 km.'dir. Güneybatısında Türkiye'ye bağlı Gökçeada bulunur. Gökçeada'ya mesafesi 37 km.'dir. Ada Türk-Yunan deniz hududunun sadece birkaç mil batısında bulunur. Ada'nın en yüksek noktası 1611 metre yüksekliğe sahip Fengari dağıdır. Ada'nın önemli bir kısmı dağ silsileleriyle kaplıdır. Anadolu kıyılarına bakan güney kıyılarında dağlar denize dik indiği için yerleşim yoktur ve dağlar hemen kıyıdan itibaren başlamaktadır. Çanakkale'nin batı kıyılarından Kabatepe'den ve Arıburnu'ndan dağ silüeti şeklinde görülebilmektedir. Havanın açık olması durumunda Kaz dağlarından dahi Semadirek'i görmek mümkündür.

Ada, turizm ve doğal güzellikleri açısından bakir durumdadır. Fengari dağından gelen suları toplayan Fonyas Kanyonu ve şelaleleri adanın doğal zenginliklerindendir. En önemli yerleşim yeri ve limanı Kamariotissa'dır. Etrafının dağlık olması sebebiyle doğal liman sayısı da azdır. Ada'nın başlıca geçim kaynağı Balıkçılık ve Turizm'dir. Günümüz nüfusu 3000' e yakındır.

Çanakkale Boğazı ve özellikle Anadolu anakarası ile Çanakkale Boğazı önündeki deniz ticaretinin güvenliği açısından önemi bulunan Semadirek adası Boğazönü Adalar Grubu içerisinde stratejik önemini her zaman korumaktadır.

2.3. Bozcaada

Türkler tarafından "Bozcaada", Yunanlılar tarafından ise "Tenedos" diye anılan ada, Çanakkale Boğazı'na hâkim olması ve Boğaz'ın Ege Denizi'ne açılan çıkış noktasına yakın olması sebebiyle, Boğazönü Adalar Grubu içerisinde önemli yer tutmaktadır. Çanakkale il merkezine 40 km, Gökçeada'ya 27 km, Limni Adası'na 41 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Yüzölçümü 36.67 kilometrekaredir. Ada'nın çevresi 38 km.

¹⁴ Samos, Saruhan Adalar Grubu'nda yer alan Dilek Yarımadasının karşısında Yunanistan'a bağlı bir Ege Adası'dır.

uzunluğundadır. En yüksek noktası 192 m. yükseltisi ile Göztepe'dir. Ada'da su kaynakları kısıtlı olup, Ada'ya en yakın ulaşım, Ezine ilçesinin Geyikli beldesi feribot iskelesinden yapılmaktadır. Ada'nın rüzgârlı gün sayısı çok fazla olmasıyla beraber, Polente Feneri'nin olduğu mevkiye Rüzgâr enerji santrali kurulmuştur.

Ada'da başlıca geçim kaynağı bağcılık, şarapçılık, balıkçılık ve turizmdir. Üzüm bağları önemli yer tutar. Evliya Çelebi Bozcaada için; “Dünya'nın en güzel çavuş üzümlerinin yetiştiği yer” ifadesini kullanmaktadır. Nüfusu günümüzde 2600'e yaklaşmakla birlikte, yaz mevsiminde 10.000'i bulmaktadır.

Bozcaada Çanakkale Savaşları'nda da Müttefik kuvvetler tarafından bir üs olarak kullanılmış, Boğaza karşı icra edilen harekâтта, Bozcaada'da bulunan hava üsleri müttefiklere stratejik konumu itibarıyla avantaj sağlamıştır.

2.4. Gökçeada

Helen dönemindeki adı İmvros, İmbros veya İmvros olarak anılan daha sonra Osmanlı döneminde de adı İmroz olan Gökçeada, Türkiye'nin Kıbrıs'tan sonra en büyük adasıdır.¹⁵ Çanakkale Boğazı hinterlandı için elinde bulunduran devlete avantaj sağlayan Gökçeada, Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi çıkışı ve Saroz körfezine kadar uzanan kısımda Türkiye'nin hâkimiyet alanını pekiştiren adadır. Kıyı şeridi uzunluğu yaklaşık 95 km.'yi bulmaktadır. Yüzölçümü 289,5 kilometrekaredir. Ada'nın kuzey-güney uzunluğu 13 km, doğu-batı uzunluğu ise 29,5 km.dir. Büyük bir bölümü dağlık ve engebeli arazilerden oluşmaktadır. En yüksek noktası 673 m. yüksekliği ile doruk tepesidir. Ada'da 5 köy bulunmakla birlikte su kaynaklarının fazlalığı açısından dünya'da ki adalar arasında 4. sıradadır. Ada'nın nüfusu 2014 verilerine göre 8644'tür. Ada'nın anakaraya olan uzaklığı anakara ile ulaşımın sağlandığı iki limana göre belirlenmektedir. Gökçeada, Kuzu Limanı'ndan Çanakkale Limanı'na 51 km, anakaradaki Kabatepe Limanı'na mesafesi ise 23 km.'dir. Çanakkale Boğazı'nın güneyinde yer alan Bozcaada'ya uzaklığı 32 km. diğer komşuları Limni ve Semadirek'e mesafesi sırayla 18 km. ve 21 km.'dir. Adanın iç karayolu uzunluğu toplamı 131 km.'dir. Adanın ana arter yolları ile köy yollarının tamamı

¹⁵ İmroz adının nereden geldiği incelendiğinde Luwi dilinde “Yüce Ana Tanrıça” anlamına gelen “İmaura” sözcüğünden sonra Helen ağzında önce İmuros, daha sonra da İmbros'a dönüştüğü bilinmekle birlikte Ada'nın ilk yerleşimcilerinden biri olan Pelasg (Aka) dilinden türemiş olduğu ile ilgili çalışmalarda mevcuttur. Çiğdem Şahin, *AB Bölgesel Politikası Adalar ve Gökçeada*, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s. 267.

asfalt kaplıdır. Havayolu ulaşımı ise sınırlı olarak kalmıştır. 1996 yılında Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından yapımına başlanan Gökçeada havaalanı, 2006 yılında Milli Savunma Bakanlığının “Uçuşa Askeri Yasaklı Bölge” olması sebebiyle uygun görüş vermemesi üzerine hizmete girememiş, ancak Bakanlıklar arası düzenleme ile 15 Ağustos 2010 tarihinde hizmete girmiştir.¹⁶ 2011’de ticari uçuşlara başlayan Gökçeada Havaalanı, bugün yaz aylarında haftada iki defa İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanına direk uçuşlarda kullanılmaktadır. Kış mevsiminde çok fazla talebin olmaması sebebiyle uçuş seferleri yapılmamaktadır. Ada’da Türkiye Denizcilik İşletmeleri tarafından işletilen Uğurlu Limanı ile Kuzu Limanı bulunmaktadır. Bugün aktif olarak kullanılmayan Uğurlu Limanı’nın kapasitesi yılda 365 gemiyi kabul etmeye sahiptir ve rıhtım uzunluğu 76 metredir. Maksimum 4000 grostonluk bir geminin yanaşma kapasitesi olan limanı aktif olarak kullanabilecek gemi cinsi askeri gemilerdir. Aktif olarak kullanılan Kuzu Limanı ise, 900 m. Rıhtım uzunluğu, yılda 700 adet gemi kabul kapasitesi olan 400 bin ton elleçleme kapasitesine sahip bir limandır. Ayrıca Kuzu Limanı’nın 200 bin ton depolama kapasitesi olan limanın yolcu kapasitesi de yılda 200 bin kişidir. Bu limana yanaşabilecek gemi cinsleri ise feribot ve arabalı vapurdur. Ada’da PTT ve Türk Telekom hizmetleri verilmekle beraber telefon ve internet altyapısı, GSM operatörleri baz istasyonları adanın iletişim hizmetlerini karşılamada yeterli olmaktadır. Ada’nın elektrik ihtiyacı ise anakara ile deniz altı kablosu şebekesi ile ulusal elektrik enerjisi sisteminden sağlanmaktadır.¹⁷

Ada’da ekonomik hayat bağıcılık, zeytincilik arıcılık, balıkçılık ve turizme dayalıdır. Ayrıca Gökçeada 2011 yılında “Cittaslow” yani sakin kent kapsamına dâhil olarak, dünya’da sakin kent kapsamına dâhil olan tek ada’dır. Gökçeada’nın bulunduğu yer kabuğu şekillerinin gelişimlerini tamamlama aşaması devam ettiğinden ada ve çevresi fay kırıkları ile çevrilidir. Olası büyük depremlere de gebe dir. Ada’nın çevresi sert kayalıklarla çevrildiği için, uzun yıllar dalgaların kıyı bandında meydana getirmiş olduğu tahripler, Gökçeada’ya güzel koylar kazandırmıştır. Bunlardan biri olan “Yıldız Koy” Türkiye’nin ilk milli sualtı parkıdır.

Ada’nın rüzgâr kapasitesinin fazla olması Rüzgâr Sörfü ve Kite Sörf tutkunlarına ev sahipliği yapmaktadır. Ada, sakinleri olan Türk ve Rum’lardan izlere sahiptir. Boğazönü

¹⁶ Şahin, *Gökçeada*....., s. 295.

¹⁷ Ada’da bulunan elektrik hatlarının tamamı yer altına alınmış değildir. Bu sebeple fırtınalı ve yağışlı sezonlarda sıklıkla arıza ve kesintiler yaşanmaktadır.

Adalar Grubu içerisinde Türkiye'nin h k mranlı ında bulunan ada, yatırım imkân ve olanakları arttırıldığı takdirde ülke ekonomisine daha fazla katkı sunacaktır.

2.5. Tav san Adası

Bozcaada'nın 1 mil kuzeyinde bulunan Bo az n  Adalar Grubu içerisinde yer alan üzerinde mesken yaşamının bulunmadığı 800 dönüm kara parçasından oluşan ada'dır. Biti i inde yine benzer özelliklere sahip Orak ve Pırasa Adaları bulunur. Ada'da bir deniz feneri, iki adet iskele ve tatlı su kaynağı da bulunmaktadır. Ada'da mesken yaşamı olmadığından alt yapı ve elektrik bulunmamaktadır.

Rüzgâr enerjisi potansiyeli açısından Türkiye'nin en r zg rl  adasıdır. Bozcaada'nın tanınmış ailelerinden Aral ailesi ve damadına miras şeklinde devretmi  olan ada günümüzde 22 milyon dolar fiyatla satılı a çıkarılmıştır.

BÖLÜM II

BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN TÜRK HÂKİMİYETİNE GİRİŞİ VE LOZAN ANTLAŞMASINA KADAR BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN DURUMU

1. Boğazönü Adaları'nın Türk Egemenliği'ne Girişi

İstanbul'un fethiyle beraber, İstanbul'un ve Boğazların önemi Osmanlı Devleti için daha da artmıştı. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi sırasında boğazlar koridorunun güvenliğinin ne demek olduğunu daha da iyi anladı. İstanbul'un fethinden sonra ilk adım olarak, boğazların ve payitahtın¹⁸ savunmasının güçlenmesi adına Çanakkale Boğazı'nın en dar yerinde Rumeli tarafına Kilidülbahir (Kilitbahir) kalesini, boğazın diğer Anadolu yakasına ise Çimenlik Kalesi'ni inşa ettirdi. 17. Yüzyılda bu kalelere ek olarak da Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açılan en uç noktasında da Seddülbahir kalesini inşa edilerek Boğazlar güvenliğini sağlamlaştırıldı.

Boğazlar güvenliği açısından Boğazlar mıntikasına kale inşası ve buraların savunmasının güçlendirilmesi yeterli gelse de, savunmanın daha yerinde ve anlamlı hale getirilmesi için bütün bu yapılanlara ek olarak Boğazönü Adaları'nın Türk hâkimiyetine geçmesi askeri bir zorunluluk idi. Bu maksatla Osmanlı devleti Semadirek, Bozcaada, Limni, Gökçeada ve Taşoz Adasını ele geçirdi (1456)¹⁹. Bir yıl sonra da bu adalara yönelik İtalyan saldırısı püskürtüldü ve Boğazönü Adaları'nda Osmanlı Devleti'nin hükümrânlığı pekişti. Boğazönü Adaları'nın fethinin ardından bir müddet daha bu adalar için Osmanlı Devleti ile Venedik arasında mücadele devam etti.

1463-1479 yılları bu mücadele ile geçti. Bu mücadele esnasında Gökçeada 1466 yılında Venedik kontrolüne girdi. Boğazlar ticaretinin kontrolü ve güvenliği için Gökçeada'nın ne demek olduğunu bilen Osmanlı Devleti 1470'te ada'yı Venediklilerden geri aldı. Benzer bir durum Bozcaada için de söz konusu oldu. Aynı şekilde Bozcaada da Venedik Donanması tarafından işgal gördü. Çanakkale Boğazı'nın stratejik kontrol

¹⁸ Payitaht kelimesi günümüz Türkçesi ile başkent anlamında kullanılmaktadır.

¹⁹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, s. 276-78.

noktalarından biri olan Bozcaada da Venediklilerin elinden geri alındı. Daha sonra burada bir kale inşa edilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca ada'da tam hâkimiyet sağlayabilmek adına buraya yerleşecek olanlara imtiyazlar verilmesi de söz konusuydu.²⁰

1.1. Cezayir-İ Bahri Sefid Eyaleti'nin Kurulması ve Bu Eyalet İçerisinde Boğazönü Adaları'nın Yeri

Osmanlı Devleti idaresi içerisinde taşra örgütlenmesi, en aşağıdan itibaren köy, nahiye, kaza, sancak ve eyalet şeklinde idi. Köylerle birlikte, nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesinden ise eyaletler meydana geliyordu. Osmanlı Devleti Ege Denizi'nde yaptığı fetihlerle etki alanını genişletip, bu deniz içerisinde hâkimiyetini arttırınca, deniz ve adaların bütünüyle ilgili müstakil bir eyaletin kurulması ihtiyacı doğdu ve 1534 yılında “Cezayir-i Bahri Sefid” ya da “Kaptan Paşa Eyaleti” olarak anılan eyaleti kuruldu ve başına Barbaros Hayrettin Paşa getirildi. Cezayir-i Bahri Sefid eyaleti, Ege Adaları'ndan ve sahil sancaklarından meydana gelmekte idi. Bu eyalet, devletin denizcilikle ilgili politikalarının üretildiği bir merkez konumunda idi.²¹

Eyaletin merkez sancağı net olmamakla birlikte Saruca Paşa'dan itibaren Gelibolu Sancağı olarak belirlenmişti. Gelibolu Sancağı, bulunduğu coğrafi konum itibariyle özel şartlara haiz olduğundan müstakil bir yapıda ele alınmıştır. Gelibolu'nun Osmanlı Devleti için bir deniz üssü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çanakkale Boğazı'nın önündeki Limni, Semadirek (Samothraki) ve Gökçeada (İmroz) ve bunlara ek olarak Taşoz Adası, Osmanlı deniz kuvvetlerinin kumandanı Kaptanıderya'nın yöneticiliğinde Gelibolu Sancağı'na bağlanmıştı.²²Bu adalardan Limni'nin Gelibolu Sancağı'na bağlandığı tarihin 1478 olduğu söylenebilir. Boğazönü'ndeki bu adaların yeni esaslarla idari olarak Gelibolu Sancağı'na bağlanmasıyla birlikte, ekonomik olarak da bu adaların devlet bütçe sistemi

²⁰ Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi I.Cilt*, Çev. Mehmed Ata, yeniden yazan, Abdülkadir Karahan, İstanbul 1991, s. 224-225.

²¹ Cezayir-i Bahri Sefid eyaleti, Akdeniz'deki Girit Adası hariç, Ege Denizinin tamamı, Biga ve Gelibolu Yarımadaları dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin deniz ile ilgili faaliyetlerinin çok büyük bir bölümünü kapsadığı eyalettir.

²² Osmanlı Donanması'nı idare eden Kaptanıderya, Barbaros Hayrettin Paşa' nın Osmanlı Donanması'nın başına geçişine kadar sancakbeyi statüsünde olup Gelibolu'da oturmaktaydı. Aynı zamanda Gelibolu merkezli idari bölgeden de sorumlu bulunuyordu.

içerisinde kayıtlarına rastlanmaktadır. Boğazönü Adaları'ndan Limni, Bozcaada, Semadirek (Samothraki) Padişah hassıydı ve Gelibolu Sancağı'na bağlıydı.²³

1.2. XVII Yüzyılda Osmanlı-Venedik Mücadelesi ve Boğazönü Adaları

Boğazönü Adaları ve Ege Denizi'nde hâkimiyetini ve idari teşkilatlanmasını kuran Osmanlı Devleti, Hicaz suyolunun güvenliğini tehdit eden korsanlar için harekete geçti. Bu yolun güvenli hale getirilebilmesi için Girit Adası'nın alınması gerekiyordu. Osmanlı Devleti bu amaçla Girit'in fethi ile uğraşırken, Venedik donanması Osmanlı Donanmasının Girit'e yardımını kesmek amacıyla Çanakkale Boğazı çıkışını ablukaya aldı. Osmanlı Donanmasını boğazdan dışarı çıkarmamak niyetinde olan Venedik Donanması Bozcaada ve Limni'yi işgal etti. Boğaz yolunu açmak için görevlendirilen Köprülü Mehmet Paşa, Venediklileri Çanakkale Boğazı'nda yenilgiye uğrattı ve Osmanlı Devleti yaklaşık bir yıl Venedik işgalinde kalan Limni ve Bozcaada'yı 1657 yılında, Venediklilerden geri aldı.²⁴

Venediklilerle Boğazönü'ndeki adalarda mücadele ilerleyen yıllarda da devam etti. Osmanlı Devleti Avrupa'da II. Viyana seferine çıkıp, birleşik Avrupa güçleri ile mücadele ederken, 5 Temmuz 1697 'de Osmanlı Devleti Kaptan-ı Derya Mezomorta Hüseyin Paşa ile Venedik Amiral'i A. Molino komutasındaki deniz kuvvetleri arasında Bozcaada Deniz Savaşı meydana gelir. Bu savaştan da galip çıkan donanma Osmanlı Donanması olmuştur. Yine bu dönemde Gökçeada, Venedik donanması tarafından yağmalandı. Ada halkına zarar veren Venedik donanması ile daha sonra 1717 yılı içerisinde de Bozcaada ve Limni önlerinde Venedik donanması yenilgiye uğrattıldı.

Venedik'in Osmanlı Devleti'nin deniz hükümrânlığı ve Boğazlar mıntıkası için egemen olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu emel sadece Venedik için geçerli değildir. Çar Deli Petro'dan beri sıcak denizlere inmek ve Boğazlar kontrolünü elinde tutmak isteyen Rusya'nın bu emelini gerçekleştirmek için 18. Yüzyılda çok çaba sarf ettiği gözlemlenmektedir.²⁵ Bu maksatla Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasında 18. Yüzyılda

²³ "Padişah Hassı", Padişah'ın özel mülkiyetinde, padişaha ait olan.

²⁴ Venedikliler tarafından kuşatılan Bozcaada kuşatmanın dokuzuncu gününde Vezir Abaza Ahmet Paşa'nın tedbirsizliği nedeniyle ele geçirilmiştir. Köprülü Mehmet Paşa'nın Sadarete getirilmesinden sonra Kurd Paşa ile beraber göndermiş oldukları askerler tarafından 30 Ağustos 1657'de Venediklilerden geri alınacaktır.

²⁵ Donanmaya son derece meraklı olan dahi Rus Çarı I. Petro, ülkesinin gelişmesinin denizlerde hâkimiyet kurmasına bağlı olduğu kanaatindeydi. Rusya'yı Avrupa devleti yapma yolunda sistemli ve planlı bir şekilde izlediği politika dolayısıyla Rusya'nın Atatürk'ü olarak da bilinir. Rusların denizlere inme noktasında kendine koyduğu hedef İstanbul idi. Ruslar, İstanbul'un eski adı olan Konstantinopol adının yerine Çar Şehri anlamına gelen "Çargrad" adını kullanmışlardır.

uzun süren savaşlar meydana gelmiştir. 1768-1774 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya ile arasında süregelen bu savaştan Boğazönü Adaları da nasibini almıştır.

1770’te Osmanlı donanmasının, Rus donanması tarafından mağlup edilmesi ve donanmanın ağır darbe alması üzerine Ege Denizi’nde hareket serbestisi kazanan Rusya, Boğazönü Adaları’ndan Limni’ye saldırdı. Limni’yi muhasara eden Ruslar başarılı olamadı. Çanakkale Boğazı’na da saldırmaya cesaret edemedi. Rusya’nın bu hamlesi, bir sonraki hedefinin Boğazlar olduğunun açık bir göstergesiydi. Türk boğazlarının uluslararası kamuoyunda gündeme gelmeye başlaması ve 1789 yılında Fransız İhtilali’nin Osmanlı topraklarında yansıma bulması, Rusya’nın emellerini gerçekleştirme düşüncesinin hızlanmasına yol açtı. 1806-1812 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı, Rusların Türk boğazlarına ulaşmak için verdiği mücadele ve Osmanlı Devleti’nin yıpranması ile geçti.

1807’de İngilizlerden de destek alan Rus donanması, boğazlar üzerinden Osmanlı Devleti’nin can damarını kesmek için harekete geçti. Bu maksatla Bozcaada önüne gelen Rus donanması burada demirleyip, Çanakkale Boğazı’nı abluka altına aldı. Osmanlı Devleti boğaz’ı tekrar açmak için harekete geçti ve Kaptan-ı Derya Seydi Ali Paşa’yı bu iş için görevlendirdi. Boğazönü’nde yapılan bu mücadelede Rus donanması büyük zayıflık verdi. Rusların bu çabaları ilerleyen dönemde de devam etti. 1821 Yunan isyanı ve 1829 ‘da Yunanlıların Osmanlı’dan ayrılıp bağımsızlığına giden süreçte başta Rusya, İngiltere ve Fransa Yunanlıları açık biçimde desteklediler. 1827’de Navarin limanında bulunan Osmanlı Donanması, Osmanlı’ya karşı ittifak yapan devletler tarafından yakıldı. Bunun sonucu olarak da Osmanlı Devleti denizlerde ağır bir yara daha almış oldu. Yunanistan’ın bağımsızlığından sonra da Eğriboz Adası ile Sporat ve Kiklat adalarının bir bölümü Yunanistan’a devredilmiş oldu.

Osmanlı Devleti 1700’lerden itibaren her fırsatta Rusya, İngiltere ve Fransa’nın baskılarına ve Rusya ile çok uzun süren savaşların, yenilgilerin sıkıntılarına katlanmak zorunda kaldı. Bölgede çıkarları olan bu sömürgeci devletler Osmanlı Devleti içindeki ulusları ayaklandırarak içten içten devleti çökertme suretiyle istedikleri imtiyazları da elde etmeye başladılar. Ege havzası da bu yerlerin aşında gelmekteydi.

Başta Rusya olmak üzere diğer emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı faaliyetleri 19. Yüzyılın ikinci yarısında da devam etti. Bu devletler Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu tüm jeostratejik bölgeler üzerinde en azından imtiyaz sahibi olarak nüfuzlarını arttırmaya çalıştılar. Emperyalist devletlerin bütün dikkatini

yoğunlaştırdığı yerlerin başında boğazlar gelmekteydi. Bu maksatla Boğazönü Adaları da her defasında boğazlara yönelik hedeflerin ilk basamağı oldu. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ve devletin dağılmasına giden süreçte, durumu daha iyi gören Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazı savunmasını arttırıcı tedbirler almaya başladı. Çanakkale Boğazı'ndaki tabyalar daha modern hale getirilmeye başlandı ve daha modern silahlarla desteklendi. 20. yüzyıla bu koşullarda giren Osmanlı Devleti 1908 ikinci meşrutiyetle birlikte dağılma dönemine girdi. Artık değil ege adaları, boğazların elde kalması bir avantaj olarak değerlendirilebilirdi.²⁶

1.3. 1912 Türk-İtalyan Çanakkale Deniz Savaşı'nda Boğazönü Adaları

Osmanlı Devleti'nin zayıf durumundan faydalanmak isteyen ve sömürgecilik yarışında İngiltere ve Fransa'dan geri kalmak istemeyen İtalya, Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarb'a saldırınca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen kadroları buraya gönüllü olarak savaşa gitmişlerdi. Sayıları 100.000'i bulan İtalyan kuvvetlerine karşı oradaki yerli halkı da örgütleyerek direniş başlatan Türk subayları, İtalya'yı kıyidan içeri sokmamayı başardı ve savaş iyice uzadı. Bu durumun İtalya'ya maliyetinin fazla olması üzerine İtalya, Oniki adaları işgal etti ve bir sonraki hedefini Çanakkale boğazına yönelten İtalya, Çanakkale boğazına saldırmadan önce, Gökçeada-Boğaz, Limni-Bozcaada ve Limni-Selanik telgraf kablolarını keserek Boğaza yapacağı harekâta, boğaz iletişimine zarar verdi.²⁷Saldırı için Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin açılış günü olan 18 Nisan 1912 gününü seçen İtalya, Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin açıldığı gün Çanakkale Boğazı'nı geçmek istedi. Boğaz'da bu harekâta karşı olarak tabyalara yerleştirilmiş uzun menzilli modern silahlar, modern askeri cihazlar ve teleskoplarla boğaza döşenen mayınlar ve Orhaniye Tabyası'ndan İtalyan savaş gemilerine verdirilen zayıatlarla 27 parça gemiden oluşan İtalyan savaş donanması yenilgiye uğratıldı.²⁸Bu

²⁶ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Osmanlı Komuta kademesinin kurmay kısmında yaşanan zaafılar Rus Ordusunu Yeşilköy'e kadar getirdi. Bu durum ve devamındaki süreçte devlet hazinesi Rusya ile olan harp tazminatları dolayısıyla da giderek zayıfladı. Arap yarımadasında ve balkanlarda milliyetçi isyanlar, sömürgeci devletlerin bu bölgelerde yaşayan milletleri kışkırtmaları ve toprak kayıpları devleti zor duruma getirdi. Donanma ve modernizasyonunda geç kalınması da Balkanlara giden ikmal yolu olan adaların elde tutulmasını güçleştirdi.

²⁷ ATASE Arşivi, Kls. 19. Ds. 116, Fhr, 3/19. Aktaran, İsmail Kurtcephe, "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", *OTAM Dergisi*, S. 1, 1990, s. 307.

²⁸ Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1339 (1923), s. 230-231; ADM 116/1154, No: 339, G. Lowther'den Edward Grey'e, April 22, 1912; Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler* (1912-1913), Cilt I, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 77-78 (Belge no. 121).

başarısızlığın ardından Boğazönü'nden çekilen İtalyan donanması Limni'ye demirledi. Bu harekâta da Boğazönü Adaları, Çanakkale Boğazı'na yapılan saldırıda üs ve güvenli bir liman olarak kullanıldı.

1.4. Balkan Savaşları'nda Boğazönü Adaları (1912-1913)

Trablusgarp savaşının yarasını üzerinden atamayan Osmanlı Devleti, Balkanlarda milliyetçilik akımlarının etkisi ve sömürgeci devletlerin balkan uluslarını Osmanlı'ya karşı kışkırtması 20. Yüzyılda Osmanlı'nın başına gelen felaketlerin en büyüklerinden olan Balkan Savaşları'nın acısını yaşamasına neden olmuştur. 18. Yüzyıldan beri başta Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yayılmacı politikası ve art arda devam eden, uzun süren yıpratıcı savaşlar, Osmanlı'nın Balkanlarda ve Ege Denizi'nde gücünün gittikçe zayıflamasına yol açmıştır. Trablusgarp savaşı ile İtalya'nın Ege Denizi'nde Osmanlı Devleti'ne vurduğu darbenin ardından, sömürgeci devletlerin desteklediği balkan uluslarından Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı'ya saldırması ve Yunanistan'ın savaşı Ege Denizi'ne de kaydırması, Osmanlı Devleti'nin elinde bulundurduğu Ege Adaları'nın ve Boğazönü Adaları'nın güvenliğini tehlikeye attı.

19. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz döneminde, Osmanlı Devleti'ni denizlerde eski gücüne ulaştırmak amacıyla 15 zırhlı, 11 kruvazör, 40 torpidobot, 7 gambot ve 57 yardımcı gemiden oluşan 130 parçalık bir deniz gücü oluşturuldu. Teknik kadrolar kurulmadan ve sadece sayısal üstünlüğe dayanılarak oluşturulmaya çalışan bu deniz gücünün etkinlik derecesi açısından dezavantajları bulunmaktaydı.²⁹Bunun yanı sıra donanmanın uzun süre haliç'te bekletilmesi, savaş gücünün azalmasına yol açmıştır. Balkan savaşları öncesinde de, Osmanlı'nın denizlerde eski gücüne kavuşmasına engel olmak isteyen İngiltere bir denge unsuru olarak Yunan donanmasını güçlendirmiştir. Bu maksatla Yunanistan, savaşın hemen öncesinde İngiltere'den 4, Almanya'dan ise 2 muhrip gemi satın alarak donanmasını güçlendirmiş ve muhrip sayısını 14'e çıkarmış, Osmanlı donanmasının 8 muhribine karşı daha avantajlı konuma gelmiştir. Ayrıca Osmanlı donanması için başka bir sıkıntı ise gemilerin bakımsız ve onarıma muhtaç durumda oluşudur.³⁰

²⁹Bilal Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler, 1912-1913*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s.XVL.

³⁰ Bilal Şimşir, *Ege sorunu ...*, s. 53.

Bu sıkıntılarla baş başa kalan Osmanlı Donanması, Balkan Savaşlarında Karadeniz, Marmara, Ege Denizi, Doğu Akdeniz, Yunan ve Adriyatik Denizi ve Kızıldeniz’de mücadele vermek zorunda kalmıştır. Yunan Denizi, Adriyatik ve Kızıldeniz’de hâkimiyeti kalmayan Osmanlı donanması, Ege Denizi’nde de üstünlüğü Yunan Donanması’na kaptırmıştır. 19. Yüzyılda sömürgeci devletlerinin desteği sayesinde bağımsızlığını ilan eden Yunanistan’ın son yüzyıl içersinde Ege Denizi’nde Osmanlı Donanmasından üstün konuma gelmesi, Osmanlı Devleti’nin denizlerdeki hâkimiyetinin ve donanma kuvvetlerinin ne aşamaya geldiğini göstermesi açısından önemli bir durumdur.

Balkan Savaşları’nda Yunan donanmasının temel hedefi, Çanakkale Boğazı’nın önünde bulunan Boğazönü Adaları’nı ele geçirerek Çanakkale Boğazı’nı etki altına almak ve Osmanlı Donanması’nın boğazdan çıkışını engelleyerek, Ege Denizi üzerinde hâkimiyet kurma amacına dayanır. Osmanlı Donanması Balkan Savaşları’nda Çanakkale Boğazı’nı ve Adaları savunmak amacıyla, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı’nın emrine verilmiştir. Taarruz harekâtlarında ise serbest bırakılmıştır. Oluşturulması düşünülen başka bir filo ile de Bulgarlara karşı taarruz harekâtına girişilmesi düşünülmüştür. Anadolu ile Balkanlar arasında irtibatı kopararak Boğazönü’nü güvenli bir üs haline getirmek isteyen Yunan Donanması ilk olarak Limni’yi hedef aldı. 8 Ekim 1912’de Yunan 20. Piyade Alayı’na bağlı iki taburu Ada’ya çıkardı ve Ada’nın teslim olmasını istedi. Çok az sayıdaki birlikle savunma yapmaya çalışan Türk tarafı 21 Ekim’de teslim oldu. Ada’nın tesliminin ardından Yunan birlikleri Kastro’ya girmiş ve buradaki Türk Mahallesi’ni kuşatmış ve halkını esir etmiştir. Yunan ordusunun Ada’yı işgali, Ada’da yaşayan Yunanlılar tarafından da büyük sevgi ve heyecanla karşılanmış, Ada’da yaşayan Türk halkına karşı işkence ve eziyetlere girişilmesine yol açmıştır.³¹ Yunan Donanması’nın Boğazönü’nde yaptığı harekâtlar devam etmiş, 31 Ekim’de Gökçeada, 1 Kasım’da Semadirek ve 7 Kasım’da Bozcaada Yunanlıların eline geçmiştir.

Boğazönü Adaları’nın Yunan Donanması tarafından işgal edilmesinin ardından, Osmanlı Donanması her türlü imkân kısıtlılığına karşı taarruz kararına varmış ve elinde bulundurduğu gemilerin durumunu tekrar gözden geçirdikten sonra Mesudiye ve Asar-ı Tevfik adlı gemilerin bakımsız ve az süratinden dolayı savaş dışı bırakılmalarına karar vermiştir. Karadeniz filosunda bulunan Berkisatvet adlı Torpidokruvazör muharebeye

³¹ 1912-1913 Balkan Harplerinde Yunan Ordusu, C1. Kısım 2, Yunan Ordular Vekâleti Yayını, Atina 1939, s. 344.

dâhil edilerek mevcut durum güçlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat donanmanın zor durumda kalmasından dolayı, Mesudiye ve Asar-ı Tevfik gemileri de tekrar donanmaya katılmıştır.

16 Aralık 1912 günü Boğazönü'nde meydana gelen ve İmroz (Gökçeada) Muharebesi olarak tarihe geçen bu muharebede Osmanlı Donanması taktiksel açıdan hatalı davranmış ve zaten daha üstün durumda olan Yunan Donanması'na karşı çok etkili bir harekette bulunamamıştır.³² Osmanlı Donanması'ndan Barbaros zırhlısı hafif hasar görmüş, Turgut Reis ve diğer zırhlılarda önemli bir hasar oluşmamıştır. Bu muharebede Turgut Reis ve Barbaros Zırhlısının Averof zırhlısına karşı girdiği harekât sonuçsuz kalmıştır.³³ Boğazönü ve diğer adaları Yunanlılara bırakmak istemeyen Osmanlı Devleti, Ege'de Yunanlılara karşı tekrar harekât düzenleme kararı almıştır. Başkomutanlık Vekâleti Ege Denizi'nde Yunanlılara karşı harekât yapılması için Donanma Komutan Vekili Arif Bey'e Adalar'ın geri alınması emrini göndermiştir. Hazırlanan plan taslağına göre Hamidiye Kruvazörü Yunan Donanması'nı kendi bölgesine doğru çekerek Adalar önünü boşalttıktan hemen sonra, Osmanlı Donanması açılan boşluktan içeri girip Limni'ye bağlı olan Mondros Limanı'nı alacak ve diğer adaları da geri alacaktır. 18 Ocak 1913 günü planı uygulamaya koyan Osmanlı Donanması Mondros limanı önünde savaş düzeni almış ve Yunan donanması ile karşılıklı top atışları şeklinde muharebeye girmiştir.³⁴

Mondros muharebesi diye tarihe geçen bu muharebede de Osmanlı Donanması istediği sonuca ulaşamamıştır. İngiliz deniz askerlerinin danışmanlığında bu muharebeye giren Osmanlı Donanması karşısında, yine İngiliz Amirali Makker'in komutasındaki Yunan donanmasının olması da bir başka ilginç noktadır. Osmanlı Donanması'nın ihmal

³² Türk Donanması diziliş itibarıyla Yunan Donanmasının merkezini hedef almış fakat kanatlardan yapılan ateşlere karşı bir savaş düzeni oluşturamamıştır.

³³ Averof zırhlısı Yunanistan'ın milli timsallerinden birisidir. Mısır doğumlu bir Rum olan George Averof'un vakfiyesinin parasını ödediği 8 milyon drahmi değerindeki Averof zırhlısı Yunan Donanması'na büyük avantaj sağladı. Osmanlı gemileri ile kıyas edildiğinde Averof zırhlısı çok daha üstün konumdaydı. Osmanlı gemilerinin en modern 16 mil sürat yaparken Averof 22 mil sürat yapabiliyordu. Osmanlı gemileri atış sistemi 3 dakikada bir mermi atabiliyorken, Averof 1 dakikada 3 mermi atabiliyordu. İmroz muharebesinde de Averof yara alıp yan yatmasına rağmen Osmanlı gemilerinin Averof'u batırmadan Çanakkale Boğazı'na dönmeleri başka bir gariplikti. Averof Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'u işgal eden müttefik filosuna katıldı. Bazı zamanlar da Karadeniz'e açılıp, Türk İstiklal Savaşı'na nakliye götüren gemilere zarar veriyordu. Gemi 1922 yılında Anadolu'dan Ege'ye kaçan Rumları taşıma görevini de yaptı. Vakfiyesinde belirtildiği üzere 1928 yılında Okul gemisine dönüştürülen gemi, 1941 Alman-Yunan Savaşı'nda Girit'e kaçtı. Yunanistan'ın Alman işgalinden kurtulmasından sonra 1944 yılında ilk bayrak töreni Averof'ta yapıldı. 1951'de hizmet dışı kaldı ve Averof 1984 yılından itibaren müze olarak kullanılmaya başlandı.

³⁴ Hüsnü Özlü, *Arşiv Belgeleri Işığında Balkan Savaşlarında Ege Adaları'nın İşgal Süreci*, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/ 25 (2012- Güz /Autumn), s. 23-24.

edilmesi Balkan Savaşları'nın ve Ege Adaları'nın kaybedilmesiyle sonuçlandı. Eskimeye yüz tutmuş, teknolojik imkân ve donanımlardan uzak kalmış Osmanlı Donanması görevini yapamamıştır. Bir başka durum ise mektepli, alaylı askerlerin yarattığı tezatlıktan dolayı donanmanın yeni usul harp tekniklerine uzak kalmasıdır.

Donanma Çanakkale Boğazı dışına etkili bir şekilde çıkamamış ve bu Yunan Donanması'na da üstünlük sağlayamamıştır. Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı ile Bahriye Nezareti arasında yaşanan çekişme ve kopukluk yenilginin başka bir nedenidir. Çağdaşlaşma ve modernizasyondan uzak bırakılan Osmanlı Donanması'nın bedelini Türk milleti, Balkanlarda ve Ege Adaları'nda yaşadığı acılarla ağır bir şekilde ödedi. 15. Yüzyıl ortalarından beri Türk hâkimiyetinde olan ve Çanakkale Boğazı'nın anahtarı durumunda olan Boğazönü Adaları, Yunanlılar tarafından işgal edilmişti.

1.5. Londra Barış Konferansı, Süfera (Büyükelçiler) Konferansı ve Londra Antlaşmasında Boğazönü Adaları

Balkan Savaşlarıyla ortaya çıkan durumda uzlaşmak üzere 16 ve 17 Aralık 1912'de iki konferans yapılır. 16 Aralık'taki konferans Balkan devletleri ve Osmanlı Devleti arasındaki savaşı sona erdirmek amacıyla yapılan Londra Konferansıdır. Konferansta Ege Adaları'ndan vazgeçmek istemeyen Osmanlı Devleti'nin bu meseleyi 6 (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya) devletin katılacağı Süfera (Büyükelçiler) Konferansı'na havale edilmesini istemesi üzerine 17 Aralık 1912 günü İngiltere Büyükelçisi Sir Edward Grey'in başkanlığında toplanan Süfera Konferansı'ndan çıkan sonuç; İngiltere ve Fransa Boğazönü Adaları ile Taşoz ve Bozbaba Adası'nın Yunanistan'a, Rusya ise Osmanlı'ya, Almanya ise bu adaların, boğaz'ın önünü tıkayan adalar olduğu için Midilli Adası ile birlikte Osmanlı'da kalmasından yana tavır sergilemiştir. İtalya'da bu adaların Osmanlı'da kalması kanaatindedir. Avusturya-Macaristan ise Yunanistan'a bu büyüklükte bir Ada bloğunun bırakılmaması taraftarı idi. Dolayısıyla bu devletler Adalar'ın ne olacağı konusunda herhangi bir fikir birliğine varmamışlardı.³⁵ 30 Mayıs 1913 günü Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında Londra Antlaşması imzalandı.³⁶ Bu antlaşmayla Osmanlı Ege Adaları üzerinde söz söyleme hakkını büyük devletlere bıraktı. Büyük devletler Ege Adaları ile ilgili kararı birer

³⁵ Sertaç Hami Başeren, *Ege Sorunları*, Türk Deniz Kuvvetleri Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

³⁶ Bilal Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler (1912-1913)*, Cilt I, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s.14-17.

nota ile 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a, 14 Şubat 1914'te Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Bu karara göre Gökçeada, Bozcaada ve Meis Osmanlı Devleti'ne ve 13 Şubat 1914'te Yunanistan'ın işgalinde bulunan adaların, silahsızlandırılma şartı ile Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırmıştır. 15 Şubat tarihli cevabi notada Osmanlı Devleti bu üç adanın kendisine verilmesini senet kabul etmiş ve diğer adalar üzerindeki haklarını alabilmek için gayret göstereceğini bildirmiştir.³⁷ Görüldüğü üzere Ege Adaları üzerinde söz hakkını yitiren Osmanlı Devleti istemeyerek de olsa bu devletlerin, başta İngiltere'nin bu kararına uymak zorunda kalmıştır.

1.6. Çanakkale Savaşları'nda Boğazönü Adaları

Çanakkale Boğazı'nın ön emniyetinin ayrılmaz bir parçası olan Boğazönü Adaları, birçok defa farklı devletler tarafından Çanakkale Boğazı'na saldırı için bir üslenme ve ikmal tedariki sağlayan bölge olarak kullanılmıştır. Boğazönü Adaları'nın Türk hâkimiyetine girişinden itibaren Çanakkale Boğazı hinterlandına saldıran hasımlara baktığımızda ilk önce Boğazönü Adaları'na tespit ve yığınak yaptığı görülmektedir.

Venedik, Rusya, İtalya ve nitekim Çanakkale Savaşları'nda İngiltere ve Fransa. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın acılarının üzerine, 2 Ağustos 1914'te Almanya'nın yanında 1. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti bu defa da Çanakkale'de dünyanın o zamana kadar ki en güçlü donanmasını karşısında görecekti.³⁸ Çanakkale Boğazı'ndan İstanbul'a giden yolu müttefik donanmasına açmak maksadıyla, Müttefik Kuvvetlerin Çanakkale Boğazı'nda Türk tabya ve üs bölgelerine yapacağı harekât öncesi 26 Ekim 1914'te İngiltere ve Fransa'ya ait bir filo Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alarak, Ege Denizi'nden Çanakkale Boğazı'na ve İstanbul'a gelebilecek olan yardım yolunu kontrol altına aldı ve Boğaza yapacağı harekât öncesi hazırlıkları da başlatmış oldu. Çanakkale Boğazı'na yapılan ön saldırılar ve 18 Mart 1915'teki büyük saldırıda da Müttefikler için ana üslenme noktası Boğazönü Adaları idi. Müttefik Donanmasında Akdeniz Orduları

³⁷ Fuat İnce, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.53, Fuat İnce (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 101-128.

³⁸ Müttefik Kuvvetleri Çanakkale Boğazına yönelik bir deniz harekâtıyla İstanbul'a giden yolu açabileceklerini düşünmüşlerdi. Bu maksatla Queen Elizabeth, Agamemnon, Irresistible, Lord Nelson, Albion Triumph, Conopas, Ocean, Switsure, Majestic, Prince George ve Fransız Donanmasına ait Suffren, Bouvet, Gaulois, Charlmagne gemileri ile bunlara ek olarak 14 mayın arama ve tarama gemisi, 6 muhrip ve Foudr Ana Uçak Gemisi Çanakkale Boğazına gönderilmiştir. Bu savaş gemilerine ek olarak İngiltere'ye ait Dublin, Dartmouth, Amethyest, Saphir hafif kruvazörü ile 16 muhrip, 5 adet denizaltı ve 6 adet deniz uçağını taşıyan "L'arc Royal Uçak Gemisi" bölgeye gönderilmiştir. Bu donanma o zamana kadar tarihin gördüğü en teknik ve güçlü deniz kuvvetidir. Fakat Çanakkale Boğazı önünde Mehmetçiğin cesaret ve pratiğine boyun eğmiştir.

Başkomutanı Sir Ian Hamilton'da Çanakkale Boğazına saldırı için Boğazönü Adalarını karargâh seçmişti. Bu maksatla boğaza yönelik deniz harekâtlarında İmroz'da (Gökçeada) bulunan Kefeli koyu ile Limni Adasındaki stratejik bir liman olan Mondros limanını aktif bir şekilde kullanmıştır ve Hamilton savaşı bu karargâhlardan idare etmiştir. 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazında mağlubiyeti tadan Müttefik donanması yapacağı kara harekâtı öncesi Boğazönü Adaları'nda güçlü bir hava gücü oluşturmak istedi³⁹ ve bu maksatla İngiliz Pilot Binbaşı Samson komutasında 18 uçaklık bir birlik Mısır'dan Bozcaada'ya intikal ettirildi. Ayrıca harekât sırasında yapılan atışların tanzimini yönlendirme amacıyla "Manica" isimli balon gemisi bölgeye gönderildi.

25 Nisan 1915'te Gelibolu yarımadasına yapılan çıkarma harekâtında harekâtında da aktif bir şekilde Limni, İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'nın kullanıldığı görülmektedir. Müttefik kuvvetleri Arıburnu ve Seddülbahir bölgesine yaptıkları çıkarmada, çıkarma birliklerini donanma aracılığıyla ağırlıklı olarak Limni Adası'ndan bölgeye taşımış, Mondros limanı ve Ada aktif bir şekilde Müttefikler tarafından kullanılmıştır. Çanakkale Savaşlarında Boğazönü Adaları ile ilgili bir başka husus da böylesine önemli ve büyük bir deniz gücünün üslendiği yığının yapıldığı bir alan olmasıdır. Türk tarafı açısından Boğazönü'nde boğaza karşı nasıl bir durum olduğunu tespit görevi de Türk havacılarına düşmüştür. Özellikle çıkarma öncesi Pilot Üsteğmen Fazıl Bey tarafından yapılan hava keşiflerinde düşmanın yığınak durumu ve hareketliliğine dair önemli bilgileri elde etme olanağı bulmuştur.⁴⁰ Örneğin Fazıl Bey 2 Ekim 1914 tarihli gerçekleştirdiği keşif uçuşunda Bozcaada batısı ve güneyinde İngiliz ve Fransız Donanmasından 2 kruvazör, 4 muhrip, 2 muharebe gemisi, 2 denizaltı, 2 kömür gemisi ve Marmara burnu dolaylarında iki İngiliz Muhribi tespit ettiğini bildirmiştir.

25 Nisan 1915 ve sonraki dönemde de Boğazönü Adaları Müttefik kuvvetlerin deniz ve hava unsurlarının üslendiği ana bölge olarak kalmıştır. Örneğin Müttefik kuvvetlerin 6 Ağustos 1915'te Suvla'ya yaptığı çıkarma harekâtı, Türk Havacıları tarafından Temmuz'dan itibaren Limni ve İmroz'daki (Gökçeada) Müttefik hazırlığından anlaşılmış ve yeni bir hücum hazırlığı gerekli makamlara önceden bildirilmiştir. 31

³⁹ Çanakkale Savaşlarında Müttefikler uçak sayısı açısından karşılaştırıldığında Türk tarafına göre savaşın başlarında 14 kat daha fazlaydı. Daha sonra bu oran 1'e karşılık 7 kata kadar inecek ve Türk tarafı bu savaşta 60'a yakın müttefik uçağını düşürecektir.

⁴⁰ Pilot Yüzbaşı Fazıl Bey'in Nieuport tipi uçağının sürekli arıza vermesi nedeniyle ikinci uçak Deniz Pilot Yüzbaşı Savmi Bey ile gönderilmiştir.(soyadı kanunu ile beraber "Uçan "soyadını alacaktır.) Fazıl Bey, Savmi Bey ve Pilot Teğmen Cemal (Durusoy) önemli başarılarla imza atacaktır.

Temmuz'da Türk uçakları tarafından Bozcaada'ya bir saldırı düzenlenmiş ve bu saldırı Müttefikler tarafından bir karışıklığa yol açmıştır.⁴¹ Türk Hava unsurları ile Müttefiklere ait hava unsurları savaşın sonuna kadar karşılıklı hücum ve keşiflerle muharebe halinde olmuşlardır.

Türk ve dünya tarihi açısından askeri ve psikolojik değeri son derece önemli olan Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları Türk milletinin zaferiyle sonuçlanmış ve Türk milletine Kurtuluş Savaşında liderlik edecek Mustafa Kemal Atatürk'ün Arıburnu ve Anafartalar'da cephenin, hatta 1. Dünya Savaşı'nın kaderini değiştirecek başarılı, inisiyatif sahibi ve cesur bir kumandan olarak dünyaca tanınmasına fırsat olmuştur.⁴² O zamana kadar harp tarihinin görmüş olduğu en teknik donanma ile beraber en büyük çıkarma harekâtının yapıldığı yer alan Gelibolu yarımadasının savunmasında ve Çanakkale Boğazı'nın güvenliğinde Boğazönü Adaları'ndan Limni, Bozcaada ve İmroz'un (Gökçeada) son derece önemli bir üs bölgesi olduğu bir kez daha teyit edilmiştir.

1.7. Lozan Antlaşmasına giden süreçte “Boğazönü Adaları”

Avrupa'daki teknik, ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel gelişmelerden geri kalan Osmanlı Devleti son iki yüzyılı içerisinde hem bunları kapatmak hem de uğradığı toprak kayıpları, ekonomik kayıplar ve uzun yıllar süren savaşların verdiği maddi ve manevi zararları telafi etmekle uğraştı. 20. Yüzyıla girdiğinde de bütün bu sıkıntılarla topyekûn baş başa kaldı. 20.Yüzyıl'ın hemen başında meşrutiyetin ilanı, Sultan 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı ve ardından insanlığın birbiriyle konvansiyonel olarak çarpıştığı 1. Dünya Savaşı zaten çöküşe gitmekte olan imparatorluğun kaldırabileceği son nokta oldu. Osmanlı Devleti'nin safında bulunduğu bloğun teknik ve muharip gücü Almanya'nın 11 Kasım 1918'de Rethondes Ateşkes Antlaşması ile havlu atmasının ardından, 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti de Mondros Ateşkes Antlaşması ile teslimini resmen kabul etmiş oluyordu. Türk tarihinde ölüm kalım dönemini başlatacak olan Mondros Ateşkes Antlaşması, adını imzalandığı yer olan Limni Adası'nın Mondros Limanı'ndan almaktaydı. Müttefik işgal kuvvetlerinin Osmanlı

⁴¹ Benzer bir saldırı 18 Eylül 1915 gecesini Türk deniz uçakları tarafından İmroz (Gökçeada)'ya yapılmıştır. Atılan bombalardan biri Aydıncık iskelesine yanaşan bir geminin yanına düşmüştür. Tesadüfen gemide Ian Hamilton'da bulunuyordu.

⁴² Bu zaferle Türk milleti, yurdunu her ne kadar zor koşullarda olsa bile savunmaktan geri durmayacağını göstermiştir. Fakat Türk milleti açısından Çanakkale Savaşları büyük kayıplarla sonuçlandı. Dünya savaşının diğer cephelerinde, Kurtuluş Savaşında ve Cumhuriyetten sonra uzun yıllar Türkiye, kaybettiği bu genç insanları hep arayacaktı.

Devleti'nin teslimini imzalatmayı seçtikleri yer, 3 sene evvel İstanbul'u almak, oradan da tüm Anadolu'yu işgal etmek maksadıyla Çanakkale Boğazı'na saldırı için üslendikleri Limni Adası'nın Mondros Limanıydı.

Müttefik kuvvetleri İstanbul ve Anadolu'yu işgal harekâtına yine Limni'den başlamış oluyordu. Tek fark Osmanlı Devleti'nin mukavemet gücünü yitirerek neredeyse bütün kaynaklarını itilaf devletlerine teslim etmiş olmasıydı. Bu antlaşmaya dayanarak üç sene evvel her bir karışı için binlerce Mehmet'in canıyla savunduğu, Çanakkale Boğazı'ndan serbestçe geçen Müttefik kuvvetleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'u işgal ettiler. Padişahı ve hükümeti kontrol altına aldılar. Ülkenin limanları, demiryolları, harp vasıtaları, silah ve cephanesi müttefiklerin eline geçti. 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar, İzmir'e çıktı. Antep, Urfa ve Maraş Fransızların, Antalya, Konya ve Muğla, İtalyanların, Trakya ve Batı Anadolu Yunanlıların, Boğazlar ve İstanbul çevresi İngilizlerin işgaline uğradı.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna çıkmasıyla düzenli ve organize hale gelen Türk Milleti, Mustafa Kemal önderliğinde istilacılarına karşı milli mücadele başlattı. İtilaf devletlerinin hazırladığı Sevr planı da çöpe atıldı.⁴³ 1911'den beri adını duymadığı farklı iklimlerde çarpışan Anadolu Çocuğu'nun öz yurdu maalesef derin bir unutulma ve yokluk içinde kalmıştı. Her türlü vasitalardan yoksun kadın-erkek, yaşlı-geç, Kurtuluş Savaşı veren ordusuna destek oldu. 1919-1922 yılları arası Türk Ordusu 3 yıl gibi bir sürede sırayla Doğu'da Ermenileri, Güneyde Fransızları, Batı'da da 1. İnönü, 2. İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz harpleriyle Yunanlıları dize getirdi. Büyük Taarruz'da uyguladığı strateji, taktik ve sürat açısından dünya harp tarihine geçen Türk ordusu Yunanlıların ana kuvvetlerini 5 günde ezip, on günde toplam 400 km. yol kat ederek 9 Eylül günü İzmir'e girmişti. Mustafa Kemal bu zafer için nutukta şunları söylemektedir:

“Her safhasıyla düşünülmüş, hazırlanmış ve utkuyla sonuçlandırılmış olan bu harekât Türk ordusunun, Türk subaylarının ve komuta kurulunun yüksek güçlerini ve yiğitliklerini tarihte bir kere daha saptayan ulu bir yapıttır. Bu yapıt, Türk ulusunun özgürlük ve bağımsızlık düşüncesinin ölümsüz bir

⁴³ Sevr planı, ya da Sevr Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'ne 10 Ağustos 1920 tarihinde kabul ettirilen bir antlaşmadır. Türk milletine ait neredeyse hiçbir hak bırakmadığından Türk Milleti'nin cenaze marşı olarak görülmüştür ve uygulanamamıştır. Bugün dahi batılı güçler tarafından Türkiye üzerinde oynanan oyunların el kitabı olarak kullanıldığı söylenebilir.

anıtıdır. Bu yapıtı yaratan bir ulusun çocuğu, bir ordunun başkomutanı olduğum için, sevincim ve mutluluğum sonsuzdur.”⁴⁴

İzmir’i ve Bursa’yı da tekrar geri alan Türk Ordusu, harekâta ara vermeden İstanbul, Boğazlar ve Trakya’yı geri almak için, Çanakkale ve İstanbul üzerine yürüdü. Sömürgelerinden yeterli desteği alamayan ve Türk Ordusu’nun savaş gücünden çekinen Müttefikler, Ateşkes yapmak için Mudanya’da masaya oturdu. Mudanya Ateşkesiyle Türkiye, Trakya’daki topraklarını da garantiye almıştı. Türkiye, Mudanya mütarekesi için görüşmeler devam ederken, Müttefik devletlere nota vererek yapılacak barış konferansının 20 Ekim’de İzmir’de yapılmasını teklif etti.⁴⁵ Müttefikler bu talebi reddetmiş ve konferans 20 Kasım’da İsviçre’nin Lozan kentinde toplanmıştır. İsmet Paşa Başkanlığı’nda Lozan’a giden Türk Heyeti’ni kapitülasyonlar, Boğazlar Meselesi, Osmanlı borçları, Ermeni meselesi, Musul, Batı Trakya, Mübadele, Azınlıklar, Ege Adaları gibi hayati önem taşıyan konular bekliyordu. Üstelik içeride resmen Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmemiş idi. Bütün bu konular Lozan’da mücadele veren Türk heyetinin omuzlarına yükleniyordu. Bu meseleler arasında Ege Adaları çok tali bir konu olarak kalmaktaydı. Çünkü dâhilde bağımsız yeni bir devletin kurulması gerekiyordu.

⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 5. Bölüm, Büyük Taarruza Hazırlık, Başkumandan Meydan Muharebesi, Saltanat’ın kaldırılması ve gelişen diğer olaylar. Kültür ve Turizm Bakanlığı e kitap

⁴⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, I.Cilt, İstanbul 1957, s. 88.

BÖLÜM III

LOZAN KONFERANSINDAN GÜNÜMÜZE KADAR

BOĞAZÖNÜ ADALARI

1. Lozan Konferansında Boğazönü Adaları

Müttefik devletlerin hem Osmanlı Devleti'ni hem de Ankara Hükümetini Lozan'a davet etmelerinin üzerine Mustafa Kemal'in çabası ve inisiyatifiyle 1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırıldı.⁴⁶ Mustafa Kemal konferansa katılacak Türk Heyeti'nin başkanlığını İsmet Paşa'nın yapmasını istedi. Çünkü İsmet Paşa sıradan bir asker değildi. Asker oluşunun yanında sakin, olayları tartan ve doğru karar veren, inatçı ve zeki bir karakter sahibi idi. Ayrıca bir karış toprağı dahi kanla almanın ne demek olduğunu bilen bir asker, siyasi olarak da aynı savunmayı masa başında gerçekleştirebilirdi. Nitekim Mudanya Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasında gerekli başarıyı da göstermişti. Baş delege İsmet Paşa, diğer ve ikinci delege Dr. Rıza Nur Bey, üçüncü delege Hasan Saka Bey olarak belirlendi ve bu heyete ek olarak da danışmanlar heyeti de oluşturuldu.⁴⁷ Lozan'a gidecek heyete hükümet 14 maddelik bir talimatname verdi ve bunlara bağlı kalmasını istedi. Misak-ı milli ise en temel esas idi. Bu 14 maddenin 4. Maddesi Boğazönü Adaları'nı da ilgilendiriyordu. Bu maddeye göre;” Adalar konusunda duruma göre hareket edilecek ve kıyılarımıza pek yakın meskûn olan ve olmayan adalar behemehâl ilhak edilecek, başarı elde edilemediği takdirde Ankara'dan sorulacaktır” denmekteydi.”⁴⁸ Bu talimatnameden de

⁴⁶ “Hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye; müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına el koymuşlardı; bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil, almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzuubahis olan; millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? Meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadedden ibarettir. Bu, behemehâl, olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabii görölse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.” Mustafa Kemal Atatürk 1922

⁴⁷ Timuçin F. Ertan. *Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed. Timuçin Faik Ertan), Siyasal Kitapevi, Ankara 2011, s.147-150.

⁴⁸ “Bu talimatname şöyledir: “1. Doğu sınırı: Ermeni yurdu bahis konusu olamaz. Olur ise müzakerelerin kesilmesini gerektirir 2. Irak Sınırı: Süleymaniye, Kerkük ve Musul sancakları istenecektir. Konferansta bundan farklı olarak ortaya çıkacak güçlükler için Bakanlar Kurulu'ndan talimat alınacaktır. Petrol vesaire imtiyazları konusunda İngilizlere bazı ekonomik çıkarlar sağlanması görüşülebilir 3. Suriye Sınırı: Bu sınırın düzeltilmesine imkân oranında son derecede çalışılacak ve bu sınır şöyle olacaktır: Resi İbn-i Hayn'dan başlayarak Harm, Müslimiye, Meskene ve sonra Fırat yolu Dirizor, çöl ve nihayet Musul Vilayeti güney sınırına ulaşır 4. Adalar: Duruma göre hareket edilecek ve kıyılarımıza pek yakın meskûn olan ve olmayan

görülmekteydi ki, Ege Adaları, asıl öncelikli durumda değildi. Çünkü ülke Kurtuluş Savaşı vermiş, Batı Anadolu Yunan Mezaliminden harap olmuş, kaynaklarının ve maneviyatının hemen hepsini bu uğurda harcamıştı. Evvela siyasi ve iktisadi bağımsızlığın garanti altına alınması gelirdi. Adalar konusu da maalesef bu ortamda gündeme gelmişti. Bu şartlar dâhilinde İsmet Paşa Lozan'a gitmek üzere 5 Kasım'da Ankara Garı'ndan İstanbul'a hareket etmiş ve yolda gazetecilere şu demeci vermiştir;

“Bizim sulh şartlarımız dünyaca malûmdur. Bu şartları mütaaddit defalar, mütaaddit vesilelerle ilân etmekten geri kalmadığımız için onları herkes bilir. Bizim uğrunda senelerden beri her türlü fedakârlığa katlandığımız gayelerimiz çok mütevazı ve çok haklıdır. Bu gayeler iki kelime içindir: “Misak-ı Milli..” Boğazlar hakiki ve samimî surette serbest olursa ortada hiçbir tehlike kalmaz. Bizim istediğimiz serbestlik samimîdir. Yalnız ve Marmara ve İstanbul'un emniyeti hususunda bize teminat verilmelidir. Yunanlıların yaptıkları tahribat çok büyüktür. Memleketin Yunan istilâsına uğrayan her yeri harabeden başka bir şey değildir. Bunlar Yunanlılara tamir ettirilecektir. Ekalliyetlerin mübadelesi esas itibarıyla en muvafık bir tedbirdir. Ben her halde konferansın vereceği neticelerden umumi surette ümitli olarak gidiyorum.”⁴⁹ Diyerek Türkiye'nin önceliklerini dile getirmiştir.

Heyet 12 Kasım'da Lozan'a varmış, Konferans İngiltere ve İsviçre'deki seçimler nedeniyle bir hafta sonra 20 Kasım'da toplanmıştır. Bu gecikmeden Müttefiklerin kendi aralarında görüş birliği sağlamak üzere bir araya gelmelerinin payı da vardır. 20 Kasım'da İsviçre'nin Lozan kentinde, birkaç yılın değil neredeyse yüzyılın getirdiği konuları içeren konferans toplanmıştır. Konferansta İngiltere Lord Curzon, Fransa Barraere, İtalya Garoni, Yunanistan Venizelos, Türkiye İsmet Paşa tarafından temsil edilirken, Çiçerin

adalar behemehâl ilhak edilecek, başarı elde edilemediği takdirde Ankara'dan sorulacaktır 5. Trakya Batı Sınırı: 1914 sınırının elde edilmesine çalışılacaktır 6. Batı Trakya: Misak-ı Milli maddesi uygulanacaktır 7. Boğazlarda ve Gelibolu yarımadasında yabancı asker kuvvet kabul edilemez. Eğer bu konuda müzakerelere inkıtaı kesmeyi inkıtadan önce Ankara'ya bilgi verilecektir 8. Kapitülasyonlar kabul edilemez. Müzakerelerin inkıtaı gerekir ise yapılır 9. Azınlıklar: Esas, mübadeledir 10. Düyun-u Umumiye: Türkiye'den ayrılan memleketlere dağıtımı, Yunanlılara devri, yani tamirata karşılık tutulması, olmadığı takdirde 20 yıl ertelenmesi gerekir. Düyun-u Umumiye İdaresi kalmayacaktır. Güçlükler çıktığı takdirde Ankara'ya sorulacaktır 11. Ordu ve donanmayı sınırlandıran konu olmayacaktır 12. Yabancı kurumlar: Türk kanunlarına tabi olacaktır 13. Türkiye'den ayrılan memleketler için Misak- ı Milli'nin özel maddesi yürürlükte 14. Cemaatler ve İslam Vakıflar Hukuku eski antlaşmalara göre sağlanacaktır.” *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım IV Kitap İstiklâl Harbinin Son Safhası* (18 Eylül 1922: 1 Kasım 1923), Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmî Yay. Seri No : 1, Ankara, 1969, s.117- 118; Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1943, s. 68

⁴⁹ Ali Naci Karacan, *Lozan...* s. 38-40.

başkanlığında bir heyet de Boğazlar ile ilgili yapılacak görüşmelere katılmak üzere Lozan'da hazırды. Ege Adaları konusu konferansın beşinci günü öğleden sonra Lord Curzon başkanlığında görüşülmeye başlandı.⁵⁰ İsmet Paşa coğrafi açıdan Anadolu'nun bir uzantısı gibi olan Akdeniz ve Ege Adaları'nın Anadolu'nun huzuru ve güvenliği için büyük öneme sahip olduğunu belirterek söz konusu bu adaların kıyılardan hemen uzakta ve karasuları içinde bulunan adalarla, büyük adaları kapsadığını belirtmiştir. Bu adaların Türkiye'nin egemenliği altında bulunmalarının zaruri olduğunu belirten İsmet Paşa, Gökçeada (İmroz), Bozcaada (Tenedos) ve Semadirek (Samothraki) adalarının Türkiye'ye iadesini talep etti.⁵¹ Ayrıca İsmet Paşa, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikerya (Ahikerya) adalarının Türkiye'nin güvenliği açısından büyük önem taşıdığını ve ekonomik açıdan da bu adaların Anadolu ile bütünleşik olduğunu ifade ederek, Büyük devletlerin bu adaları Yunanistan'a verme kararının Türkiye tarafından kabul edilmediğini belirtti. Ayrıca Yunanistan'ın Anadolu üzerinde emperyal emellerinin bütün dünya tarafından görüldüğünü, Anadolu'da bir Yunan egemenliği kurmak isteyen Yunanistan'ın egemenliği altında bu adaların nasıl sakınca doğuracağını Türkiye tarafından açıkça görüldüğü, bu adaların tam olarak askeri koşullardan arındırılması gerektiği, buradaki tüm batarya ve istihkâmların yok edilmesini, silahların sökülmesini, yeni tahkimatlara müsaade verilmemesini, deniz üssü yapılmamasını, uçakların getirilmemesini, uçaklar için burada hangarlar yapılmaması gerektiğini ve adalarda asayişin sağlayacak kadar jandarmadan başka bir kuvvet bulunmaması gerektiğini söylemiştir.⁵² Bütün bunların dışında adalar halkı kışkırtıcılara, kaçakçılara yardım ve yataklık etmemelidir. Bu koşulların geçerli olacağı ile ilgili Türkiye'ye her zaman garanti verilmelidir. İsmet paşa bu adaların bağımsız ve tarafsız bir siyasal varlıkları olmalarını istemiştir.⁵³ Daha sonra, Yunan Heyeti Başkanı Venizelos, önceden uzun süre Yunan egemenliği altında bulunan adalar ile uluslararası statüsü belirlenmemiş adaların ayrı tutularak, diğer grupta Türkiye'nin istediği adalarda yaşayanların çoğunluğunun Rum olduğunu, sadece Kos (İstanköy), Bozcaada ve Rodos'ta çok az sayıda Türk'ün yaşadığını, halkın Rum olan yerlerin Türkiye'ye bırakılmasının

⁵⁰ 25 Kasım 1922 saat 15.00'da başlayan oturumda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Türkiye temsilcileri hazır bulunmuşlardır. Oturumda hazır bulunanlar için Bkz. Seha L. Meray(Çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Tk.I, C.I, K.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 99.

⁵¹ İsmet Paşa 14 Şubat 1914 tarihli 6 büyük devletin kararını hatırlattı ve buna dayanarak Bozcaada (Tenedos) ve Gökçeada (İmroz) adasını istedi. Semadirek Adasını da Anadolu'nun tam karşısında olması sebebiyle istemiştir. Ali Naci Karacan, *Lozan...*, s. 90.

⁵² Fuat İnce, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S. 53, (*Lozan Antlaşması Özel Sayısı*), 2013, s. 113.

⁵³ Seha L. Meray, *Lozan Barış...*, s. 50.

uygun düşmeyeceğini belirtmiştir. Venizelos bu adaların askerlikten arındırılma noktasını görüşmeyi kabul ettiklerini ama ne olursa olsun Gökçeada ve Bozcaada dâhil uzun süreden beri Türkiye'nin egemenliğinden çıkmış adaların Türkiye egemenliğine bırakılmasının söz konusu olmadığını belirtmiştir. Çanakkale Boğazı'na yakın olmaları sebebiyle bu iki adanın askerden arındırılma statüsüne kısıtlama getirilmek istemesine razı olduklarını ancak, bu konunun da Çanakkale'nin askerden arındırılması sorunu ile birlikte ele alınmasını istediklerini söyledi.⁵⁴ Lord Curzon ise konuyu salt hukuki yönde ele almak istemiş, adaların kaderinin saptanması noktasında Büyük Devletlere hiçbir şart konulmaksızın söz hakkı verildiği, Büyük Devletlerin Menteşe Adaları'nın durumunu görüşmediklerini, konuyu Türkiye ile İtalya arasında Uşi Antlaşmasıyla saptanmış olduğunu belirtmiş ve sonuç itibarıyla Meis, Gökçeada (İmroz), Bozcaada (Tenedos) dışındaki tüm adaların Yunanistan'a bırakıldığını belirtmiştir.⁵⁵ Diğer bir nokta ise Yunanlılar müzakerelerde Anadolu'nun işgali döneminde bu adaları, Anadolu'ya karşı yığınak ve üslenme noktası olarak kullanmadıklarını öne sürse de Türkiye'nin 1. Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda yaşadığı durumlar ve Yunanistan'ın Anadolu'da emellerin olduğunu ve olacağını bilen Türkiye, Anadolu'nun ve Boğazların güvenliği için bu önerileri dikkate almamıştır. Görüşmeler ana konuların dışında, tali kalan Adalar konusunda bile bir nevi harp gibi geçmiş, taraflar birbirlerine önerilerini kabul ettirebilmek için yoğun mücadele sarf etmişler. Sadece Adalar müzakereleri bile Lozan'da Türk heyetinin Osmanlı Devleti'nden bakiye kalan sorunlarla mücadeleye göğüs gerdiğinin bir göstergesidir. İngiltere'nin başlıca hedef noktalarından olan Boğazlar ve Musul konusunda Türkiye'den istediklerini koparmaya yoğunlaşması, bu konulardan elde ettiği kazançlar itibarıyla Boğazönü Adaları'ndan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) Türkiye'ye iadesine çok fazla directmemiştir. İsmet Paşa'nın kararlı tutumu, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) üzerinde Türk egemenliğinin tartışma konusu yapılmayacağını belirtmesi Türkiye'nin bu adalar ve boğazlar güvenliği ile ilgili net tavrını ortaya koymuştur. Görüşmeler bu esaslarda sürüp giderken Ocak 1923'te Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın (Tenedos) Türkiye'ye ait olacağı belli olmaya başlamıştır. Lord Curzon, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nun 31 Ocak 1923 oturumunda şunları söylemiştir:

“İmroz Adası'nda hiçbir Türk bulunmamasına ve adadaki Rum halkının doğuda en varlıklı halklardan olmasına bakmaksızın, Bozcaada'daki çok küçük

⁵⁴ Seha L. Meray, Lozan Barış..., s.101.

⁵⁵ Seha L. Meray, Lozan Barış..., s.102.

bir Türk azınlığı bulunmasına bakmaksızın, bu iki adanın on yıla yakın bir zamandan beri Yunanistan'ın elinde bulunmasına bakmaksızın, 1913-1914'te Türkiye'ye yapılmış teklifleri göz önünde tutarak bu iki adayı Türk egemenliği altına yeniden koymayı kabul ettik." sözleriyle adaların Türkiye'nin hakkı olduğunu vurguluyordu⁵⁶."

Lozan görüşmeleri bu atmosferde 1923 yılının Temmuz kadar uzayacaktı. Başta İngiltere kapitülasyonlar konusunda ısrarcı olunca görüşmeler 2 Şubat 1923'te kesildi. Müttefikler kapitülasyonları başka adlar altında Türkiye'ye dayatarak istediklerini elde etmek, yeni Türkiye'nin de ekonomisini mahvetmek istiyorlardı. Görüşmelerin kesilmesi üzerine İsmet Paşa şunları söylemiştir;

"Eğer bir kişi çıkıp ta daha yapılacak özveri vardı, şu kararı almalıydın, diyebilirse onları yapmaya razı olurum. Ben fedakârlığı sonuna vardırımdım. Birçok konuda anlaştık. Bütün fedakârlıkları yaptım; fakat iktisadi esareti kabul etmedim."⁵⁷

diyerek Türkiye'nin kararlılığını ve bağımsızlığı için her şeyi göze aldığını göstermiştir. 23 Nisan 1923 'te yeniden başlayan konferans 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı ve yeni Türkiye'nin çehresi ortaya çıkmış oldu.

Türkiye bu antlaşma ile 1.Dünya Savaşı galiplerine istediklerini kabul ettirip, Sevr Antlaşmasını uygulatmamış oldu. Bu antlaşmadan Boğazönü Adaları ile ilgili maddeler ortaya çıkmıştır. Lozan Antlaşmasının 12. Maddesi şöyle demektedir:

"İmroz ve Bozcaadaları ile Tavşan adalarından başka Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin 17-30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşmasının 5. ve 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşmasının 15. Maddeleri hükümlerine uyarak 13 Şubat 1914 tarihli Londra Konferansı'nda alınıp 13 Şubat 1914'te Yunan hükümetine duyurulan karar, iş bu antlaşmanın İtalyan egemenliğine verilen ve 15'inci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümler saklı kalarak doğrulanmıştır. Asya kıyısından 3 milden az uzaklıktaki adalar, işbu antlaşmada aksine açıklık bulunmadıkça, Türkiye egemenliğinde bulunacaktır.

⁵⁶"Seha L. Meray, *Lozan Konferansı:Tutanaklar, Belgeler*, Kitap 2, C.1, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 1993, 2. Baskı), s. 38."

⁵⁷ Ali Naci Karacan, *Lozan...* s. 191.

Önce- Bu adalarda hiçbir deniz üssü, hiçbir korugan (istihkâm) kurulmayacak ve inşa edilmeyecektir.

İkincisi- Yunan askeri uçaklarının ve başka hava araçlarının Anadolu kıyı toprakları üzerinde uçuşu önlenecektir. Karşılık olarak Türkiye hükümeti de askeri uçaklarının ve diğer hava araçlarının sözü edilen adalar üzerinde uçuşunu önleyecektir.

Üçüncüsü- Sözü edilen adalarda Yunan askeri kuvveti, silâhına alınıp yerinde eğitilebilecek olan kur'a sahiplerinin adedine ve bütün Yunan toprağında var olan Jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak jandarma ve polis sayısını geçmeyecektir.”⁵⁸

Belirtilen bu maddeler içerisinde Türkiye, Bozcaada (Tenedos), Gökçeada (İmroz) ve Tavşan Adaları'nı egemenliğini tekrar kazanıyor, Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarını Yunanistan'a devrediyordu. Türkiye ilk başta, mevcut koşullar içerisinde istiklalini ve bağımsızlığını sağladı. Misak-ı Milli'de belirtilmiş ama Lozan'da alınamamış yerleri sonraya bıraktı.⁵⁹ İlk başta ülke içerisinde sağlam temellere dayanan, modern bir devlet kuruldu, iktisadi olarak büyük bir kalkınma hamlesi gerçekleştirildi ve 15 yıllık süreçte Boğazların statüsü Türkiye lehine değişecek, Hatay anavatana katılacaktı. Fakat mevcut siyasi koşullar göz önünde bulundurularak Anadolu'nun uzantısı olan, Lozan'da istenilip de alınamayan Ege Adaları için mevcut koşulların oluşması beklenecekti.

Lozan Antlaşması'nda Müttefikler tarafından gündeme gelen İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada (Tenedos)'taki Rum varlığını ilgilendiren başka bir konuda mübadele (Nüfus değişimi) konusu idi. Türkiye ve Yunanistan kendi egemenliği içinde kalan topraklarda Türk ve Rum ahaliyi karşılıklı yer değiştirme suretiyle anlaştılar. Lozan Konferansında, Ülke ve Askerlik Sorunları Alt Komisyonunca hazırlanan, 30 Ocak 1923'te Yunan ve Türk halklarının Mübadelesine ilişkin Sözleşme ve protokol imzalandı. 19 madde ve 1

⁵⁸ İbrahim Sadi Öztürk, *Mondros, Sevr, Lozan Antlaşmaları*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, s. 248.

⁵⁹ Lozan'da dünya devletleri ile masaya oturan Türkiye'nin içeride de birçok sorunu vardı. Ülke harap ve bitap haldeydi. Bu nedenle İsmet Paşa bir an önce barışı sağlayıp, yeni Türkiye'nin inşasına başlanmasına ve asırlık sorunlarının çözüm bulmasına gayret ediyordu. Meis Adası'nın İtalya'ya devri ile ilgili görüşmelerde şunları dile getirmişti: "Meis Adası, Anadolu'nun parçalarındandır. Ona malik olmak davamız meşru ve haklıdır. Fakat cihan sulhunun temini gayesi ile bu ada hakkındaki isteğimizden vazgeçiyoruz." Diyerek Türkiye'nin bir an evvel barışı tesis etmek adına adalarda nasıl bir fedakârlıkta bulunduğunu göstermiştir.

protokolden oluşan sözleşmeyle kıyının iki tarafındaki halkın mübadelesi öngörüldü. Fakat İstanbul, Gökçeada (İmroz), Bozcaada (Tenedos) Rumları ile, Batı Trakya'da yaşayan Türkler, mübadele dışı tutulmuştur. Mübadele'nin Boğazönü Adaları ile ilgili kısmı Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) adadaki Rum ahali ile ilgilidir. Türkiye Lozan Antlaşmasıyla Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) ile ilgili de başka bir yükümlülüğü üstlenmiştir. Bu konu Lozan Antlaşması'nın 14. Maddesi'nde belirtilmektedir. İlgili bu madde de Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın (Tenedos) yerel idare ile kişilerin ve malların korunması konusunda Müslüman olmayan yerel unsurlardan oluşan özel bir idari teşkilata sahip olacağı vurgulanmakla beraber, bu iki adada güvenliğin yukarıda belirtilen yerel yönetim eli ile bu adalar halkı içinden atanan ve yerel yönetimin emrinde bulunan bir güvenlik örgütü sağlanacaktır denilmektedir.

2. Lozan Konferansı Sonrası Boğazönü Adaları

Lozan Konferansı devam ederken adalarla ilgili alınan karar ve Türkiye'nin yerel yönetimle ilgili güvence vermesine rağmen Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) Rumları, adaların Türkiye'ye bırakılmasından hiçte memnun değillerdi. Rum halkı bu adaları ve kendilerini Yunanistan'ın bir parçası gibi görmekteydiler. Bu yüzden onları uluslararası camiada himaye eden İngiltere'ye ve Yunanistan'a, adaları Türkiye'ye bıraktığı için tepkiliydiler. Bu tepkilerini 15 Şubat 1923'te İngiltere'nin Yunanistan'daki büyükelçiliğine gönderdikleri bir mektupta dile getirdiler. Mektupta Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın Türkiye'ye verilmesinin Müttefiklerin deklarasyonuna ve ezilen halkların özgürleşmesi için yapılan 1. Dünya Savaşı'nın ruhuna aykırı olduğunu dile getirdiler ve Rum Ortodoks kimliklerini ve kültürlerini muhafaza etmek istediklerini belirttiler.⁶⁰

Ada'daki Rumların bu tarz mektupları Türk idaresine bırakılmalarının kendilerinde yaratmış olduğu huzursuzluğu ifade etmeleri açısından son derecede önemlidir. Israrla bu iki ada'da Türk hâkimiyetinin idaresine karşı çıkan Rumlar, kamuoyunda huzursuzluğunu dile getirerek, kendi lehlerine bir durum yaratabileceği inancına sahiptiler. Bozcaada Rum cemaati de, Yunan Hükümetine gönderdiği 26 Şubat 1923 tarihli mektupla bu durumu protesto ediyordu.⁶¹ Adalıların bu huzursuzluğu devam etse de Türkiye ve Boğazlar güvenliğinin ön emniyeti konumunda olan bu adaların jeostratejisine bağlı durumu,

⁶⁰ Büyükelçi Bentinck'ten (Atina), Curzon'a (Lozan), FO/9109/E2427/ 15.02. 1923. Aktaran ,Feryal Tansuğ (der.), *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine*, İkinci Basım, Heyamola Yayınları, İstanbul 2013, s. 165.

⁶¹ FO/9109/E2952/26.2.1923, Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 165.

Türkiye açısından hiçbir devletin egemenliğine bırakılacak durumda değildi. Türkiye'nin bu kararlı tutumu Adalı Rumların hayallerin suya düşmesine sebep oldu. Ada'nın Yunan hâkimiyetine bırakılmayacağını anlayan Rumlar, güçlü bir özerk yapı kurarak, hâkimiyetlerinin devam etmesi taraftarıydılar. Ada kendilerinde kalmadığına göre bu duruma mecbur razı olmak durumunda kalacaklardı. Fakat istekleri bununla sınırlı değildi. Özerk yönetim sisteminin kontrolünün Milletler Cemiyetine ait olması gerektiğini belirttiler. Bununla beraber Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada halkının yerel polis teşkilatında görev almalarının yanı sıra, her türlü askeri yükümlülüğünden muaf tutulmalarının şart olması gerektiğini düşünmekteydiler. Bu beklentilerinin başarısız olması durumunda Rum nüfusun adayı terk edeceği noktasında endişeleri de vardı.

Türkiye'nin Lozan'da asla taviz vermediği en önemli konu kapitülasyonlardı. Son iki asırdır devletin ve milletin başına bela olmuş bu kapitülasyonların kaldırılması için hiçbir koşulu Türkiye, kabul etmemişti. Nitekim Lozan Konferansı bu sebeple kesilmişti. Türkiye'nin kendisini yükümlülük altına koyacak, uyuşukta bulunan kişilere ve farklı millet mensuplarına uygulanması düşünülen adli, siyasi, ekonomik ve diğer ayrıcalıklara hiçbir şekilde müsaade etmeyeceğini belirtmesi bu durumu bağımsızlık konusu içerisinde ele alması, Lozan sonrası 29 Ekim 1923'te ilan edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir temel taşı idi. Osmanlı tebasındaki azınlıklar, Büyük devletlerin himayesinde ticari ve diğer alanlarda önemli kapitülasyonlar (ayrıcalıklar) elde etmiş, millet arasında ayrıcalıklı gruplar oluşmuştur. Asli unsuru Türk milletinden olan, Osmanlı Devleti'nin askerlik görevi dışında farklı zanaat ve ticaret kollarında Türk, çok az miktarda bulunmaktaydı. Bunun sebebi Türk ahali dışındakilere getirilen ayrıcalıklarla (Kapitülasyonlarla) toplum içerisinde Türk dışında fevkalade müreffeh unsurlar meydana gelmiş olmasıydı. Bu durumu Lozan'da çöpe atan Türk iradesi, Rumların askerlik görevi gibi temel vatandaşlık görevi içerisinde kalan konulardaki isteklerine yüzyılların getirdiği acı tecrübeler dolayısıyla müsaade etmeyecekti. Bu tarz talepler Rumların Osmanlı döneminde kalma anlayışlarla hareket ettiğinin de göstergesini oluşturmaktadır.

Endişelerini ve taleplerini daha üst makamlara duyurup, daha özerk bir statüde yaşamanın yollarını arayan Rumlar, Müttefik temsilcilerine durumu direkt olarak anlatmak üzere, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'dan bir heyeti Lozan'a gönderdiler.⁶² Venizelos'un

⁶² Rumbold'tan (Lozan), Curzon'a (Londra), FO/9110/E6271/16.6.1923. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları.....*, s. 166. Panos Dimitriadis (1880-1973) Lozan Konferansında Gökçeadalıların (İmroz) temsilcisi olarak İsviçre'ye gönderildi. Dr. Antipas' da Bozcaada temsilcisiydi.

aracılığıyla, bu heyet Lozan'da İngiliz delegesi Andrew Ryan ile bir araya gelir. Bu görüşmenin ardından Bozcaada temsilcisi Dr. Antipas, Londra'ya gider ve İngiltere Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu işleriyle yetkili diplomat D.G.Obserne ile görüşerek Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada ada halkıyla ilgili sorunları ve talepleri dile getirir.

Dr. Antipas yaptığı görüşmede Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın jeostratejik gereği itibarıyla Türkiye'de kalmasına karşı çıkmadığını, ancak yerel yönetimin uygulanabilmesi için sağlam güvenceler getirilmesi gerektiğini dile getirir. Ayrıca Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada ya uygulanacak yönetim modeline, Osmanlı'nın Sisam adasına uyguladığı otonom yönetim modelini gösterir ve bu şartlar dâhilinde Türkiye egemenliği altında yaşanabileceğini ifade ederek, Milletler Cemiyeti denetimi altında bu iki adaya yönelik uygulanacak bir anayasa yapılmasının zorunluluğundan bahseder.⁶³ Bu iki ada halkı Lozan'da kendi geleceklerinin ele alınış biçimlerinden ve İngilizlerin kendilerine yeterli destek vermemelerinden memnun değillerdi. Çünkü Adalı Rumların İngiltere'den beklentileri fazla idi. Bunun nedeni olarak da Gökçeada(İmroz) ve Bozcaada halkının 1. Dünya Savaşı boyunca, özellikle Çanakkale Savaşları'nda İngilizlere verdiği destek sebebiyle, İngilizlerin de Ada halkının çıkarlarının devamı noktasında kendilerine destek olacağının düşünülmesi idi. Fakat Lozan'da masaya yatırılan sadece Boğazönü Adaları konusu değildi İngilizlerin başlıca çıkarı, Boğazlar ve Musul üzerindeydi Bunu sağlayabilmek için Lozan'da Türk heyetine karşı kıyasıyla diplomatik mücadele vermekteydiler. Boğazlar konusundaki isteklerinde kısmen de başarılı olmuş sayılabilirlerdi. Lozan Konferansı'na ek olarak yapılan boğazlar sözleşmesiyle, Boğazların idaresini bir komisyona devretmişler ve Boğazları kıyıda 15. Km içeriye kadar gayri askeri saha haline getirmişlerdi. Lozan'da İngilizler için hayati önem arz eden bu konular varken, Rum çıkarlarının çok fazla dikkate alınmayacağı açıktı. Zira İngilizler esas müzakere ve pazarlık noktası olan konular dışında, Türk heyeti üzerinde fazla baskı kurarak sulhu sıkıntıya atmak niyetinde değildiler. İngilizlerin bu tutumuna karşı tepkili olan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları, İngiliz hükümetine bir nota göndererek, bu iki ada'nın Türkiye'ye bırakılmasının temel insan haklarının bir ihlali olduğunu ifade ederek tutumlarını sertleştirdiler.⁶⁴ Ama tüm çabalara rağmen Rumlar yerel özerklik

⁶³ Obserne-Antipas mülakatı tutanakları, 15.06.1923, FO/9082/E6170. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 166.

⁶⁴ Dimitriadis'ten (Selanik) Curzon'a (Londra), FO/9110/E7125/ 7.7.1923. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 167.

dışındaki taleplerini kabul ettirememişlerdi. İngiliz temsilci Lozan Konferansında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumlarının askeri görevden muaf tutulmalarını sağlamak için Türk Heyetine başvuruda bulunsa da, Türk Heyeti Lozan Antlaşması'nın 14. Maddesindeki her türlü değişikliği reddetti. Ayrıca bu iki ada'nın yerel yönetime geçiş sürecinde Milletler Cemiyeti gözetimi olmasına ilişkin Yunanistan'ın talebini de reddetti. Türkiye bu durumu kendi içişleri kabul ettiğinden ve bu duruma kimsenin müdahale etmesini istemediğinden, Türkiye'nin dış müdahaleler olmaksızın yerel yönetimi uygulamaya koyacağını dile getirdi.⁶⁵

Çok farklı ve köklü sorunların çözümü için Lozan'da, o zamanki dünyanın galipleriyle bir araya gelen Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihinde antlaşmanın imzalanmasıyla, varlığını ve bağımsızlığını Müttefiklere tescil ettirmişti. Boğazönü Adaları ile ilgili Lozan'dan çıkan sonuç, Bozcaada, Tavşan ve Gökçeada (İmroz)'un Türkiye egemenliği altında kalması, Limni ve Semadirek Adası'nın ise Yunanistan egemenliği altında kalmasıdır. Özel şartlar ise, Yunanistan'ın Limni ve Semadirek'i gayri askeri hale getirmesi güvencesi ve aynı şekilde Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde de belirtilen gayri askeri bölge içerisinde Bozcaada, Gökçeada (İmroz) ve Tavşan Adası'nın da gayri askeri saha içerisinde bulunmasıdır. Türkiye'nin de Bozcaada ve Gökçeada'da (İmroz)'da yerel unsurlardan kurulu bir, yerel yönetim örgütünün meydana getirileceğini kabul etmesiyle Boğazönü Adaları'nın kaderi şekillenmiş oluyordu. Bozcaada ve Gökçeada (İmroz)'da yönetimin Türk idaresine devir tarihi 4 Ekim 1923 olarak belirlenmişti.

Bozcaada ve Gökçeada (İmroz)'da idarenin Türkiye'ye teslim tarihinin açıklanması, bu iki ada halkı üzerinde sıkıntı yarattı. Özellikle İngiliz ve Yunan güçleriyle işbirliği yapan Rumlar, bu duyurunun ardından adaları terk etmeye başladılar. Türkiye, Lozan'da siyasi af sağlanması konusunda güvence vermesine rağmen, Müttefik ve Yunanlılarla işbirliği yapan Rumlar, adaları terk etmeye başladılar. Giden Adalı Rumlar arasında önemli kişiler bulunmaktaydı. Bu kişiler genelde yöneticiler ve tüccarlardı. Kalan halk ise İngiltere ve Yunanistan tarafından korumasız bırakılıp, ihanete uğradıklarını düşünüyorlardı. 15 Eylül 1923'te son Yunan askerinin de adaları terk etmesinin ardından, adalara gelen Türk yöneticiler 4 Ekim 1923'te adaların idaresini üstlendiler. Yargı, polis, liman ve gümrük idareleri ve diğer kamu makamları Türk yöneticilere devredilir. Türkiye, Lozan Antlaşmasının 14. Maddesinin hayata geçirilmesini istemektedir. Fakat adalı

⁶⁵ Rumbold'tan (Lozan) Curzon'a (Londra), FO9086/E7189/8.7.1923 Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 167. ; Mehmet Cemil Bilsel, *Lozan*..., s.247-248.

Rumlar idari yetkiler yüklenebilecek donanıma ve duruma sahip kişiler değildir. Adalı Rumları idare edebilecek olan önde gelen yöneticileri, adaları terk etmişlerdir. Yunanlılarla işbirliği yapan bu iki adanın önde gelen Rum yöneticileri, Türkiye'nin aldığı bir kararla "istenmeyen kişiler" ilan edildi. Adaları terk eden Rum malları da Emval-i Metruke kanunları gereği kamulaştırılmıştır.⁶⁶ Ayrıca Ekim 1923'ten sonrada yazışmalarda Rumca kullanılması kaldırıldı. 1926 yılı başlarında bu iki adalıların asker adaylarının kayıt altına alınması Rumlar arasında huzursuzluk yarattı. Bu durumdan kaçmak isteyen bazı Rum gençler, adaları terk ederek Limni Adası'na sığındılar.⁶⁷ Askerlik yükümlülüğünden kurtulmak için dağlara saklanmaya çalışan Rumlar bile oldu fakat yakalanarak Anadolu'ya nakledildiler. Evlambion (Yenimahalle) papazı dahi ayırım gözetilmeksizin askere alındı.⁶⁸

Rumlar bu duruma alışkın değildi. Osmanlı Döneminde bedel ödemek şartıyla askerlik görevinden muaftılar. Ülkenin asli unsuru Türk, hastalanmak vatani korumak, gerektiğinde can vermek üzere vatanına karşı görevini yerine getirirdi. Fakat Lozan'da bunun kıyasa mücadelesini veren Türkiye, asla eski duruma müsaade etmeyecekti. Azınlıklar da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayıldığından ve ayırım gözetilmeksizin, Türk vatandaşlığının hukuki statüsünün getirdiği durumdan yararlandıklarından, diğer Türk vatandaşları hangi statüde ise Gökçeada(İmroz) ve Bozcaada Rumlarının da bu statüden herhangi bir farkı olmayacaktı.

İngiltere adada olup bitenlerden haberdar olmasına ve Rumların bu durumdan huzursuz olduklarını bilmesine rağmen Türkiye üzerinde herhangi bir siyasi baskı kuramamaktaydı. Türkiye ile İngiltere arasında devam etmekte olan Musul sorunu İngiltere'nin asli çıkarıydı. Zaten Lozan Antlaşmasının 14. Maddesiyle, Adalı Rumlara karşı tüm görevlerini yerine getirdiklerini düşünüyorlardı. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada İngilizler için Türk hükümetiyle karşı karşıya gelinecek herhangi bir sorunun kaynağını oluşturmamaktaydı. Yunanistan ise Türkiye ile kurmaya başladığı iyi ilişkiler dolayısıyla ve Mübadele süreci devam ederken Gökçeada(İmroz) ve Bozcaada Rumlarının şikâyeti yüzünden Türkiye ile sağladıkları durumu bozma taraftarı değildi. Çünkü Yunanistan'ın çekindiği bir başka nokta, İstanbul'da yaşayan 100.000 civarında Rum'un Yunanistan'a

⁶⁶ Emval-i Metruke (Terk edilmiş mallar kanunu)

⁶⁷ Adalıları askerlik konusu şikâyeti ile ilgili iki bildiri mektubu, FO/12318/E1023/12.12.1926 ve FO/11522/E2901/ 25.3.1926. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*..., s. 172 ; Hikmet Öksüz, "Lozan Sonrasında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da Rumların Askere alınması," *Tarih ve Toplum Dergisi*, Ağustos 2000, S. 200, s.105-110.

⁶⁸ İhbarname Mektubu, FO/11522/E2901/25.3.1926. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*..., s. 172

gelmesiydi. Yunanistan için böylesine bir nüfus, büyük zorlukları da doğuracaktı. Zira Yunan ekonomisi de iyi durumda değildi. 1919-1922 arasındaki Anadolu harekâtı onlara büyük yük getirmişti. Yunanistan ve onun ekonomisi de o yükten nasibini aldı. Fakat Yunan ordusu Anadolu ve Trakya’da soygun, yağma, gasp, tecavüz, adam öldürme, ev yıkma, tahrip etme, talan ve bunun gibi ahlaki ve kanuni olmayan insanlık meziyet ve vecibelerinin altında birçok işler de yapmıştı. Anadolu Yunan zulmü ve acımasızlığı yüzünden yangın yerine dönmüştü. Hatta Lozan Konferansı açılış konuşmasında İnönü” Şu dakikada bile hala bir milyondan fazla Türk’ün, Anadolu ovalarında ve yaylalarında evsiz ekmeksiz dolaştığını” belirtmesi Yunanlıların Anadolu’da yaptığı zulmün sonuçlarının ne boyutlara ulaştığını aktarması açısından son derece önemlidir. Yunanistan, işlediği bu savaş suçlarını Lozan Konferansı’nda kabul etmiştir. Lozan Antlaşmasının 59. Maddesinde şöyle denilmektedir.

“Yunanistan, savaş yasalarına aykırı olarak Anadolu’da Yunan Ordusu’nun ya da yönetiminin eylemlerinden doğan zararın onarımı yükümünü tanır. Öte yandan Türkiye, Yunanistan’ın savaşın uzamasından ve onun sonuçlarından doğan parasal durumunu göz önünde tutarak onarım konusunda Yunan Hükümetine karşı her türlü istemlerinden kesinlikle vazgeçer”⁶⁹ denilmektedir.

Yunanlıların yaptıkları bu tahribata karşılık, Lozan’da Müttefik devletlerin teklifi ile Karaağaç bölgesinin Türkiye’ye bırakılmasına karar verildi. Yunanlıların yaptıkları tahribata ve kıyıma karşılık bu bir hiç niteliğindeydi. Fakat Türkiye sulhu tesis edebilmek ve Yunanlılarda bu bedeli ödeyebilecek ekonomik durumu görmediği için bu teklifi kabul etmişti. Yunanlıların Anadolu’da bu haydutluk hareketlerini yapmalarındaki amaç bölge ahalisini soykırım ve göçe zorlayarak yok etmek böylece onların yerine Yunan nüfusu getirerek bölgeyi Yunanılaştırmaktı. Şimdi bütün bu olanlara rağmen Türkiye, sulh adına Lozan’da fedakârlıkta bulunmuşsa da, Türk milletinin benliğinden Yunanlıların yaptıkları asla çıkmayacaktı. Türkiye, uyruğunda bulunduğu azınlık vatandaşlarına da bilinçaltında bu acı tecrübelerin getirdiği dersler dolayısıyla, Milli devlet şekinden ödün vermeden davranacaktı. Yunanistan bütün bu olanlara rağmen Türkiye ile yakalamış olduğu ılımlı ilişkide Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada için Türkiye ile karşı karşıya gelmekten çekinecekti. Öte yandan Türkiye Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada’nın idaresinde Lozan’da

⁶⁹ 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması metninin 59. maddesi

da taahhüt etmiş olduğu yerel yönetim sistemi düzenlemesini uygulamaya karar verdi ve 25 Haziran 1927 tarihinde 1151 sayılı Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanunu yayınladı ve böylelikle belirtmiş olduğu yerel yönetim sistemi konusundaki ilk adımı atmış oldu. Getirilen bu kanun düzenlemesiyle Türkiye Lozan'da taahhüt etmiş olduğu yerel yönetim sistemini hayata geçiriyordu. Fakat Adalı Rumların, Türkiye'den beklemiş olduğu yerel yönetim sistemi bu değildi. Adalı Rumlar, Türkiye tabiiyetinde olduğunu unutarak, Yunanistan anakarasının bir parçasıymış gibi, Türkiye'nin kendisine davranmasına bekliyorlardı. Fakat Anadolu felaketini üzerinden daha yeni atlatmış Türkiye, hükümleraltılığı altında kendinden bağımsız bir idare olmasına kesinlikle müsaade etmeyecekti. 21 maddeden oluşan ve bu iki adanın idaresinin işleyişıyle ilgili maddeleri düzenleyen bu kanun ile de Rumlar istediklerini alamamış oluyordu. Çünkü bu kanunun maddelerinde hoşnut olmadıkları bölümler de bulunmaktaydı. Bu kanunla birlikte Adaların idaresi kazadan nahiye şekline dönüştürülmüştü ve nahiye meclisindeki kişilerin yeterli derecede Türkçe bilme şartına haiz olmaları gerekiyordu.

İçişleri Bakanı'nın Meclisi feshetme hakkının bulunması, belirli durumlarda Adalara anakaradan kolluk kuvveti gönderme yetkisinin bulunması gibi maddeler Rumlar tarafından tepkiyle karşılandı. Adalı Rumlar ne kadar itiraz da etmiş olsalar başından Anadolu felaketi geçirmiş, harap olmuş bir memleketle yeniden kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kaygılarını anlamaktan uzaktılar. Türkiye Boğazların güvenliğini de ilgilendiren bu mesele de iç ve dış güvenlik perspektifinden asla taviz veremezdi. Nitekim Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumlarının meselesi de bu olgular içerisinde değerlendirilmekteydi. Başka bir konu ise eğitim ile ilgiliydi. Türkiye oluşturmakta olduğu ulus devlet ve milli eğitim sistemi kapsamına Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumlarını da dâhil etti. Böylelikle Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları da bu sistem içerisinde yerini almaktaydı. 1151 sayılı yasa ile Türk Okulların uyguladığı eğitim sistemi bu iki ada için de mecburi hale getirildi. Temel eğitim Türkçe olacak, Yunan dilinin öğretilmesi ve dini eğitim verilebilmesi için Hükümetten izin alınması ve ücretlerinin de, bu eğitimi ayrıca almak isteyen kişilerin ödemesi kararlaştırıldı. Bu dersler ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında yapılacak ve günde 1 ders saatini de geçmeyecekti.⁷⁰ İngiltere'de ne kadar konu dışında kalmaya özen gösterse de Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada olanlar ile

⁷⁰ 1151 sayılı kanunun eğitim ile ilgili olan 14. Maddesi 1951 yılına kadar yürürlükte kalacaktır.

ilgilenmekteydi. Hatta 1927’de çıkarılan 1151 sayılı yasa ile ilgili İngiltere’nin Türkiye Büyükelçisi Sir George Clerck şunları söylemekteydi:

“Kanun yüzeysel olarak okunduğunda, Türk hükümetinin Lozan Antlaşması’nın 14. Maddesinde öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmek için ciddi çaba sarf ettiği izlenimi veriyor. Gerçekte kanun olduğu gibi açık ve dürüst bir şekilde uygulanırsa, sanırım adalıların şikâyet etmek için çok az nedenleri olacak. Öte yandan maddeler o kadar yoruma açık ki, teorik olarak bir yandan idari özerklik verilse de, öte yandan bu özerklik her an geçersiz kılınabilir.”⁷¹ Diyerek İngiltere’nin Adalardaki gelişmelerin sıcak takipçisi olduğunu gösteriyordu.

Yunan basını ise 1151 sayılı kanunu tepkiyle karşılamıştır. Yunan Estia gazetesi bu kanunun Lozan Antlaşmasına aykırı olduğunu ileri sürerek Yunan Hükümetini bu kanuna karşı Türkiye aleyhine harekete geçmeye çağırır.⁷² Yunanistan Hükümeti, Türkiye’nin adalara karşı uygulamış olduğu politikadan memnun olmasa da Türkiye ile yakalamış olduğu ilişkileri koparma niyetinde değildi. Kıyının her iki yakasındaki ahalinin nüfus mübadelesi devam ederken Türkiye ile Boğazönü Adaları meselesinden dolayı karşı karşıya gelmek istemiyordu. 1925 yılında Türk elçiliğinin Atina’da tekrar faaliyete geçmesi ve 1 Aralık 1926’da Atina’da Türk-Yunan Mübadelesi konusu üzerinde imzalanan Atina Antlaşması ile ivme kazanan Türk-Yunan ilişkilerinde, Yunanistan içerisinde bulunduğu ekonomik durum dolayısıyla da, Türkiye ile zıtlaşp bunun karşılığını daha fazla Rum nüfusu içine alarak mali durumunu da zora sokmak istemiyordu. Hatta bu durum Yunanistan için öylesine problemli ki, Yunanistan mübadele ile Anadolu’dan Yunanistan’a gelen Rum mübadillere, Batı Trakya’daki Türklerin mallarını zorla ellerinden alma yolu ile vermesi iki ülke ilişkilerini zedeledi.⁷³ İkili ilişkiler bu ortamda devam ederken Türkiye-Yunanistan ilişkileri 1929 yılında iyice gerginleşti. Türkiye’nin Donanmasını yenileme çalışmaları Yunanistan’da rahatsızlık yarattı. Venizelos İngiltere’ye Türkiye ile Ege Denizi’ndeki hassas durumdan söz etti ve Türkiye’nin tutumunun savaşa dönüşüp dönüşmeyeceği konusunda fikir edinmeye çalıştı. İngiltere ise, Yunanistan’a bu

⁷¹ Clerck’ten (Ankara) Chamberlain’e (Londra), FO/12318/E3806/ 30.8.1927. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 178.

⁷² Mackillop’tan (Atina) Chamberlain’e (Londra) FO/10866/E3318/ 19.8.1927. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları*....., s. 178.

⁷³ T.C. Dış Politikasında 50. Yıl: *Cumhuriyetin ilk 10 yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Ankara T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, s. 194.

konuda Türkiye ile ilgili güvence verdi ve ortamın yumuşamasına bir nebze katkıda bulundu. Venizelos’unda, Yunanistan’ın savaş sonrasında taraf olduğu antlaşmalara bağlı kalacağını beyan etmesi ve Türkiye ile barışına önem veren açıklamalarına Türkiye de benzer bir şekilde karşılık verecek, Başvekil İsmet Paşa 1929 yılında mecliste yaptığı bir konuşmada “(...) Ancak bugün Yunanistan’ı idare eden zatın iyi münasebet kurmak arzusunda olduğunu zannetmekteyim” demesi Yunanistan ile kısa süren gerilimi barış havasına dönüştürecektir.⁷⁴

Boğazönü Adalarının durumu, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinden bağımsız değildir. İki ülkeyi karşı karşıya getiren bu adalar, salt olarak ele alınmamıştır. Çünkü bu adaların konumu itibarıyla her iki ülkenin güvenlik, iç siyaset ve dış politikası gibi noktalara temas ettiği için sadece Boğazönü Adaları ile ilgili olarak hareket edilememiştir. İki ülke ve uluslararası diplomasinin getirdiği koşullardan bu adalar muhakkak etkilenmiştir. 1930 yılı da Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin çok iyi seviyede gittiği bir dönemdir. Bunda Bulgaristan’ın revizyonist ve değişimci bir politika güderek Ege Denizi’ne çıkışı amaçlaması, Yunanistan’ın Makedonya sınırı ile olan sorunu ve bu dönemde Türkiye’nin barışçı bir siyaset izlemesi Türkiye ve Yunanistan’ı birbirine yakınlaştırmıştır. Hatta 27 Ekim 1930’da Yunan Başbakanı Venizelos Ankara’yı ziyaret etmiş, 30 Ekim 1930 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında “Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması” imzalanmıştır. İki ülke arasındaki bu yumuşamadan ve yakınlaşmadan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada da payını almıştır. İki ülke ilişkilerinin olumlu seyretmesi Türkiye’nin bu iki adaya bakış açısından da olumlu gelişme uyandırmıştır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Lozan Antlaşmasının 14. Maddesinin uygulamasının 1151 sayılı yasa ile yürürlüğe konmasının ardından ikili ilişkilerde yaşanan olumlu gelişme üzerine Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada’ya ziyarette bulunur.⁷⁵ Hükümet Adalara gönderdiği yöneticilerin, bu iki ada halkına ılımlı davranmaları için de gayret gösterir. Bu süreçte bu iki Ada’nın Anakara ile ticareti de artmıştı ve ticaretteki bu canlanma ve iki ülke arasındaki ılımlı ortamda, Adalıların refahı daha da arttı. Türkiye adalardan ayrılmış ve Amerika’ya göç etmiş olan bazı adalıların adalara tekrar dönmesine 1933 yılında izin verdi.⁷⁶

Adalar ve iki ülke ilişkileri ile ilgili bu gelişmelere yaşanırken, Dünya Amerika merkezli bir buhran yaşamıştı. Üstelik 1. Dünya Savaşı’nın getirdiği barış antlaşmaları

⁷⁴ Kazım Öztürk, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, Ak yayınları, 1968, s.118.

⁷⁵ William Miller, “The Greco- Turkish Friendship”, Contemporary Review, S.. 140, 1931, s.719

⁷⁶ Bentinck’ten (Atina) John Simon’a (Londra), FO/16775/C8468/ 21.9.1933. Aktaran, Feryal Tansuğ, *İmroz Rumları.....*, s.180.

barışı tesis etmekten çok uzaktı. Bu sebeple Almanya Versay Antlaşmasının ağır yükü altında eziliyordu. Kalabalık ve dinamik nüfusu arkasına alan Adolf Hitler'in 1933 yılında Almanya'da iktidara gelişi ve İtalya'da Mussolini'nin saldırgan tutumu dünya'yı endişeye soktu. Türkiye bu dönemde milli güç unsurlarına dayanarak kat etmiş olduğu ilerleme sayesinde içeride yapısal kurumlarını oluşturdu ve dışarıda da realist bir politikayı benimsedi. Dünya'nın gidişatından haberdar olan Türkiye, Balkanlarda bir güvenlik şemsiyesi oluşturmak için çalışmalar yaptı. 14 Eylül 1933'te Ankara da Türkiye ile Yunanistan arasında "Samimi Anlaşma Misakı" yapıldı. Ardından Balkanlarda olası bir İtalyan tehdidine karşı 9 Şubat 1934'te Türkiye önderliğinde Atina'da Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasından Balkan Paktı imzalanmıştır. Bu paktla Türkiye, adı geçen ülkeler ile siyasi ve askeri anlamda birlikte hareket ederek, bölgenin güvenliği açısından önemli bir adım sağlanmıştır.⁷⁷ Atatürk, Türkiye'sinin eğitim, kültür, hukuk, idari ve iktisadi alanda kat ettiği mesafeler uluslararası camiada Türkiye'nin saygınlığı arttırdı. Bir taraftan ülke içerisindeki bu ilerlemeler, bir taraftan da dışarıdaki bu barışı ve güvenliği korumaya yönelik tedbirler sayesinde Türkiye, içte ve dışta barışın ve güvenliğin teminatı haline geldi. Bu siyasi ortamda Türkiye'nin Lozan'da tam çözüme kavuşturamadığı meseleleri, tekrar gündeme taşındı. Bunların en önemlisi Boğazlar Sözleşmesiydi. Lozan Antlaşmasına ek olarak yapılan Boğazlar Sözleşmesiyle Türk askeri Boğaza her iki kıyıda 15'er kim'lik mesafe içerisinde konuşlanmıştı. Bu kısıt ve egemenliğin Türkiye'ye geçmesi Dünya'nın yavaş yavaş savaşa doğru gidiyor olmasıyla daha da elzem hale gelmişti. Boğazönü Adaları'nı da ilgilendiren bu meselenin çözülmesi gerekmektedir.

3. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Boğazönü Adaları

Dünya'nın içinde bulunduğu gidişat, yeni bir Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz hale gelebileceğini gösteriyordu. Bu maksatla Türkiye, Boğazlar güvenliği ve kendi savunmasıyla ilgili herhangi bir açık nokta bırakmak niyetinde değildi. Lozan Barış Antlaşması'nda öngörülen Boğazlar Komisyonu ve Boğazlar bölgesinin

⁷⁷ Bu Pakt Alman ordularının Balkanlara yöneldiği 1941 yılına kadar varlığını koruyacak, İkinci Dünya Savaşı'nda Yunan-İtalyan savaşında, bu pakt ve Türkiye'nin yükümlülükleri ve notası dolayısıyla Bulgaristan'ın, Yunanistan'a saldırmasını önleyecektir. Tüm çabalara rağmen Bulgaristan bu pakta dâhil olmamıştır.

askersizleştirilmesi Türkiye açısından güvenlik zafiyeti yaratmaktaydı. Lozan Antlaşmasına ek olarak konulan Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve onun 18. Maddesi, askersizleştirilmiş Boğazlar bölgesinin koruması ve güvenliğini Milletler Cemiyeti kontrolünde İtalya, Fransa, İngiltere ve Japonya'ya bırakıyordu. 1936 yılına gelindiği zaman Japonya, Milletler Cemiyeti'nin üyesi değildi. Ayrıca İtalya'da Mussolini'nin iktidarda olması ve yayılmacı bir politika izleyerek Habeşistan'a saldırması, İngiltere ve Fransa'yı endişelendiriyor ve İtalya'ya karşı bir tutum izlemelerine yol açıyordu. Garantör devletlerin daha kendi aralarında bu şekilde sorunlar varken, Türkiye bu devletlerin askersizleştirilmiş bölgedeki garantilerine dayanarak kendi güvenliğini başka devletlerin siyasi çekişmelerine terk edemezdi. Türkiye'nin çağrısıyla 22 Haziran 1936'da, Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Yugoslavya, Sovyetler Birliği, Japonya ve Fransa'nın katılımıyla İsviçre'nin Montrö kentinde toplanan konferans 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla sona ermiştir. Bir giriş (preamble), 29 madde, 3 ek ve 1 protokolden ibaret olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi Türkiye yararına sonuçlanmıştır. Konferansın toplanış amacı 20 Temmuz 1936 tarihli Montreux (Montrö) Boğazların rejimine dair konvansiyonun başlangıç ve protokol hükümlerinde belirtildiği üzere

“Boğazlar umumi tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyri-sefaini Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan Sulh Muahedenamesinin 23 üncü maddesiyle tesbit edilen prensibi, Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahilдар Devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dâhilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek arzusuyla mütehassis olarak;

İşbu Mukavelenameyi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikameye karar vermişler ve murahhıs olarak atideki zevatı tayin etmişlerdir:

“Protokol

Bugünkü tarihli Mukavelenameyi imza ettikleri sırada, zirde vaziül-imza murahhıslar, Hükümetlerini taahhüt altına alarak aşağıdaki ahkâmı kabul ettiklerini beyan ederler.

- 1) Türkiye, mezkûr Mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar mıntikasını derhal yeniden askerileştirebilecektir.

2) 15 Ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükümeti, mezkûr mukavelenamede tasrih edilen rejimi muvakkaten tatbik edecektir.

3) İşbu Protokol bugünkü tarihten itibaren muteber olacaktır.

Montreux’de yirmi Temmuz bin dokuzyüzotuz altı tarihinde tanzim edilmiştir.”⁷⁸

Bu konferansın başlangıç amacının Türkiye’nin güvenliği olduğu ve sonucu itibariyle de Türkiye’nin Boğazlar üzerindeki egemenliğinin tam olarak Türkiye’ye bırakılmasının bir göstergesi olduğu yukarıdaki metin aracılığıyla da sabittir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle, Türkiye Boğazlar üzerinde kısıtlanmış olan egemenlik haklarını geri almış oldu. Boğazlar için belirlenen askersizleştirilmiş bölge uygulaması kaldırıldı. Türk askeri, sözleşmenin imzalanmasının ardından Boğazları işgal etti. Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada da Gayrı askeri bölge statüsünden kurtulmuş oldu. Türkiye başarılı iç ve dış politikayla Lozan’da konulan bir kısıtlamayı kaldırmış oldu. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye’nin içeride ve dışarıda gücünün ve saygınlığının arttığına bir göstergesidir. Yunanistan’ın da Montrö Boğazlar Sözleşmesini imzalaması, Yunanistan’ın, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada üzerinde Türkiye’nin egemenliğini tanıdığına bir göstergesi olmuştur. Montrö ile Yunanistan’ın, Boğazlara yönelik bir tehdit unsuru olmaktan çıktığını ve Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada üzerinde Türk hâkimiyetini baskın çizgilerle tanıdığı söylenebilir.

4. İkinci Dünya Savaşı ve Boğazözü Adaları

Boğazözü Adalarını, Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinden bağımsız ele alınamadığı yadsınamaz bir gerçektir. Montrö Boğazlar Sözleşmesinin imzalanmasından sonra taraflara baktığımızda, özellikle Türkiye’nin yaklaşan savaş tehlikesine karşı çok daha hazırlıklı olduğu görülmektedir. Türkiye bu dönemde millet ve ordu için gerekli sanayi ve demiryolu yatırımlarını art arda yapıp, ordusunu güçlendirmeye çalışıp, büyük manevralarla savaş tatbikatları yaparken, aslında izlemiş olduğu siyaset 1. Dünya Savaşı acılarından çıkarılan tecrübelerin birer yansımasıydı. Balkan Paktı, Montrö ve Sadabat Paktı ile adeta ülke etrafını bir güvenlik şemsiyesi altına alan Türkiye her senaryoya karşı hazırlığını yapmakta idi. Yunanistan’da İtalyan saldırı ve tehlikesine karşı, yer almış olduğu Balkan Pakta

⁷⁸ Prof. Dr. Sevin Toluner, *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*, İstanbul 1987, s. 93-94.

başta İngiltere ve Türkiye'ye güvenmekteydi. Aslında Türkiye, topraklarına yönelik bir İtalyan saldırısında Yunanistan'ı ön savunma mevzii olarak görmekteydi.⁷⁹ Genel durum bu şekilde devam ederken Yunanistan, Gökçeada ve Bozcaada Rumları ile ilgili durum ve Lozan Antlaşması'nın 14. Maddesini hiçbir şekilde dile getirmemekteydi. Çünkü değil Adaların, devletlerin dahi geleceğinin ne olacağı belirsizdi. Beklenen savaş 1 Eylül 1939 günü Alman ordularının Danzing'e top ateşi ile başladı.

Almanya ile İttifak içerisinde olan İtalya, 28 Ekim 1940 günü Yunanistan'a saldırdı. Bulgaristan'da Yunanistan'a karşı savaşa girmek istediye de Türkiye Balkan Paketi'nin yükümlülüklerini hatırlatarak Bulgaristan'ı Yunanistan saldırısından caydırdı. Yunanlılar İtalyanlara karşı başarı da gösterdiler. Bu başarısızlığın ardından Haziran 1940'ta iki hafta gibi kısa bir sürede Fransa'yı deviren Almanya, 6 Nisan 1941 günü Yunanistan'a saldırır ve 22 Nisan 1941'de Yunanistan, Almanya, İtalya ve Bulgaristan'a teslim olur. Yunanistan'ın kuzeyi Bulgaristan, Türk sınırı, Selanik, Girit ve Türkiye sınırındaki hassas bazı adalar Almanya ve ülkenin diğer kısmı İtalya egemenliğine girmişti.⁸⁰ Almanların bu harekâtındaki maksadı Sovyet Rusya'ya karşı saldırıda cephenin güneyini sağlama almaktı. 22 Haziran 1941'de Sovyet Rusya'ya saldıran Almanya, sadece Rus steplerinde dövüşmekle kalmayıp, Afrika'da, Mısır'da enerji yataklarını almak için de mücadele veriyordu. Bu sahalardan birisi de Ege Denizi idi. Ege Denizi 2. Dünya Savaşı boyunca kıyasıya bir İngiliz- Alman mücadelesinin yaşandığı yer haline gelmiştir. Almanya Führeri Adolf Hitler, Boğazlardan Rusya'ya yardım gitmesine bizzat engel olmak için Ege Adaları'nı işgale başlar ve buraların kontrolünü elinde tutar. Adolf Hitler, Boğazönü Adaları'nın, Boğazın kilidi olduğu gerçeğini bildiği için daha Yunanistan'a saldırmadan önce 27 Mart 1941'de komuta kademesine Limni Adası'nı almaklığının gerekliliğinden bahseder ve bu ada için orduya hazır olması emrini verir.⁸¹ Almanya, Yunanistan'ı devirdikten 4 gün sonra Taşoz ve Semadirek'e yöneldi ve 25 Nisan 1941 günü bu iki adayı ele geçirdi. Aynı gün Alman birlikleri Limni'ye yöneldi. Limni'deki az sayıdaki Yunan birliğin direnişinin ardından 4 saatte mukavemeti kırdılar ve adayı işgal ettiler.⁸² Böylece, Lozan Antlaşmasında Yunanistan'a bırakılan Limni ve Semadirek, Almanların hâkimiyetine girmiş oldu. Sadece bu iki ada değil, Ege Denizi'ndeki Girit, Sisam, Leros ve

⁷⁹ Hatta Türkiye 1937 yılında kendi üretimi 1.5 milyon TL. değerinde Yunanistan'a bomba satmıştı.

⁸⁰ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (Çev: Dilek Şendil) İstanbul 1989, s.151

⁸¹ Hans- Adolf Jacobsen, *Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (Çev. İbrahim Ulus), Ankara 1989, s. 32.

⁸² Cumhuriyet, 26.4.1941, s.1 ; Tan Gazetesi 26.4.1941, s.1.

Rodos gibi önemli adalar da Alman hâkimiyetine girecekti. Ülke Almanlar tarafından işgal edilince Yunanistan'ın yapacağı iş işgalden kurtulmaktı. Bu durumda artık Genel Savaş'ın gidişatı ile de ilgiliydi. Fakat Yunanistan, Balkanlar'da Alman Orduları'na direnen ilk ülke olmuştu. 1944 yılına kadar ülkede Alman işgali sürecekti. Bu süreçte Yunanistan, özellikle açlık sorunu ile karşı karşıya kalacaktı. Bu sorun ile mücadelede kendilerine destek veren baş aktör Türkiye idi.

Türkiye, büyük dersler çıkararak ve büyük fedakârlıklarla kurduğu devleti ve cumhuriyeti korumak adına 2. Dünya Savaşı'na girmede. Fakat 1939- 1945 yılları arasında etrafını ve Dünya'yı saran savaş tehlikesine, Marmaris'ten Trakya'ya, Sarıkamış'tan Van hattına kadar seferber bir ordu ile savaşa hazır halde bulundu. Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefat etmesinin ardından, oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, 1939'dan 1945'e kadar ülkesini savaşa sokmama savaşı verdi. Dünya'nın o günkü devleri olan Almanya, İtalya, Amerika, Sovyet Rusya, İngiltere, Fransa ile siyaset yaparak gerektiğinde ise milleti ve devleti için savaşa girmekten çekinmeyeceğini belirterek, Türkiye'yi bu hengâmeden çıkardı. 19 Ekim 1939'da Türkiye-İngiltere ve Fransa arasında imzalanan pakttan sonra Türkiye Müttefiklerle işbirliği içinde harekete başladı. Almanya'nın Balkanlara ilerlemesi ve Yunanistan'ın düşmesi, Türkiye'yi batı kısmından savaşın diğer tarafı Almanya ile komşu yaptı. Bu sırada Türk sınırına yaklaşan Alman orduları, Türkiye sınırına 60 km kala durdu. Almanya Führeri Adolf Hitler, 1.3.1941 tarihli İnönü'ye gönderdiği mektupta genel olarak Türkiye ile Almanya'nın silah kardeşi olduğunu, 1. Dünya Savaşı'nın acılarını beraber yaşadığını belirtti. Fakat mektubun son bölümünde de Türkiye'yi tehdit etmekten geri durmadı. İnönü' de 12.3.1941 tarihli cevaben mektubunda, bilmukabele Almanya'nın dostluk ve barışçıl niteliğindeki bakış açısına katıldığını, Türk ve Alman birliklerini karşı karşıya getirecek bir sebep olmadığını belirterek, Alman Orduları, Türk Orduları'na nasıl davranırsa aynı şekilde cevap vermekten geri durmayacağını belirtmesi üzerine, Almanya, Türkiye sınırı yakınlarında durmayı tercih etti ve Sovyet Rusya harekâtı öncesi kendisini bir tehlikeye atmamış oldu.⁸³

⁸³ Almanya, 1. Dünya Savaşı'nda Türkiye ile aynı savaşta yer aldığı için Türk askerinin nasıl muharip olduğunu bilmekteydi. Zaten Adolf Hitler'in 1935-1941 yılları arasında Türkiye'yi işgal için hazırlattığı raporda Türk erkeği için: "Sakin geri çekilen, kişilere çok geç güvenen, bazen sinirli ama dürüst. Kaybetmeyi sevmeyen, her zaman kazanmak isteyen" gibi sözlerle kullanılan ifadeler, yine 1. Dünya Savaşı'nda Türklerle beraber görev yapmış, Türkiye Büyükelçisi Franz Von Papen'in, Toroslara aşmanın imkansız olduğunu belirtmesi, Türk askerinin savaşçılığı, Anadolu arazisinin Yıldırım harekâtı(Blitzkrieg)'e müsaade etmemesi ve Batı Anadolu'da Türk Ordusu yenilse bile beklenen sert direniş Adolf Hitler'in Alman Kralı 1. Friedrich

Öte yandan Almanya'nın Sovyet Rusya'ya saldırdığı 22 Haziran 1941 tarihinden hemen önce 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman dostluk ve Saldırmazlık Paktını imzalamasına kadar ki süreçte Türkiye'ye, Edirne sınırındaki bazı toprakların verilmesi ve stratejik değeri yüksek Ege Adaları'nın verilmesi teklifi de olmuştur. Bunun sebebine baktığımızda Almanya, Nisan 1941'de Irak'ta Hükümet darbesi yaparak İngilizlere karşı çıkan Raşit Ali Geylani'nin desteklenmesi ve İngilizlerin Ortadoğu'da zor duruma düşmesi için Irak'a savaş malzemesi göndermesi gerekiyordu. Bunun tek yolu da Türkiye idi. Türkiye üzerinden Irak'a savaş malzemesi ve kamufle edilmiş asker sokmak isteyen Almanya, Türkiye'ye karşılığında bu teklifi yapmıştı fakat bunun manası savaş girmek demektir ve Türkiye bunu reddetti. Aslında Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Alman Büyükelçiliği maslahatgüzarı Kroll'la 29.4.1941'de yaptığı görüşmede Türkiye'nin Yunanistan'ın da onayını aldıktan sonra Türk kıyılarına yakın bazı Ege Adalarının yönetimini üzerine almak istediklerini söylemesi üzerine, Kroll'un bu adaların hangileri olduğu sorusunun ardından Saraçoğlu: "Sakız, Midilli ve Sisam" cevabını vermişti.⁸⁴ İngilizlerin Irak'ta kontrolü kısa bir süre sonra tekrar sağlamasının ardından Almanya Türkiye'ye yönelik düşündüğü tekliflerden vazgeçti. Türkiye Almanların teklif etmiş olduğu gizli protokolleri imzalamadı. Şüphesiz bunda taraf olmak istememenin ve İngilizlerin de Türkiye üzerinde baskısının etkisi vardı.

5. Yunanistan'da Açlık Dönemi ve Bu Dönemde Türkiye'nin Yunanistan'a Yapmış Olduğu Yardımlar

2. Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği 1939-1945 dönemi bu savaşı yaşayan ülkelerin yanı sıra savaşa girmemiş ülkelerin insanların hayatlarını etkileyecek boyutlara ulaşması itibarıyla de çok önemlidir. Türkiye bu dönemde savaşa girmemek için yoğun bir çaba harcamış, savaşa girme noktasındaki İngiliz, Alman, Rus ve Amerikan isteklerine karşı direnme başarısını göstermiştir. İngiltere Başbakanı Winston Churchill, 2. Dünya Savaşı'nda Ege Denizi'nde İngiliz-Alman Savaşı devam ederken Türkiye'nin durumu ile ilgili olarak: "Ege'de gözleri önünde olanları gördükten sonra Türkleri ihtiyatlı oldukları

Barbarossa'nın da Anadolu'da başına gelenleri hatırlaması önce Türkiye'ye saldırmadan vazgeçirmesine yol açmıştır.

⁸⁴ O tarihten bir hafta sonra da Almanlar Sakız Adası'nı işgal edeceklerdi.

için kimse kınayamaz”⁸⁵ ifadesi Türkiye’nin tarafsız kalma prensibine saygı gösterildiğini göstermektedir. Türkiye egemenliği altında bulunan Boğazönü Adaları’ndan olan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada yaşayan Rumlar, bu esnada Türkiye ile yaşamış oldukları tüm pürüzleri akıllarından çıkarmıştı. Çünkü gözlerinin önünde Yunanistan’ın durumuna şahit olmakta idiler. Alman işgaline uğramış Yunanistan’da durum hiç te iyi değildi. Almanya, Yunanistan’ı yüklü miktarda savaş tazminatı ödemeye mahkûm etti. Ülkenin bütün gelir kaynaklarına ülkeyi işgal eden mihver devletlerince el konuldu ve Yunanistan’a özel işgal Banknotları bastırdılar. Böylece Yunan para sistemi çökme noktasına geldi. Ülke işgal altında olduğu için ithalat da yapamamaktaydı. Bu durum, temel tüketim maddeleri ithal eden Yunanistan’da açlık felaketinin baş göstermesine sebep oldu. Kırsal bir nüfus yapısına sahip olan Yunanistan’ın nüfusunun %60’ı tarımla uğraşmaktaydı. Yunanistan, nüfusunu besleyebilmek için buğday ve hayvan ithal etmekteydi. Yunanistan’ın üretmiş olduğu zeytin, zeytinyağı, kuru üzüm ve yulaf gibi ürünler de vardı. Fakat buğday eksikliği ithalat yoluyla kapatılıyordu. Yunanistan 2. Dünya Savaşı’ndan önce bu eksikliğini kapatmak için Avusturalya, Amerika ve Kanada’dan yılda 500 bin ton tahıl ve yiyecek gıda maddesi ithal etmekteydi.⁸⁶ Savaş dönemi Yunan üretiminde büyük düşüş meydana getirdi ve Mihver güçleri Yunanistan’a yapılan tüm gıda satışlarını durdurdu ve Yunanistan’ın tüm erzak depolarına el koydular. Hastanelerin ve insani yardım kuruluşlarının dahi gıda maddelerine el koydular. Almanlar ve İtalyanlar işgal başında Yunanistan zeytin stoklarını ülkelerine gönderdiler ve ayrıca Almanlar patates ve buğday stoklarına el koyup bu ürünleri Almanya’ya sevk etti ve hayvanları da kestiler ve gıda olarak kullandılar. Kısacası Yunanistan aç kaldı.

Ekmeğin okkası 4500 drahmiye kadar yükseldi. Öyle ki Atina’nın en büyük mağazasında çalışan bir kişinin günlüğü 350 drahmi idi. Bu örnek Yunanistan’da durumun ne boyutlara ulaştığını göstermektedir. İnsanlar yiyecek bulmak için başka merkezlere gitmek istediğinde seyahat almak için işgal makamlarından izin almak gerekiyordu. Bu izin de genelde geç çıkıyordu. Almanlar ülkenin tüm akaryakıt ve enerji kaynaklarına da el koymuşlardı. Ülkenin madenleri önemli kaynakları da Mihver devletlerince kullanılmaktaydı. Stokçular bu durumdan istifade etmeye kalkışsa da, ülkenin kaynakları neredeyse tükenme noktasına geldiği için, gıda satışı yapan yerlerde de herhangi bir imkân

⁸⁵ Harry Howard, “The Entry of Turkey in to World War II”, Belleten, XXXI/ 122, 1967, s.124

⁸⁶ Procopis Papastratis, *British Policy Towards Greece During the Second World War 1941-1944*, Cambridge University Press, s. 114. , 2008.

kalmamıştı. Dükkânların önü parası olan fakat alacak bir şey bulamayan insanlardan oluşan uzun kuyruklarla doldu. Alman işgal güçlerinin bu duruma kayıtsız kalması Yunanistan'ı kıtlıkla baş başa bıraktı. Yunanistan'da kıtlık sebebiyle sokaklarda hayatını kaybetmiş insan cesetleri görmek normal hale gelmişti. Bu cesetleri toplayacak, birimler de oluşturulamadığı için cesetler kamyonlar ve greyderler aracılığıyla toplanmaya başlanmıştır.

Yunanistan'da ölüm vakalarının artışı dolayısıyla Yunanlı yetkililer, cesetler için ne tür alacakları konusunda bir fikirleri yoktu. Çaresiz kalınca Yunan Hekimler Birliği, cesetlerin yakılması için Yunan Ruhani meclisinden izin istedi. Bu tedbirin düşünülmesinin bir nedeni de tabut olarak kullanılacak tahta bulunamamasıydı.⁸⁷ Yunanistan'da yaşanan bu insanlık felaketinin şartları ağırlaşmaya devam edince, Mihver güçleri bu felaketi bir çıkar elde etme malzemesi gibi kullanmak istediler ve bu maksatla, süregelen bu açlığın baş sebebinin İngiltere'nin Akdeniz'de uygulamış olduğu ambargo olarak lanse etmeye çalıştılar ve bu maksatla Yunanistan'a Avrupa dışarısından tahıl ve yiyecek getirilebilmesi için ilk önce bu ambargonun kalkmasını teklif ettiler.⁸⁸ Almanlar, kötüleşen durum için harekete geçtiler ve Türkiye'den, Yunanistan'a gıda yardımı yapma teklifinde bulundular. İngiltere, Türkiye'yi ambargoyu dışarıdan delmeyecek olarak kabul etti ve İngiltere resmen, Türkiye'yi ambargoyu delmeyecek ülke olarak ilan etti.⁸⁹

İngiltere Savaş Bakanlığı ilk etapta 50 bin ton gıda yardımının Yunanistan'a ulaştırılmasını kararlaştırdı. Yardımın Kızılhaç ve Kızılay'ın arabuluculuğu ile olması planlanmıştı. Yapılacak yardımın idaresi İngiltere Büyükelçiliği tarafından olacak elçilik gerekli yardım malzemesini sürgünde olan Yunan Hükümeti ve Yunan Savaş Derneği adına Türkiye'den satın alacaktı.⁹⁰ Yunanistan'a giden bu yardım malzemesinin oradaki dağıtımı Uluslararası Kızılhaç tarafından idare edilecekti. Aynı şekilde Türkiye'de bu yardımın Yunanistan'a ulaştırılması konusunda büyük bir titizlik göstermekteydi. Bu iş için Kızılay adına Feridun Demokan ve Saim Umar görevlendirildi. Kızılay personeline basın mensupları ile görüşmemeleri, kendilerine teslim edilenden başka yük taşımamaları, görüşmeleri sadece resmi makamlar yolu ile yapmaları talimatı verildi ve personelin

⁸⁷ Vatan 19 Kasım 1941; Cumhuriyet 19 Kasım 1941

⁸⁸ Elçin Macar, *İşte Geliyor Kurtuluş Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yaptığı Yardımları* (1940-1942), İzmir Ticaret Odası Kültür Sanat ve Tarih Yayınları, İzmir 2009, s. 61.

⁸⁹ Elçin Macar, *İşte geliyor...*, s. 65.

⁹⁰ Elçin Macar, *İşte geliyor...*, s. 74.

karaya çıkışı gibi konularda tedbirler alındı.⁹¹ Türk Kızılay Cemiyeti de özellikle Yunan çocukları için hediye olarak 25 ton gıda malzemesi göndermeyi kararlaştırdı.⁹² Türkiye'nin Yunanistan'a göndereceği ve organize edeceği bu yardımlar Yunanistan'da büyük sevinç yarattı.

Bu arada Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Yunanistan'a gönderilecek yardım konusunda Türkiye'den bir talepte bulundu. O talepte Türkiye de yaşayan Rum vatandaşların Yunanistan'a giden yardımlara, Yunanistan'da yaşayan akrabaları için yiyecek maddeleri göndermesi talebinde bulundu ve bu istek Türk Dışişleri Bakanlığınca kabul edildi.⁹³ 17 Eylül 1941'de toplanan komisyon bir defaya mahsus olmak üzere her biri 5 kg.'ı geçmeyen 1000 yardım kolisinin gönderilmesine ve gönderilecek bu kolilerde şekerleme, zeytinyağı ve sabun içermemesine karar verildi.⁹⁴ Türkiye Yunanistan'a bulunacağı bu yardımda hem büyük bir insanlık örneği gösteriyor hem de büyük bir mesuliyeti de yükleniyordu. Zira Ege Denizi'nde savaş hali vardı. Göndereceği yardım gemisine herhangi bir saldırı ülkeyi savaşa da sürükleyebilirdi. Bu maksatla Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakanlığa verdiği bilgide Bakanlığın Almanya, İtalya ve İngiltere Büyükelçileri nezdinde yapmış olduğu girişim ve geminin yola çıkış tarihi güzergâhı hakkında bilgi verdi. Alman ve İtalyan büyükelçilikleri de yardım gemisinin seyahat rotasında Türk gemisinin güvenliği konusunda tam garanti veremediler. Gönderilecek gemi olarak Kurtuluş vapuru seçildi ve Kurtuluş Yunanistan'a ilk seferini yapmak üzere 13 Ekim 1941'de İstanbul'dan Yunanistan'ın Pire Limanı'na doğru hareket etti.⁹⁵ Kurtuluş Vapuru güvenli bir şekilde Pire limanına ulaştı ve Alman uçak filosu eşliğinde limana girdi.⁹⁶ Kurtuluş vapuru burada yüklerini sorunsuz bir şekilde boşalttı. Kurtuluş vapuruna ve onlara bu yardımı getiren Kızılay yetkililerine ilgi muazzamdı. Özellikle Türk yetkilileri karşılarında gören Pire hamalları sevinç gözyaşları dökmüştü. Açlık öylesine vahimdi ki halk yerlere dökülen hububat artıklarını bile ceplerine doldurmaktaydı. İşte bu zor zamanda dahi Türkeli onların imdadına yetişmişti. Kızılay

⁹¹ Ulvi Keser, "İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Yunanistan, Türkiye'de Mülteciler, Askeri İhlaller ve Esirler Sorunu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3 ,Sayı: 11, 2010, s. 253-256.

⁹² Vatan, 12 Eylül 1941 - 14 Eylül 1941; Cumhuriyet 12 Eylül 1941 - 14 Eylül 1941.

⁹³ BCA. 030.10.179.235.30. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2011, s. 215.

⁹⁴ BCA. 030.10.179.235.7; Elçin Macar, *İşte geliyor...*, s. 73.

⁹⁵ BCA. 030.10.179.235.10. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 217. Vatan, 13 Ekim 1941; Cumhuriyet, 25 Ekim 1941.

⁹⁶ Cumhuriyet, 25 Ekim 1941.

vapuru sorunsuz bir şekilde seferini tamamlayarak 23 Ekim 1941'de İstanbul'a döndü. Bu arada İngiliz Makamları Türk yetkililere Kurtuluş'un rotası ve güvenliği ile ilgili teminat garanti edememeleriyle ilgili yazışmalar da yaptı. Kurtuluş vapuru Yunanistan'a gönderilen yardımın 2. Partisini götürmek üzere 27 Ekim 1941'de İstanbul'dan hareket etti. 2. Parti yardımları da Yunanistan'da yerine ulaştıran Kurtuluş Vapuru bu seferini de sorunsuz bir şekilde tamamladı ve 19 Kasım 1941'de tekrar yurda döndü.

Yunan halkının açlığının ne boyutlara ulaştığını gören vapurdaki Türk yetkilileri, kendi yiyecekleri kumanyaları dahi Yunan halkına vermişlerdi. Hatta dönüş yolunda kendileri kumanyasız kalınca Çanakkale'ye yaklaşan gemi telsizle yiyecek talebinde bulundu ve mürettebata kumanya verildi.⁹⁷ Türkiye'de Türk vatandaşları da Batı Trakya'da yaşayan akrabaları için Yunanistan'a gönderilecek yardım kolilerine kendilerinin gönderdiği malzemelerin de gönderilmesini talep etiler. Bu talep Türk makamlarınca kabul edildi ve gerekli izinleri almak kaydıyla bu yardımların Yunanistan'a giden gemiye ekleneceği konusunda karar verdiler.⁹⁸ Kurtuluş'un Yunanistan'a 3. seferinde ise 298 ton soğan, 162 ton patates, 582 ton nohut, 393 ton fasulye, 80 ton yumurta, 90 fiç tuzlu balık ve çeşitli yardım malzemelerinin bulunduğu iki büyük koli götürmüştür.⁹⁹ Kurtuluş 4. Seferinde Yunanistan'a 1600 ton hububat götürmüş, bu yardım Pire limanına yakın Sen lorj limanından ulaştırılmıştır. Yapılan bu yardım da yetimhanelere ve hastanelere yönelik idi. Kurtuluş'un 4. Seferinde götürdüğü yardımda tam 250 bin kişi sıcak çorba olarak faydalanmıştır. 5. Seferini Pire Limanı'nda uçak taarruzu tehlikesi altında yapan Kurtuluş'un bu seferinde götürdüğü yardım malzemesi miktarı; 1.107 ton kuru fasulye, 650 ton patates, 27 ton uskumru tuzlaması, 25 ton kok kömürü (Türkiye'nin Atina Başkonsolosluğu için), 9 Ton kuruyemiş, (Osmanlı Bankası Memurları tarafından) 950 adet şahsi koli, 6 adet koli de İspanya sefareti için gönderilmişti.¹⁰⁰

Kurtuluş vapuru İstanbul'dan 6. Seferi için ayrıldıktan sonra, kötü hava şartları ve geminin burnunun bir kayaya çarpıp orada takılı kalması sonucu 20 Kasım 1942'de pulatya burnunda batmıştır. Mürettebat sağ salim kurtarılmıştı. Bu üzücü olay Yunanistan'da da büyük üzüntüyle karşılandı. Yunanistan tarafı bu olaydan öyle etkilendi ki Kurtuluş'un bu

⁹⁷ Vatan, 20 Kasım 1941

⁹⁸ BCA. 030.10.179.235.12. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 218.

⁹⁹ Ulvi Keser, *İkinci Dünya Savaşı*....., s. 257.

¹⁰⁰ K. A. K: 2599 / B: 1.4. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 220.

seferini bekleyen Yunanistan'da bazı aşevleri kapanmak mecburiyetinde kaldı.¹⁰¹ Ama Türkiye, Yunanistan'a yapmış olduğu bu yardımlara ara vermedi. Bu seferde Dumlupınar vapuru ile bu yardımları götürmeye devam etti.¹⁰² İlk seferini 21 Şubat 1942'de başlayan Dumlupınar vapuru Yunanistan'a şu yardım malzemelerini götürmüştür; Tuzlu balık (158.702 ton), incir (100 ton), yumurta (20 ton), patates (302 ton), kuru fasulye (1374.517 ton), soğan (1 ton), domuz eti (3.560 ton), İngiliz Sefareti tarafından yükletilen (88 ton) gıda maddesi, Kızılay kolileri 823 adet (4.222 ton), İstanbul Belediyesi kolileri 1000 adet (5 ton), Basın Birliği kolileri 303 adet (1,5 ton), toplam 2058.966 ton ve ayrıca bir çuval un, 2 sandık çorap (500 çift).¹⁰³ 27 Mart 1942 günü Pire Limanı'na 2. Seferi için varan Dumlupınar Vapurunun götürdüğü yardım malzemesi miktarı şöyle idi; 400 ton incir (30905 küçük torba), 50 ton yumurta (500 sandık), 350 ton fasulye (3383 çuval), 1004 ton fasulye, 261 ton zeytin (2526 küfe), 23 ton domuz eti (225 sandık), 6.5 ton muhtelif gıda maddelerini içeren 440 koli, 1.5 ton Atina-Pire Başkonsolos hanesi gıdaları, Kızılay bağışı 500 battaniye.¹⁰⁴ Ayrıca şiddetlenen savaş esnasında yardımları rahat götürebilmek de büyük bir sorundu. Dumlupınar vapuru ikinci seferinden dönüş için beklerken 4 Nisan 1942'de İngiliz hava filosunun Atina ve Pire'ye saldırması sonucu büyük tehlike atlattı.¹⁰⁵ Almanlar, İngiliz uçaklarının limana bıraktıkları torpilleri temizledi ve Dumlupınar ancak bir gün sonra Liman'dan ayrılabilirdi.¹⁰⁶ Dumlupınar geri dönüşü sırasında da sıkıntılara maruz kaldı. Gece tüm ışıkları yanarak aydınlatılmış olmasına rağmen kime ait olduğu bilinmeyen top ateşine maruz kaldı. Sonra yapılan incelemeyle ateşin geldiği kısmın İtalya'ya ait Andros adası olduğu tespit edildi. Türkiye bu şartlarda dahi Yunanistan'a yardım götürmeye devam etti. Aynı şekilde Türk basını da Alman işgaline uğramış Yunanistan için son derece duyarlıydı. Yunanistan'ın yenilmesi ve Alman işgaline uğramasının ardından Türk basınında Yunanistan ile ilgili ifadelerin, Türk milletinin, 20 sene evvel Anadolu'da türlü katliamlar ve yağmalar yapmış bir millete, dost elini uzatacak

¹⁰¹ Elçin Macar, *İşte geliyor...*, s. 112.

¹⁰² Dumlupınar adı, Türk ordusunun 30 Ağustos 1922'de Yunanlılarla yaptığı ve bizzat Mustafa Kemal tarafından idare edilen Muharebe'nin kazanıldığı yerdir. Türk tarihinde anlamı büyüktür. Bu örnekten de görülmektedir ki Muharebeyi ustaca ve yiğitçe kazanmayı bilen Türk çocuğunun yüreği yardımseverlikte de bir o kadar büyüktür.

¹⁰³ K. A. K: 2599 / B: 10.5; K. A. K: 2599 / B: 2. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 225.

¹⁰⁴ K. A. K: 2599 / B: 31.5. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 226.

¹⁰⁵ K. A. K: 2599 / B: 31.1. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 226.

¹⁰⁶ K. A. K: 2599 / B: 31.2. Aktaran, Hüseyin Kalemli, Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında"....., s. 226.

kadar geniş yürekli bir millet olduğunu göstermesi açısından da son derece önemlidir. “Ölen kardeş bir milletin ıstırapı karşısında”¹⁰⁷, ”Felakete uğramış komşumuz Yunanistan’ın”¹⁰⁸, “İki komşu memleket, iki kardeş evi”¹⁰⁹ gibi ifadeler Türk milletinin komşusuna nasıl gözle bakmış olduğunun göstergesidir. Bu maksatla hareket eden Türkiye yardım faaliyetlerinden elini çekmemiş, Dumlupınar vapuru 5. Seferini de yine birinci ve ikincisindeki benzer gıdalarla ve miktarlarda yapacak Türk milletinin şefkatli ve merhametli yüreğinde Yunanistan’a da yer açacaktır.¹¹⁰ Ege Denizi’nde savaş tüm hızıyla devam ederken Türkiye’yi bu dönemde fazlaca meşgul eden başka bir konu da Türkiye’nin tarafsız olması dolayısıyla Türkiye’ye iltica eden askerlerdir. Bunlar arasında İtalyan ve İngiliz ve Fransız askeri ağırlıkta olmak üzere Alman ve Ruslar da vardır. Öte yandan Türkiye komşusu Yunanistan’dan gelen sığınmacılara da kapılarını kapamamıştır. Hem Edirne sınırında hem de Adalar’da buna benzer birçok vaka yaşanmış bu kişilerin can güvenliği sağlık ve bakımıyla Türkiye ilgilenmiştir. Bu mülteciler için Kastamonu, Isparta, Çorum ve Yozgat’ta misafirhaneler kurulmuştur. Sadece Kuşadası’nda 20 Kasım 1943 itibarıyla 3000 mülteci bulunmaktadır.¹¹¹

Savaş sürecinde de Boğazönü Adaları da benzer durumlarla karşılaşmıştır. 7 Kasım 1941’de Aynaroz’dan temin ettikleri bir sandalla 7 İngiliz askeri Gökçeada’dan (İmroz) karaya çıkmıştır. Kömürburnu, Avlaka mevkiinde sahile çıkan bu askerler Türk gümrük ve sahil muhafaza erleri tarafından teslim alınmıştır.¹¹² Savaş süresince iyi komşuluk örneğinin en güzel örneğini veren Türkiye komşusuna dost elini uzatmaktan çekinmemiştir. Savaş süresince silahlı tarafsızlık ilkesini benimseyen Türkiye, savaş sonrası kurulacak düzende yer almak için 23 Şubat 1945’te Almanya ve Japonya ‘ya savaş ilan ederek fiilen savaşa girmemiş, dünya’yı harap eden savaş belasından Türkiye selametle kurtulmuştur. Fakat Yunanistan için aynı durum geçerli olmamıştır. Ülke 2.

¹⁰⁷ *Vatan*, 1 Ekim 1941.

¹⁰⁸ *İkdam*, 8 Mayıs 1942.

¹⁰⁹ *Vakit* Gazetesinde M.H. ZAL’ın 29 Mart 1942 tarihli köşe yazısı.

¹¹⁰ Yunanistan’a yardım götüren gemiler sadece Kurtuluş ve Dumlupınar değildir. Attila, Tavit Tunç, Konya, Erzurum, Adana, Tuna, Solvet, Yeni Kurtuluş, Aslan, Akanın, Zengin, Yılmaz, İstanbul, Güneysu, Adana, Enginer ve Hasankale, Üçyıldız, ayrıca Yunan adalarına yönelik olarak Sarıçam, Cemal, Azmi, Mesut, Cengiz, Bozkurt, Amasya, Sevim, Lütfihüda, Saner, Mercimek, Hasankale, Zafer-i Milli Savlet, Yeni Kurtuluş, Engin, Enginer nakliye gemisi ve şilepleri de bu ülkeye yardıma koşar. Kaynak: KGMA.(Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi) K. No.: 2882, D. No. 1945. Yunan Adalarına Yardım Dosyası. Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi tarafından Yüksek Reisliğe gönderilen 11 Mayıs 1945 tarih ve 9795 sayılı yazı. Aktaran Ulvi Keser, *İkinci Dünya Savaşı*....., s. 187. Ayrıca bu gemilere ilaveten TCG (Türkiye Cumhuriyeti Gemisi) Şimsek, Hızır Reis ve Sus isimli askeri gemilerde yardım ve tahliye işlerine yardım etmiştir.

¹¹¹ BA.030.10.117.813.11. Aktaran, Ulvi Keser, *İkinci Dünya Savaşı*....., s. 394.

¹¹² BA. 030.10.55.366.56. Aktaran, Ulvi Keser, *İkinci Dünya Savaşı*....., s. 394.

Dünya Savaşı'nda mihver devletlerince işgal edilmiş, halk büyük bir açlık ve kıtlık çekmiş, Alman işgal güçlerinin ülkeyi terk ettiği 12 Ekim 1944 gününden sonra da ülke siyasi bunalım ve iç savaş yaşamış, kısacası Yunanistan 2. Dünya Savaşı'ndan felaketle ayrılmıştır.

6. İkinci Dünya Savaşı Sonrası'nda Boğazönü Adaları

Türkiye 2. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarından kendini kurtarmayı başarmıştı. Ama Müttefikler özellikle de İngiltere, Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'na girmemesinden, denge politikası yürütmesinden ve Alman Savaş Sanayisinin hammaddesi olan Kromu, Almanlara satmasından rahatsız olmuştu. Daha sonra Türkiye, Almanlara Krom satışını durdurmuştu ama bunun karşılığında İngiltere'ye tarım ürünlerini ve kromu istediği fiyattan satabilmişti. Bu gibi durumlar ve Türkiye'nin yıpranmamış olması, İngiltere'yi rahatsız da etmişti. Savaş sonrası özellikle de 1946 yılı Türkiye üzerinde yoğun Sovyet baskısı ve notası, Sovyetlere karşı ileri karakol gibi görünen Türkiye'yi ve İngiltere ile olan ilişkilerini yeniden güçlendirdi ve bu iki taraf Sovyetlere karşı aynı blokta yer aldı. Bu sırada Paris Konferansı'nda konu İtalya'nın elinde bulundurduğu Menteşe Adaları(On iki Ada) diye bilinen adalara gelmişti. Türkiye, üzerindeki Sovyet baskısı yüzünden bu adalara pek fazla yönelememiş ve İngiltere'de bu adaları, İtalya'dan alıp, Yunanistan'a vermişti. Dünya çift kutba ayrılırken Türkiye, NATO (Kuzey Atlantik Savunma Paketi)'ya başvuru yaparak Sovyetlere karşı kendini güvenlik şemsiyesine almak istemişti. Kore Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Türkiye, Amerika'dan sonra en büyük muharip gücü Kore'ye gönderdi ve Mehmetçik Kore'de, bazen bir tek alayla iki orduya karşı göstermiş olduğu başarılarla dünya'da adından övgüyle söz ettirdi. Türk süngüsünün bu muhteşem başarısı üzerine Amerikalıların Türk askeri için "Braves to brave" yani kahramanlar kahramanı ifadesini kullanması, Türkiye'nin tüm dünyada itibarını arttırdı. 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye ile beraber Yunanistan'da NATO'ya üye oldu. Türkiye ile Yunanistan aslında NATO'ya girmekle beraber, Sovyet tehlikesine karşı Ege'nin kilidi haline geliyordu. Bunun başka bir manası da Türkiye ile Yunanistan arasında cereyan edecek bir sorun, doğal olarak bu savunma paktının da sorunu oluyordu.

Bu dönemde Türkiye'de meydana gelen başka bir gelişme serbest seçimler gizli oy, açık sayım prensibiyle demokrasinin temel niteliklerinden olan şeffaf seçimler yapıldı. 14 Mayıs 1950'de oy çoğunluğunu alan Demokrat Parti iktidara geldi. Liberal kimliği ile de tanılan bu parti, bazı liberal uygulamaları yürürlüğe koydu. Bunlardan birisi de Gökçeada

(İmroz) ve Bozcaada statüsünün tekrar ilçe düzeyine getirilmesi idi. Hükümet bu iki adadaki eğitim durumu için de Rumların istediği gibi esası uygulamaya koydu. 1927 yılında çıkarılan 1151 sayılı yasanın 14. maddesi kaldırıldı. İstanbul'daki azınlık okullarında uygulanan sistemin aynısı Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada için uygulanmaya başlandı. Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 1951 yılının Eylül ayında Gökçeada'yı (İmroz) ziyaret etmesi, burada yaşayan Rumlar tarafından da memnuniyetle karşılandı. 1952-1953 eğitim ve öğretim yılında bu iki adanın eğitim müfredatına Rumca dersler konuldu. Atılan bu adımları Rumlar memnuniyetle karşıladı. Hükümetin kendilerine yakın ilgi göstermesini fırsata çeviren Rumlar, kendi kimliklerini katılaştırma fırsatı buldu. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada metropoliti Meliton Hacıs'in öncülüğünde Rumlar için birçok okul binası ve vakıf inşa edildi. Meliton Hacıs bu giderlerin finansmanını, İstanbul'da yaşayan Rumlar ve Amerika'daki Gökçeada(İmroz) cemaatinden tedarik etti.¹¹³ İkili ilişkiler ve diyalog kurmada başarılı olan metropolit Gökçeada (İmroz)'ya hastane inşa edilmesi için hükümetten yardım aldı. Türkiye, Lozan Antlaşmasından bu yana Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları ile ilgili bu kadar açık bir şekilde liberal ve özgürlükçü bir politika izlemişti. Üstelik orada yaşayan Rum tebaayı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sahip olması gereken, Türkçe ve Türk kültürü ile ilgili bir zorlamaya da tabi tutmamıştı. Menderes Hükümeti bu politikaların benzerini sadece Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada değil Türkiye'nin benzer yerleri için de uygulamıştı. Fakat üzerinden savaş ve Anadolu istilasası gibi kötü hadiseler yaşayarak kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, eşit yurttaşlık ve kültür birliği üzerine kurulmuştu. Türkiye bu dönemde özellikle Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları için, kendi kültürlerini yaşatması adına onlara destek verse de, bu durum kültür birliğini bozacak düzeyde olmamalıydı. Çünkü Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları için, Yunanistan Lozan'da İngiltere desteği ve ısrarıyla özerk statü talebinde bulunmuştu. Buradaki Rum tebaada kıyının iki tarafındaki halk gibi mübadele suretiyle Yunanistan'a göç ettirilebilirdi. Fakat Yunanistan'ın Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumlarını mübadele dışında tutmak istemesiyle, Çanakkale Boğazı'nın önünde, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları üzerinden söz sahibi olmayı amaçlıyordu. Türkiye, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada için liberal ve demokratik bu uygulamaları yerine getirirken, Yunanistan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumlarını, mütekabiliyet hakları çerçevesinde zora sokacak adımlar atmaktaydı.

¹¹³ Feryal Tansuğ'un Metropolit Meliton Hacıs ile mülakatından, 1978, Atina.

7. Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine Yönelik Uygulamaları

Batı Trakya Bölgesi, büyük bölümü bugünkü Yunanistan sınırları içerisinde kalan ve Yunanistan coğrafi bölümlerinin dokuz parçasından birini oluşturan, Batı Trakya Türklerinin yaşadığı bölgedir. Doğu sınırında Meriç nehri, Batı kısmında Karasu nehri, kuzeyinde Rodop dağları, güneyinde ise Ege Denizi yer almaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla Bulgarlar tarafından Ege Denizi'ne çıkış kapısı olarak görülmüş, bugünkü Yunanistan için ise Türk sınırına yakın, kendisini Türkiye'ye karşı güvende görmediği bölgedir. İskeçe (Ksanthi), Gümülcine (Komotini), Dedeağaç (Aleksandropolis) şehirlerinden meydana gelen Batı Trakya Bölgesi, 1. Balkan Savaşı sonucunda Bulgarların eline geçmişti. Bulgarların çok geniş topraklara ulaşması üzerine aralarında anlaşamayan Balkan Devletleri'nin Bulgaristan'a savaş açması ve 2. Balkan Savaşı ile sonuçlanan durumda Türk kuvvetleri Edirne ve Kırklareli'ni Bulgarlardan geri almıştı. Bu arada Enver Paşa az bir kuvvetle Meriç'in diğer tarafına geçtiyse de başta Rusya bu duruma karşı çıktı. Bunun üzerine Enver Paşa, o zamanki nüfusunun yüzde seksenbeşi Türk olan Batı Trakya bölgesinde Türk varlığını korumak amacıyla Teşkilat-ı Mahsusa¹¹⁴ üyelerinden olan Kuşçubaşı Eşref Bey komutasında 116 kişilik bir birlik göndererek, tıpkı Trablusgarp'ta olduğu gibi milis kuvvetiyle bölgede etkin olmak istemiştir. Gönderilen bu kuvvetin başarılı olması üzerine Enver Paşa, Süleyman Askeri Bey komutasında takviye birlik göndermiş, sayıları az ama becerikli olan bu subay ve erlerden oluşan gruplar, Kırcaali, Mestanlı'yı ele geçirmişler, 31 Ağustos 1913'te Gümülcine, 1 Eylül 1913'te İskeçe, Bulgarlardan geri alınmıştı. Teşkilat-ı Mahsusa ruhu bir ilke daha imza attı ve Gümülcine'nin geri alınmasından sonra tarihte ilk Türk cumhuriyeti olan Batı Trakya Garbi Türk Cumhuriyeti adında bir devlet kurdu ve başına Salih Hoca getirildi. Yeni devlet kendine ait bir bayrak yaptırmış, marş yazdırmış, pul bastırmış gazete çıkarmış ve sayıları 30.000'e yaklaşan da bir ordu kurdurmuştu. Dünya bu olayı hayretle izliyor ve bu duruma son verilmesi için Osmanlı Devleti'ne baskı yapıyordu. 55 günlük siyasi hayatı bulunan bu devletin dış baskıların ardından kendini feshetmesi ve yöneticilerin İstanbul'a dönmesinin ardından Osmanlı Devleti, Batı Trakya ile bağını kesmemiş bölgeye Teşkilat-ı mahsusa ajanları göndererek bölgede etkinlik göstermeye çalışmış ve başarılı da olmuştur. Batı Trakya'da yaşanan bu duruma Yunanlılar da destek vermiştir. Çünkü Batı

¹¹⁴ Teşkilat-ı Mahsusa Enver Paşa tarafından 1. Dünya Savaşı öncesinde, savaş ve barış zamanı ayrımı gözetmeksizin düşmanın iç bölgesinde ordu yararına faydalı bilgileri ve önemli hususları tespit edip gerektiğinde operasyonel yönleri de olan Milli İstihbarat Teşkilat-ı öncesi istihbarat kuruluşumuzdur. Balkanlardan Hindistan'a kadar çok geniş bir coğrafyada faaliyet göstermiştir.

Trakya bölgesinin Türk kontrolünde olması, Bulgarların Ege Denizi'ne çıkışını engellemiştir.

Lozan'da Türk Heyeti tarafından ısrarla Batı Trakya'da halkoylaması yapılması dile getirilmiş ancak bu başarılamamıştır. Lozan'da Batı Trakya Türklerinin statüsü azınlık olarak belirlenmiş, antlaşmanın 37-45. Maddeleri Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıkların haklarıyla ilgili durumları dile getirmekte 45. Maddede ise Türkiye'nin Müslüman olmayan kimseye tanıdığı hakların, Yunanistan tarafından da Batı Trakya ve Yunanistan genelinde yaşayan Müslüman azınlığa tanınmış olacağını garanti altına almaktadır. Ayrıca Batı Trakya Türkleri 30 Ocak 1923'te imzalanan Türk- Yunan Mübadele Antlaşması gereği, İstanbul, Gökçeada(İmroz), Bozcaada Rumlarıyla beraber mübadele dışı tutulmuştur. 1923'te Lozan'da Türk heyeti tarafından verilen rakamlara göre Batı Trakya nüfusu 191.699 kişiden oluşmaktaydı. Bu nüfusun 129.120'sini yani %67'sini Türkler, 33.910'unu yani % 18'ini de Yunanlılar oluşturmaktaydı. Bu nüfus yapısından dolayı Batı Trakya'da, Yunan devleti her zaman kendisini dezavantajlı gibi hissetmiş, doğu sınırını garanti altına almak için Batı Trakya'daki Türk nüfusu baskı altında tutma, zorlama ve baskılarla göç ettirme yollarını deneyerek bölgede üstünlük kurmak istemiştir. Bu amaçla Yunanistan'ın yaptığı uygulamalardan birisi de yasak bölge uygulamasıdır. 1936 yılında yürürlüğe konulan bu uygulama ile Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türkler üzerinde büyük baskı kurulmaya başlanmıştır.¹¹⁵ Saat 00:00-08:00 saatleri arasında yasak bölgede yaşayan Batı Trakya Türklerinin serbest seyahat edebilme hürriyetleri neredeyse ellerinden alınmıştı. Giriş-çıkış yapmak için özel izin almak gerekmektedir. Temel insan haklarına tamamen aykırı olan bu uygulamadan Yunan devleti ancak 1995 yılında vazgeçmiştir. Ayrıca Yunanistan Batı Trakya bölgesindeki nüfusu kendi lehine çevirebilmek ve bölgeye tam hâkimiyet kurabilmek adına başka hukuk dışı uygulamalara da imza atmıştır. Bunlardan biriside 1955 yılında yürürlüğe giren Yunan vatandaşlık kanununun 19. Maddesidir. Bu maddeye dayanılarak yaklaşık 60.000 Batı Trakya Türkü, Yunan vatandaşlığından ihraç edilmiştir.¹¹⁶ Yunanistan'ın bu uygulamaları temel insan haklarına aykırı olduğu gibi Lozan Antlaşmasına da aykırıdır.

¹¹⁵ Başar, Cem, Türk –Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu, İstanbul, İNAF Uluslar arası İlişkiler Ajansı, 1992, s.28.

¹¹⁶ Yunan Vatandaşlık Kanununun 19. Maddesi şöyledir.“Yunan olmayan kökenden bir kişi geri dönme niyeti olmaksızın Yunanistan'dan ayrılırsa, bu kişinin Yunan vatandaşlığını yitirdiğine hükmedilebilir. Bu hüküm, yurtdışında doğmuş ve oturmakta olan Yunan olmayan etnik kökenli kişilere de uygulanır. Ana-babasından ikisi birden veya hayatta olanı vatandaşlığını yitirmiş olan reşit olmayan çocuklardan yurt dışında

8. Kıbrıs Barış Harekâtına Giden Süreçte Boğazönü Adaları

Türkiye özellikle 1950-1964 yılları arasında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları için liberal ve özgürlükçü adımlar atarken, Yunanistan aynı dönemde Batı Trakya Türkleri için gittikçe sert ve baskıcı adımlar atmaktaydı. Bu durum Türkiye-Yunanistan arasında gerginliğe meydan verebilirdi. Zira Lozan Antlaşmasının 37-45 arası maddeleri durumu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. O sıralarda Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine yönelik bu tutumu, iki ülke ilişkilerindeki nazik durumu her an etkileyebilirdi. Fakat iki ülke ilişkilerinde ana sorun oluşturabilecek noktaların başında, o zamana kadar pek hesapta olmayan bir nokta dikkat çekti. O da Kıbrıs konusuydu. İngiltere 2. Dünya savaşında yıpranmış, sanayi şehirleri bombalanmıştı. Sömürgeleri üzerinde de kontrolü giderek zayıflamaktaydı. En büyük sömürgelerinden olan Hindistan dahi bağımsızlığını almıştı. Oluşan bu yeni durumdan ötürü dünya siyasetinde yön Amerika'ya geçmekteydi. İngiltere, Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasıyla sömürgesi altındaki bölgelerde eskisinden farklı politikalar izleme yoluna gitmişti.

İngiltere, Türkiye'yi o dönemde Sovyetlere karşı bir ileri karakol ve Ortadoğu'ya giden yolun güvenliği için önemli görmekteydi. Fakat Türkiye'nin güçlenmesini ve bölgede etkinliğinin artmasını, kendisinden daha aktif ve etkin konuma gelmesinin önüne geçmekle birlikte bu etkinliğin ne kadar olacağını Türkiye'nin değil kendisinin belirlemesi gerektiğini düşünüyordu. Atatürk döneminde zirve yapan Türk- Yunan ilişkileri, 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı yardımlar neticesinde daha da kuvvetlenmişti. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ilişkilerin daha da güçlenmesi gerekirdi. Fakat İngiltere desteğiyle Menteşe Adaları'nın Yunanistan'a bırakılması ve Kıbrıs'ta milliyetçi Rumların kışkırtılması, İngiltere'nin ince bir siyasetle Ege'de Türk-Yunan yakınlaşmasını ve Türkiye hegemonyasını kesmek yönünde attığı farklı adımlardı. Yunanistan ise Kıbrıs fırsatını iyi değerlendirmek niyetindeydi. Bu maksatla Yunanistan ilk defa 21 Kasım 1949 tarihinde Birleşmiş Milletlere müracaat etti ve adanın halkoylaması yoluyla Yunanistan'a katılmasını talep etti. Bu talebin ardından Kıbrıs'ta Rumlar tarafından çeşitli isyanlar ve grevler baş gösterdi. 17 Aralık 1954 yılında da Birleşmiş Milletler Kıbrıs'la ilgili 8 çekimser oya karşılık 50 oyla Kıbrıs konusunun şimdilik görüşülmemesi kararı aldı ve Yunanistan bu

yaşayanlar da vatandaşlığını yitirmiş olarak ilan edilebilir. Vatandaşlık Konseyinin aynı yönde alacağı karara dayanarak bu konuda İçişleri Bakanı hüküm verir.”

duruma tepki gösterdi.¹¹⁷ Öte taraftan Türkiye bütün bu olanlara rağmen Balkanlarda aktif rol oynamak adına Balkan Paketi'nin tekrar kurulması için çaba gösterdi. Yugoslavya'nın Sovyetlerle arasının açılmasını değerlendirmek isteyen Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya ile Balkan Paketi için diyalog kurma yolunu seçti ve Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında 9 Ağustos 1954'te Dostluk ve İşbirliği antlaşması imzalandı. Fakat 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Eoka¹¹⁸ örgütünün önce İngilizlere, sonra kendilerine yardım etmeyen Rumlara son olarak da, Ada'da yaşayan Türklere saldırılar düzenlemesiyle Kıbrıs konusu uluslararası bir sorun haline geldi ve bu durum Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki paktın iyice değerini yitirmesine yol açtı. Sovyetlerin, Yugoslavya üzerindeki diplomatik çalışmaları sonucunda da Yugoslavya- Türkiye yakınlaşması engellenmeye çalışıldı. Kıbrıs davasının Türkiye ile Yunanistan arasında sıkıntı meydana getirmesiyle Türk-Yunan ilişkileri iyice gerildi. Türkiye basını ve halkı da Kıbrıs davası ile yakından ilgilenmeye başladı. Türk toplumunda adeta bir enerji birikmesi meydana gelmişti. Bu birikme tehlike yaratabilecek noktalara da ulaşmıştı. İngiltere, Türkiye'yi Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili görüşmek üzere Londra'da Yunanistan ile konferansa davet etmişken ve bu görüşmeler devam ediyorken beklenmedik bir olay meydana geldi. 5 Eylül 1955 gecesi Atatürk'ün Selanik'te doğduğu ev ile Türk konsolosluğu arasında bir bomba patladı. Olaydan 3 saat sonra İstanbul Ekspres gazetesi "Atamızın evi bomba ile hasara uğradı" başlığıyla baskıya çıkmasının ardından İstanbul'da Rum vatandaşların yaşadığı yer olan Taksim, Beyoğlu, Şişli, Karaköy, Beyazıt, Kumkapı ve Yedikule'de olaylar çıktı.¹¹⁹ Kıbrıs Türktür Cemiyeti önderliğinde toplanan grupların "Kıbrıs Türk'tür Türk kalacak" sloganıyla birlikte harekete geçtiler. Galeyana gelen kitleler Rum vatandaşların ev ve iş yerlerine saldırdı. Tarihe 6-7 Eylül olayları diye geçen ve askeri birliklerin müdahalesiyle ancak son bulan ve tam olarak kimler tarafından tertiplendiği bilinmeyen bu olaylarda hayatını kaybeden Rum asıllı vatandaşlar da oldu. 35 Rum kökenli vatandaş yaralandı ve Rumlara ait 5622 bina tahrip edildi. İstanbul'da bu olaylara karışan 5104 kişi tutuklandı.

¹¹⁷ *Government of Cyprus, Review of Events In Cyprus 1955-1957*, Lefkoşa, 1958.

¹¹⁸ EOKA, ilk başta İngilizleri Kıbrıs'tan atmak sonrada adada yaşayan Türkleri topluca imha ederek Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak üzere kurulmuş askeri ve sivil fark etmeksizin hedef ayırmayan bir terör örgütüdür. 21 Haziran 1955'te saldırılarını Ada'da yaşayan Türklere yöneltten bu örgüt 1963'te Kıbrıs'ta 103 Türk köyünü yakıp yıkmış, onbinlerce Türkü göçe zorlamış, 500 Türkü katletmiştir. EOKA, 15 Temmuz 1974'te de silahlarını kendi halkına çevirmiş ve 2000 Rum'u katletmiştir. Türk askerinin 20 Temmuz 1974 tarihli Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Kıbrıs'ta bir duvara yazılan yazı da çok manidardır: "EOKA, cesursan gel de al demiştin."

¹¹⁹ İstanbul Ekspres, 06 Eylül 1955

İstanbul'un en kozmopolit mekânı Beyoğlu tanınmaz hale geldi.¹²⁰Bu olaylarda sadece Rumlara ait değil, Alman, Avusturyalı, İsveçli, Fransız ve İtalyanlara ait binalarda tahrip edilmiştir. Bina ve yapılarda ortaya çıkan 150 milyon TL.'lik zararın yaklaşık 68 milyon TL.'si Türk vatandaşı olan Rumlara, 28 milyon TL.'si Yunan vatandaşlarına aitti. İngiliz konsolosluğu da hafif hasar görmüştü. Kıbrıs konusu görüşülürken tam da bu sırada İstanbul'da başlayan, Ankara ve İzmir'de de devam eden bu olaylar Türkiye'nin durumunu oldukça etkiledi. Hükümet zarar gören vatandaşların yaralarını sarmak için yoğun girişim başlatsa da azınlıklar üzerinde bu durumun etkisi büyük oldu. Türkiye için hiç istenmeyen bir şekilde meydana gelen olaylar bugün bile tam olarak aydınlatılamamıştır.¹²¹Yaşanan bu olaylardan sonra Türk-Yunan ilişkileri zor bir sürece girmektedir. İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada (İmroz)'da yaşayan Rum azınlık ile, Batı Trakya, Ege Adaları ve Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının durumları çok nazik bir sürece girmişti. İki ülke artık kozlarını karşılıklı olarak bu halk kitleleri yoluyla paylaşmaktaydı. Türkiye Demokrat Parti ile birlikte özellikle Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları konusunda çok kayda değer adımlar atmıştı. Fakat bu durum Yunanistan tarafında karşılık bulmamıştı. Aksine Batı Trakya Türkleri konusunda son derece antidemokratik uygulamalara imza atmıştı. Bu olayların doruğa ulaştığı nokta 1963 yılının Aralık ayıydı. Eoka'nın Kıbrıs'ta Türklere yönelik olarak başlatmış olduğu imha hareketi. Eoka örgütü bu saldırılar sonucu 92 Kıbrıs Türkü'nü katletti. 475 Türk'te yaralandı. 8667 Kıbrıs Türkü yaşadığı yeri terk etti. Kıbrıs'ta bulunan Türk Alayında görevli Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın ailesine yönelik hunharca saldırı bu olayları tarihe "Kanlı Noel" olarak geçirmiştir.¹²² Türk halkı yaşananlardan son derece rahatsızdı. Bütün Türkiye Kıbrıs davasında tek vücut olmuştu.

¹²⁰ Resmi Kaynaklara göre 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar vb. yerlerin bulunduğu 5.317 tesis saldırıya uğramıştır. Rıdvan Akar zararı 1004 ev, 4348 dükkân, 27 eczane ve laboratuvar, 21 fabrika, 110 lokanta ve kafe, 73 kilise, 26 okul, 5 spor kulübü, 2 mezarlık hasar gördü. Rıdvan Akar, "İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.117, Tarih Vakfı, s.91 İstanbul 2003, s.91.

¹²¹ 6-7 Eylül olayları Türkiye'de karanlık kalmış noktalardan birisidir. Londra'da görüşmelerin devam ettiği sırada böyle bir olayın patlak vermesi, Bazı polis ve askeri yetkililerin olaylara kayıtsız kalması, yağmacı kitlenin genelde İstanbul dışından gelmesi, İngiltere'nin Türkiye'yi Kıbrıs konusunda zayıf düşürme çabaları, Özel Harp Dairesinin üst düzey yöneticiliğini yapmış Tuğgeneral Sabri Yirmibeşoğlu'nun yıllar sonra yaptığı açıklama "6-7 Eylül bir özel harp dairesi işiydi amacına ulaştı" beyanattı, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın İstiklal caddesi üzerindeki olay yeri incelemeleri üzerine İçişleri Bakanına "Galiba dozu kaçırdık" demesi olayların bir başka boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²² Tabip Binbaşı Nihat İlhan Kıbrıs'ta Türk Alayında görev yapmaktaydı. Eoka çetesi Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde bulunan ailesini hedef almıştı. Kahredici bu olayda Rum çeteciler eşi ve 1 i 3 aylık olan 3 çocuğunu katlederek naaşlarını banyo küvetine koymuşlardı. Tabip Binbaşı Nihat İlhan olaydan haberdar edildiğinde ilk sözü "Vatan sağ olsun" olmuştu. Müriyet Hanım, Hakan, Murat ve Kutsi İlhan'ın ruhları şad olsun.

Boğazönü Adaları'nda ise Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin yarattığı huzursuzluk yaşanmaktaydı. Demokrat Parti zamanında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da yaşanan ılımlı hava 1950'ler sonuna doğru bozulmaya başlandı. 1958 yılında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada askeri güvenlik bölgesi ilan edildi. Türkiye bu bölgenin özellikle Gökçeada (İmroz)'un ikinci bir Kıbrıs olmasından çekiniyordu. Çanakkale Boğazı'nın son derece önemli bir stratejik merkezi olan bu adanın kültürel olarak da Türkiye ile bütünleşik olması, Çanakkale Boğazı'nın güvenliği açısından son derece önemliydi. 27 Mayıs 1960 İhtilal'inin ardından Milli Güvenlik Kurulu (MGK) özellikle Gökçeada (İmroz) ile ilgili önemli kararlara imza atmıştı. Her ne kadar adalı Rumlar bu kararlardan rahatsız olsa da o dönemin koşulları Türkiye için kritik değere sahip bu noktada bu kararların alınmasını gerektirmekteydi. 27 Mart 1964 tarihli 35 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararıyla Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada için yapılması gereken bazı adımlar sıralanmıştı. Gökçeada (İmroz), o tarihte Türkiye'nin en büyük adasıydı. Türkiye açısından Boğaz güvenliği için son derece önemli bu adada çoğunluğunu Rumların teşkil ettiği bir halk yaşamaktaydı. O dönemde de Türkiye'de yaşayan Rumların durumu çok hassastı. Yunanistan bu durumu bir koz olarak kullanıp, Gökçeada (İmroz), Bozcaada ve İstanbul'da yaşayan Rum azınlık üzerinden bu bölgede kendi yararına bir çıkar elde etme peşindeydi. Bu durumun bir farklı senaryosu tam da o zaman da Kıbrıs'ta yaşanmaktaydı. Yunanistan Kıbrıs'ı kendine bağlamak için araç olarak Adadaki Rumları kullanmaktaydı. Silah desteği de sağlayıp adada yaşanan Türklere yönelik toplu katliamlarda etkin rol oynamaktaydı. Bu durum Türkiye'yi harekete geçirdi. Kendi tabiiyetinde olamayan yekpare Rum topluluğu Yunanistan için Ada'nın zaten Yunanistan'ın bir parçası olduğunu ispata yönelik güçlü bir avantajdı. Türkiye'de bu maksatla Ada'nın Türk kültürü ile bağını arttırmak ve devlet otoritesini Ada üzerinde hâkim kılmak adına sistemli adım atma kararı aldı. Bu ilk adım Gökçeada ve Bozcaada'da takip edilen eğitim sistemi ile ilgili idi. Türkiye 1951 yılından beri yürürlükte olan eğitim sistemini iptal etti ve 1964 yılında 502 sayılı yasa ile yeni bir eğitim sistemi yürürlüğe koydu.

Bu eğitim yasası bu iki Ada'da yaşayan Rumlar tarafından hiçte iyi karşılanmadı. Türkiye'nin bu iki Ada'da Türkiye otoritesini tesis etmek üzere attığı bu adım Adalı Rumlar üzerinde geniş yankı buldu. Çocuklarının bu eğitimle yetişmesini istemeyen Rum aileleri, çocuklarının kendi öz kültürlerini ve dillerini daha özel muhafaza adına

Yunanistan ve İstanbul'a gönderdi.¹²³ Aslında burada Türkiye'nin yapmak istediği, Ada'da yaşayan her Rum'un doğal olarak anadili olan Rumca kadar Türkçe bilir ve konuşur hale getirerek, asli ve baskın unsuru Türk olan Türkiye Cumhuriyeti'nde ortak dil yoluyla kültür birliğini oluşturmaktır. Güvenlik gerekçesiyle atılan başka bir adımda 1964 yılında 1. Ordu 2. Kolordu'ya bağlı 116. Alay'ın bir taburunun getirilmiş olmasıdır. Gökçeada (İmroz) Merkez (Panayia) dışında bir de Jandarma Er Eğitim Taburu Sahası kurulmuştur. Bu arazi için 1.690.053 metrekare alan kamulaştırılmıştır. Bir başka adım ise Ada'ya Tarım Açık Cezaevi kurulmasıdır. Mahkûmiyeti sürecinde iyi halli olan Mahkûmlar zorunlu çalışmak şartıyla 1965 yılında inşa edilen Gökçeada (İmroz) Tarım Açık Cezaevine naklolunarak mahkûmiyetlerinin geri kalanına burada devam etmişlerdir. 1965 yılında Türkiye'deki 19 açık- yarı açık cezaevinden biri olarak ilk başta Foça Açık Ceza Evine bağlı olarak kurulmuş, 1968'de ayrı bir cezaevi olarak statü kazanmıştır. 22.555 dekar arazi kamulaştırılarak oluşturulan bu cezaevi 1000 kişilik kapasitesiyle başarılı çalışmalara imza atmıştır. Mahkûmlar mesai saatlerinde ve açık alanda çalışmışlar üretim faaliyetlerine ciddi de katkı sağlamışlardır. 18000 zeytin¹²⁴, 5000 armut, 500 badem ağacı mahkûmlar tarafından yetiştirilmiş, ayrıca 7000 küçükbaş hayvan, 250 büyükbaş hayvanın yanı sıra tavşan ve tavuk üretimleri mahkûmlar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹²⁵

Cezaevinde gerçekleştirilen üretim faaliyetlerinden gerçekleştirilen üretimle ülkenin diğer bölgelerindeki cezaevlerinin ihtiyaçları da karşılanmıştır.¹²⁶ Cezaevindeki tutuklular sadece tarım hayvancılıkla uğraşmamışlardır. Örneğin 50 tezgâhlı halı dokuma atölyesine sahip cezaevinde kendi hereke tipi kaliteli halı dokuma faaliyetlerinde bulunmuşlar ayrıca cezaevi terzihanesi kendi gereksinimleri dışında, diğer cezaevlerinin gereksinimini karşılamış, cezaevi bünyesinde kurulmuş kundura atölyesi de, Türkiye'deki diğer tüm cezaevlerinin kundura- postal gereksinimlerini karşılamıştır.¹²⁷

Cezaevindeki bu hükümlülerin üretim faaliyetleriyle toplumsal hayata kazanım noktasında çok iyi noktalara geldiği söylenebilir. Bu mahkûmlar sadece cezaevinde üretime katılmakta kalmayıp ilçe merkezinde de çalışarak toplumsal hayatın için de de var olmuşlardır. Bu mahkûmlardan 22'si ilçe merkezinde özel sektörde işçi olarak çalışmış, 4 hükümlü ise cezaevine ait kasap, kantin, petrol satış bayii ve şoför olarak hizmet

¹²³ Altan Araslı, "İmroz", *Tarih Mecmuası*, Mart 1974, S. 3, s.76.

¹²⁴ Kamulaştırma dolayısıyla Zeytin ağaçlarının bir kısmı üreticilik faaliyetlerine hazır durumdadır.

¹²⁵ Şahin, *AB Bölgesel...*, s. 306.

¹²⁶ Aysel Aziz, *Gökçeada üzerine toplumsal bir inceleme*, 1973, C. 28, S. 1, s. 97-99.

¹²⁷ Aziz, *Gökçeada.....*, s. 98.

vermiştir.¹²⁸ Topluma geri kazanım noktasında başarılı faaliyet gösteren Gökçeada (İmroz) Tarım Açık Cezaevindeki mahkûmların gerek çalıştıkları sırada gerekse izinli bulundukları sırada suç işleme durumlarına ise çok ender rastlanmıştır. Daha çok hırsızlık gibi suçlar işlenmiştir. Açılan bu cezaevi Ada ekonomisine de katkı sağlamıştır. Fakat Adalı Rumlar Gökçeada (İmroz) Tarım Açık Cezaevi'nin varlığından rahatsız olmuşlardır. Mahkûmların Ada'da serbest dolaşmaları ve çalışmaları Adalı Rumların pek hoşuna gitmemiştir. Ada'ya getirilen bu nüfus Adalı Rumları memnun etmemiştir. Bu sebeple Ada'da yaşayan Rum nüfustan Avusturalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve Afrika'ya göç edenler oldu. Dereköy (Shinudi), Tepeköy (Agridia) ve Zeytinliköy (Ayii Theodori)'nin nüfusunda göç dolayısıyla azalmalar meydana gelmiştir. 1965 ve 1966 yılında da Gökçeada'ya (İmroz) Devlet Üretme Çiftliği'nin kurulması kapsamında kamulaştırma yoluna gidilmiştir. Merkez ovasında 8144 dekar, Kefaloz bölgesinde ise 5300 dekar olmak üzere toplamda 13444 dekarlık bir arazi kamulaştırılmış ve Devlet Üretme Çiftliği'nin hizmetine verilmiştir.¹²⁹

Bu üretme çiftliği daha çok küçükbaş hayvancılık, tavuk ve arıcılık üzerine üretimler gerçekleştirmiş Ada ekonomisinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. 1965 yılında ise Ada'ya anakaradan gelen yatılı öğrenciler için Gökçeada (İmroz) Atatürk Öğretmen Okulu ve yurt inşa edildi. Yaklaşık 1000 öğrenci kapasiteli bu okulla Gökçeada'ya (İmroz) Türk kültürünü daha yaygın olarak aktarma maksadı düşünülmüştür. Özellikle Gökçeada'da (İmroz) ardı ardına atılan bu adımlar, Türkiye'nin kararlı politikası, Gökçeada'da (İmroz)'da bulunan Rum varlığı üzerinde rahatsızlık yaratsa da Ada ile Türkiye ve Türk kültürüne bağlılığın artırılması adına önemli mesafe kat edilmiş oldu. Ada'ya yapılan bu yatırımlar Ada ekonomisine yeni bir ivme kazandırdı. Bütün bu dönüşümlerin sistemli ve planlı bir şekilde hayata geçirilmesine neden olan gelişme hiç şüphesiz Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler ve Yunanistan'ın bir oldubittiyle Kıbrıs'ı ilhak etme ve Kıbrıs Türklerini ortadan kaldırmaya yönelik gerçekleştirdiği adımlar oldu. Türkiye, Kıbrıs davasında edindiği tecrübeler nedeniyle ve Yunanistan ile bu sebepten dolayı gerginleşmiş olan ilişkilerinden çıkardığı dersler dolayısıyla Boğazönü'ndeki bu Ada'da yaşayan Rum nüfus konusunda daha dikkatli davranma yolunu seçti. Yunanistan'ın Kıbrıs'ta uygulamış olduğu tutum aslında Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan Rum asıllı vatandaşları da zora sokuyordu. Yunanistan'ın Ege Denizinde kendi lehine daha fazla kazanımlar elde etme

¹²⁸ Aziz, *Gökçeada*....., s. 99.

¹²⁹ Aziz, *Gökçeada*....., s.100.

çabaları kıyının diğer tarafında bulunan Türkiye'yi sistemli adımlar atmaya zorlamaktaydı.¹³⁰

Uzun yıllar Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunan ve Rum kültürünü ve kimliğini taşımış ada halkı için Türkiye Cumhuriyeti'nin Ada'yı ekonomik ve kültürel açıdan Anadolu'nun diğer parçaları gibi yapmak istemesi Ada Rumlarının pek istediği bir durum değildi. Çünkü Türk tabiiyetine entegre olmamış Ada halkının kültürel kimlik ve Türkiye ile bütünleşik olma konusunda sıkıntılar yaşaması pek tabi idi. Yunanistan'ın Boğazönü'ndeki bu stratejik Adalar üzerinde, orada yaşayan Rum varlığını bahane ederek planları olması Türkiye'yi haklı kaygılar içerisine sokmakta idi. 1966 yılında Ada'ya Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu Nikolaos Karandreaes'in ziyareti gerçekleşti. Ada'da Rum yetkililer ve halk ile görüşen Başkonsolos'un ziyaretinin tam da bu ortamda yapılmış olması dikkat çekti. Kıbrıs konusundan dolayı hassasiyetle hareket eden Türkiye nezdinde bu ziyaret farklı yorumlandı. Hassas olan Türk kamuoyu da bu ziyareti dikkatle takip etti.

Boğazönü'n'de bu gelişmeler yaşanırken 1974 yılının Temmuz ayına gelindiğinde Kıbrıs'ta yine sular durulmadı. Kıbrıs'ta meydana gelen darbe ve Makarios'un devrilmesi, Yunanistan'da bulunan cunta yönetiminin genel seferberlik kararı Türkiye'yi harekete geçirdi. Türkiye 20 Temmuz 1974 sabahı 1. Si, 14 Ağustos 1974 günü 2. Kıbrıs Barış Harekâtı yaparak Kıbrıs'taki soydaşlarının kötüye giden durumuna müdahale etti.

Kıbrıs'ta harekâtın yankıları sürerken bu esnada Türk birlikleri de Ege ve Trakya'da Yunan Ordusuna karşı hazır beklemekteydi. Türkiye ile genel savaşı göze alamayan Yunanistan bu harekete yanaşmadı. Yunanistan, iki NATO üyesi ülke arasındaki çatışmayı durduramadığı gerekçesiyle 14 Ağustos 1974 günü NATO'nun askeri kanadından ayrıldığını açıkladı.

¹³⁰ Türkiye Akdeniz'de kara sınırlarının hemen önünde bulunan Kıbrıs Adasında yaşayan soydaşlarının haklarını koruma noktasında 1959 Londra Antlaşmasıyla İngiltere ve Yunanistan ile beraber Ada'daki garantör devletlerden birisi oldu. Kıbrıslı Türklere yönelik Eoka çetelerinin terör faaliyetleri Türkiye'nin tahammül sınırlarını zorlar hale geldi. Kıbrıs'a çıkarma kararı alan Türkiye 1964'te ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektupla beraber ABD ile olan ilişkilerinde sarsılma yaşadı ve Kıbrıs'a müdahaleyi erteledi. Ama 10 yıl sonra 20 Temmuz 1974 günü Türk Askeri Kıbrıs'taydı.

9. Gökçeada'nın Nüfus ve Kültür Olarak Dönüşümü

Gökçeada Ege Denizi içerisindeki yeri ve Çanakkale Boğazına konumu itibariyle, farklı milletlerden ve farklı kültürlerden etkilenmeye müsait bir alanda kalmıştır. Tabi bu gelişmeler adanın nüfusuna ve nüfus yapısına da yansımıştır. 1470 'li yıllarda Venedik kayıtlarında yaklaşık 3000 kişinin yaşadığı belirtilen Gökçeada'da 1569 yılı Osmanlı kayıtlarında nüfusunun 5000'e yükseldiği görülmektedir.¹³¹ 1923 Lozan Antlaşmasıyla Cumhuriyete intikal etmiş olan Ada'da toplam nüfus 1927 nüfus sayımına göre 6762 kişidir. 1960'lara kadar da Ada nüfusunda önemli bir değişiklik görülmemiştir. Kıbrıs olaylarının yaratmış olduğu gergin ortam Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilere de yansımış ve 1965-1975 yılları arasındaki dönemde nüfusta azalma meydana gelmiştir. Ardından günümüze kadar ada nüfusunda peyderpey artış yaşanmıştır.

Ada'daki nüfus dönüşümüne baktığımızda 1930'lu yıllardan önce Ada'da Türk diplomatlar ve memurlar dışında çok az Türk bulunmaktaydı. Cumhuriyetle birlikte devletin Gökçeada'yı ilk kez nüfuslarında çalışmalarını 1947'de Ada'ya 15 Sürmeneli ailenin yerleşmesiyle başlamıştır. Cumhuriyete devriyle büyük çoğunluğu Rum nüfustan oluşan Ada'da 1927'de nüfusun yaklaşık %3 lük bir kısmı Türk'tü. 1960'tan sonra özellikle 1970 'in ilk yılları itibariyle bu denge Türk nüfus lehine artış Rum nüfus aleyhine azalışa dönüştü. Kıbrıs ortamının yarattığı durum sebebiyle Rum gençler Yunanistan, ABD ve Avusturalya gibi ülkelere göç etmeye başladı. Rum nüfusta giderek meydana gelen azalma Türk nüfusundaki artma 1990 yılına gelindiğinde Ada'da 7200 Türk, 300 Rum sayısı şeklinde bir sonuç meydana getirdi. Ada'nın bugününe baktığımızda Gökçeada bir ilçe merkezi ve dokuz köye sahiptir. Bu köyler Kaleköy (Kastro), Eski Bademli (Gliki), Yeni Bademli, Zeytinliköy (Ayii Theodori), Tepeköy (Agridia), Dereköy (Shinudi), Uğurlu, Eşelek ve Şirinköy'dür.

Günümüzde ise Gökçeada'daki bu köylerde az sayıda Rum ile beraber Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden göç ettirilmiş bir nüfus bulunmaktadır.¹³² Gökçeada açısından önem taşıyan başka bir nokta ise İmroz adının 29 Haziran 1970'te Gökçeada olarak değiştirilmiş olmasıdır. Bu dönüşüm aslında tarihi eski devirlere dayanan İmroz'un artık Anadolu ile kültürel anlamda da bağlantısız kalamayacağının bir göstergesi olmuştur. İmroz, Ada'daki

¹³¹ Feridun Emecen, *İmbros'tan İmroz ve Gökçeada'ya : Bir adanın tarihi geçmişi*, İstanbul 2003. , s. 58.

¹³² Muğla, Milas, Yatağan, Burdur-Bucak, Samsun, Siirt, Van, Iğdır, Çankırı, Diyarbakır, Trabzon, Ünye, Bingöl, Isparta, Çanakkale-Biga-Çan, Artvin, Bingöl, Erzurum'dan getirilen nüfus Gökçeada'ya iskân ettirilerek Ada'nın nüfuslanması sağlanmıştır.

eski kültürün mirası, Gökçeada ise Çanakkale Boğazı önündeki bu parçanın artık Çanakkale'den ayrılmasının düşünülmemeyeceği yurt toprağının Türkçe adıdır. Günümüzde de İmroz adı şüphe yok ki İmroz'da doğup büyümüş daha sonrada İmroz'u terk etmiş adalılar tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Bu insanların gönüllerinde ve hafızalarında Gökçeada hala İmroz'dur. Bugün Ada'dan göç etmiş olan Rumlar gittikleri ülkelerde de İmroz ve değerlerini yaşatmak adına dernekler kurmuşlar ve lobi faaliyetleri yürütmüşlerdir.¹³³

İmroz adının Gökçeada'ya dönüştürülmesi aslında sadece isim değişikliğinin değil bir kültür dönüşümünün de göstergesidir. Lozan Antlaşmasının müzakerelerinin sürdüğü süreçte ısrarla Boğazönü Adalarından Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın Yunanistan'a bırakılması için uğraş gösteren Gökçeada ve Bozcaada Rum ileri gelenleri bu emellerinde başarılı olamadılar. İngiltere desteğiyle Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada üzerinde kültürel anlamda kazanımlar sağladılar. Fakat Adalı Rumlar açısından sağlanan bu gelişme Türkiye- Yunanistan arasındaki ilişkiler, Yunanistan'ın mütakabiliyet hakları çerçevesinde Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığa yaptığı baskıcı yöntemler Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada üzerinde Türkiye'nin mili güvenlik ve milli kültürü yerleştirme amaçlı tedbirler almasına neden oldu. Kültür dönüşümü üzerine Gökçeada ve Bozcaada' da özellikle 1964 ve sonrasında Kıbrıs gerginliği üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamış olduğu politika ve bu adaların anakara ile tabiiyet bağının arttırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen yatırımlar Gökçeada ve Bozcaada nüfus ve ekonomisinin canlanmasına Adalardaki sosyal hayatın da hareketlenmesine katkı sundu. Günümüzde ise Gökçeada ve Bozcaada tarihi ve kültürel mirası, doğal hayatı ve bakir kaynakları ile özellikle yaz aylarında yurtiçinden birçok yerli misafirler ile Yunanistan ve dünya'nın diğer tarafında kökenleri bu iki Ada'da olan kişilere ev sahipliği yapan doğal yaşam alanlarını oluşturmaktadır.

¹³³ Bozcaada ve İmroz (Gökçeada)'dan ayrılıp Yunanistan dışında Amerika Birleşik Devletleri, Kanada gibi ülkelere göç etmiş Adalı Rumlar gittikleri yerlerde dernekler ve vakıflar yoluyla örgütlendiler. Bu derneklerden en önemlisi Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan ve İmroz (Gökçeada) kökenli Güney Amerika Başpiskoposu İakovos öncülüğünde kurulan Panimbrian Benevolent Society (İmroz Rum Hayırsever Cemiyeti)'dir. Bu dernek özellikler New York'ta yaşamakta olan yaklaşık 3500 İmrozlu (Gökçeada) tarafından desteklenmektedir. İakovos Kukuzis'un İmroz'a (Gökçeada) girmesi yasaklanmıştı. Bu yasak 1985 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından kaldırılmış, Kukuzis İmroz'u (Gökçeada)'yı ziyaret etmiştir.

10. Yunanistan'ın Limni Adası'nı Silahlandırması

Limni Adası Çanakkale boğazının Ege Denizine açılan Seddülbahir ve Kumkale arasındaki hattın tam karşısında yer alan ve boğazın gemi trafiğine hâkim noktasında bulunan ve Çanakkale Boğazını kontrol açısından son derece stratejik önemi olan adadır. Bugün Limni Adası Yunanistan'ın egemenliği altındadır. 1479'dan 1912-1913 Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı Devleti egemenliğinde kalan Ada, Balkan Savaşları ile beraber Yunanistan hâkimiyetine girmiştir. Bu hâkimiyet 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasıyla da Türkiye ve Müttefik devletler tarafından kabul edilmiştir. Hem Yunanistan, hem de Müttefik devletler açısından kabul edilen başka bir durum Limni Adası ve Semadirek Adası'nın silahsızlandırılacağı hususudur. Bu husus hem Lozan Antlaşması ve ona ek olarak yapılan Lozan Boğazlar Sözleşmesiyle de belirlenmiştir.¹³⁴ Fakat Lozan Boğazlar Sözleşmesinde, askersizleştirilen boğazlar bölgesi ve boğazönü adalarının güvenliğinde boşluk meydana geldi. Bu durum Türkiye açısından ciddi endişe ve önem taşımaktaydı. Askersizleştirilmiş alanların güvenliği yine Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 18. maddesi gereği Milletler Cemiyeti bünyesinde İngiltere, İtalya, Fransa ve Japonya tarafından sağlanmaktaydı. Fakat 1. Dünya Savaşından sonra dünyanın yeni uyuşmazlıklara ve çatışmalara gebe olması, yükümlülükleri ağır şartlarla dolu olan Versay Antlaşmasının Almanya'yı zora sokması dünyadaki gerilimi giderek arttırmaya başlamıştı. Japonya'nın Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrılması, İtalya'nın Akdeniz'deki yayılmacı ve saldırgan politikası Türkiye'yi harekete geçirdi. Türkiye Lozan Boğazlar Sözleşmesinin Boğazlarda kendi güvenliğini tehlikeye düşüren maddelerinin lağvını ve boğazlarda egemenliğine aykırı kısıtlamaların kaldırılmasını istemekteydi. Bu maksatla Montrö'de toplanan konferans sonucunda 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle Türkiye Boğazlarda kendine konulan kısıtları kaldırarak, Boğazlarda tekrar egemen haline geldi.

Burada Türkiye ile Yunanistan arasında Limni Adası ile ilgili ihtilaf Limni Adası'nın egemenliğinin hangi devlete ait olduğunun tartışmasından ileri gelmemektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında Limni Adası ile ilgili ihtilaf, Yunanistan'ın 1960'lı yıllar itibariyle özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Limni Adası'nı silahlandırmış olmasıdır. Türkiye'nin güvenliğine aykırı olan bu durum zaten Lozan Antlaşması'nın 12. maddesi ve

¹³⁴ Lozan Antlaşmasına ek olarak yapılan Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 3-9. maddeleri silahsızlandırılacak bölgelere aittir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesinde açıkça belirtilmişti. Fakat Yunanistan bu konuda Türkiye'ye karşı hasmane davranma yolunu seçti. Üstelik bu tavrını da Montrö Boğazlar Sözleşmesine dayandırarak, Limni'nin silahlandırılması ile ilgili attığı adımları meşru göstermeye çalıştı. Fakat bu durum Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ruhuna aykırıydı. Çünkü sözleşmenin başlangıç kısmında bu sözleşmenin Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahilдарı devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesinde 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesinin yerine ikame edildiği açıkça belirtilmekteydi. Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren bir konuda Yunanistan'ın, Türkiye güvenliğine aykırı bir şekilde girişimi Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle taban tabana zıt durumdadır. Türkiye 1960'lı yıllardan itibaren Limni Adasını silahlandıran askeri hale getiren Yunanistan'ın bu uygulamalarını şiddetle protesto etmiştir. Türkiye'nin Limni Adası'nın silahlandırılmasına ilişkin Yunanistan'a vermiş olduğu 2 Nisan 1969 tarihli notasına verilen 10 Mayıs 1969 tarihli Yunanistan notasında, Yunanistan'ın Adayı silahlandırması ile ilgili gerekçeleri Lozan Antlaşmasına ve Montrö Boğazlar Sözleşmesine uygun bir durum taşımamaktadır.¹³⁵Kaldı ki başka bir husus da Limni Adası'nın Yunanistan egemenliğine bırakıldığını teyit eden Lozan Antlaşmasının 12. maddesinde adalarla ilgili durum, Yunanistan'ın Limni ve 12. maddede adı geçen diğer adaları silahlandırılmaması koşulu ile bu adalardaki Yunanistan egemenliğinin tanınmasıdır. Yani bu adaların Yunanistan'a devrinde temel teşkil eden nokta silahlandırılmaması hususudur. Fakat Yunanistan'ın söz konusu antlaşma ve sözleşmeye aykırı bir şekilde Limni'yi silahlandırma yoluna gitmesi hukuka uygun olmayan bir tavidir.

Yunanistan'ın Limni Adasını silahlandırmasını askeri açıdan ele aldığımızda, bu hareketin Türkiye'nin Batı kıyılarını tehditten öteye gidemeyeceği açıktır. Türkiye askeri açıdan Batı kıyısından kısa, orta ve uzun menzilli füze tehdidi ile karşı karşıya kalsa da, Yunanistan'ın coğrafyası kara parçası ve bahri olarak askeri hinterlandı siklet merkezine toplanamayacak kadar dağınık durumdadır. Girit Adası'ndan Selanik'e uzanan 923 km.'lik hat doğrultusunda Yunanistan Deniz ve Hava kuvvetlerinin ikmal ve koordinasyon açısından olası bir savaş pozisyonunda durumu hiç te iyi değildir. Bu sebeple Yunanistan'ın Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında bir misilleme olarak Limni ve benzeri Adaları silahlandırma yöntemini tercih etmiş olması taktiksel açıdan da hatalı bir

¹³⁵ Yunanistan'ın sunduğu gerekçeler arasında Limni Adasına yerleştirilen radar tesislerinin NATO planlarında öngörülmüş olması, inşa edilen havaalanının sivil ihtiyaçları karşılıyormuş gibi gösterilmesi gibi silahlandırmaya gerekçe olamayacak sebepler içermekte Lozan Antlaşması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesine tamamen aykırı bir durum yaratmaktadır.

yöntemdir. Çok fazla sayıda turizm ve doğal kaynağı içinde barındıran Ege Denizinin bu gibi savaş senaryolarına maruz kalması, Yunanistan açısından baktığımızda Yunanistan'a değil de en çok ona silah satan ülkelere yarayacaktır. Yunanistan nüfusu ve ordusu hiçbir şekilde Türkiye ile nizami bir şekilde savaşa girecek konumda değildir. Karşılıklı haklarına ve uluslararası hukuku saygılı kalındığı müddetçe bu senaryolara gerek te yoktur. Bu tarz hareketlerin Türkiye ve Yunanistan arasında kısır çekişmelerin getirdiği verimsizlik ve üretimsizlikten başka bir amaca hizmet ettiği söylenemez. Bu gerginlik durumunun ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a faydası bulunmamaktadır. Bu gibi durumların Ege Denizinde Türkiye ve Yunanistan arasında kültürel ve ticari faaliyetlere darbe vurmaktan öteye gidemeyeceği de açıktır.

Bu senaryolara maruz kalınsa bile bu durumu çözecek olan irade karşılıklı saygı ve geçmişten gelen ortak yaşamının iki ülke arasında yaratmış olduğu barışın dilidir. Nitekim bunun en güzel örneği Anadolu yangın yerine çevrildiği zaman dahi, Mustafa Kemal Atatürk'ün uygulamış olduğu barışçıl ve mili unsurlara dayalı politikası sayesinde iki ülke arasında dostluğun şahikaları ortaya çıkmıştır. Ayrıca günümüzde her iki ülkenin de NATO üyesi olması Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi ülke olması, Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda mesafe kat etmiş olması iki ülke ilişkilerinde daha fazla samimiyet ve huzuru gerektirmesi gerektiği de açıktır. Yunanistan'ın Limni Adası ve bu Adanın silahlandırılmayacağı hükmü ilgili Lozan Antlaşmasına ek Lozan Boğazlar Sözleşmesi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesine 1960'lı yıllara kadar riayet etmesi daha sonrada bu tutumunda da değişikliğe gitmiş olması ve daha sonrada bu adımı Montrö Boğazlar Sözleşmesine dayandırması izana açık bir durum değildir. Türkiye'nin bu duruma tepki göstermesi de en tabii durumdur. Türkiye açısından Boğazönü'deki gerginliği tırmandıracak başka bir durum ise Yunanistan'dan ziyade başka bir ülkenin askeri unsurlarının Yunanistan'ın onayı ile Limni ve Semadirek Adası üzerinde Türkiye üzerine konuşlanması Çanakkale Boğazı önünde ticaret gemileri ve Türk Askeri unsurları üzerinde yaratacağı rahatsızlık durumudur. Bu durum da Türkiye açısından Boğazönü'nde beklenmedik durumlar yaratacağı da ortadadır. Yunan karar vericilerinin de bu durumu iyi okumaları fanatizmden uzak, realist ve barışa riayet eder durumda olmaları Türkiye, Yunanistan ve Ege Denizi için en istenilen neticeleri vermesi hiç de uzak olmayacaktır.

11. Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci ve Boğazönü Adaları

İkinci Dünya Savaşıyla birlikte Avrupa Kıtası kanlı ve yıkıcı muharebelere sahne olmuştu. Özellikle Fransa-Almanya çekişmesi Alsas-Loren kömür yatakları için sürdürülen rekabet, 1. Dünya Savaşı'ndan Almanya'nın yenik ayrılıp Versay Antlaşması ile müttefiklere teslim olmasıyla sonuçlanmıştı. Versay Antlaşması her alanda Almanya için ağır şartları getirmekteydi. 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde de ülkeler kutuplaşma ve silahlanma yarışına gitti. Fransa bu dönemde Almanya'ya karşı sınırını güvence altına almak için Belçika sınırına kadar uzanan bölgede Majino Hattı'nı inşa ettirmişti.¹³⁶ 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Adolf Hitler, Alman ulusunu içinde bulunduğu durumdan kurtaracak projelere girişmişti. Almanya'yı Versay'ın yıkıcı şartlarından kurtarmak ve artan Alman nüfusuna yeni yaşam yerleri kazandırmak amacını güden Lebensraum (Hayat sahası)¹³⁷ politikasını gerçekleştirmek için yoğun bir şekilde silahlanma yarışına gitti. 1 Eylül 1939 günü Alman Ordularının Danzing'e saldırmasıyla başlayan savaş kısa sürede bütün Avrupa kıtasını yangın yerine çevirdi. İngiltere'den Türkiye sınırına kadar bütün Avrupa bu savaştan etkilenmişti. Savaş sonrasında İngiltere'nin önemli sanayi şehirleri ve özellikle Almanya başkenti Berlin tanınmaz hale gelmişti.

Savaş sonrasında Winston Churchill'in öncülük ettiği Avrupa'nın birleşmesi fikri yine Fransa ve Almanya'nın öncülüğünde anlaşmazlıkların giderilmesine ve barışın sağlanmasına dayanıyordu. Çünkü Avrupa merkezli ortaya çıkan iki büyük dünya savaşının ana merkezi yine Avrupa toprakları oluyor Avrupa sanayisi nüfusu ve ulusları bu durumdan zarar görüyorlardı. Avrupa uluslarının bir daha karşı karşıya gelmemesi ve Avrupa kıtasında diktatörlerin iktidara gelmemesi ekonominin ve demokrasinin gelişmesi gerekiyordu. Üstelik tam da bu dönemde Avrupa uluslarına yardım etmek ve Avrupa ekonomisinin Sovyetler Birliği rejimi ve tesiri altına girmesini önlemek isteyen Amerika, Marshall yardımı programı kapsamında Avrupa uluslarına destek vermek istiyordu. Ancak bu yardımın kalıcı barışa ve istikrara dönüşmesi için Avrupa uluslarının bütünleşmesi ve demokrasilerinde gelişmesi gerekmekteydi. Winston Churchill öncülüğünde bu fikrin

¹³⁶ Almanya Führeri Adolf Hitler bu hattın üzerine doğrudan saldırmadı. Belçika yönünde yaptığı hücumla ana hücum mevkiinin bu bölge olduğu izlenimi verdi. Aynı sırada Alman panzer birlikleri Arden ormanlarından Majino hattının gerisine sarkarak, Fransa'ya büyük maliyetlere mal olan Majino hattını işe yaramaz hale getiriyordu.

¹³⁷ Almanca "Yaşam Alanı" anlamına gelen Lebensraum politikası özellikle Almanya dışında yaşayan Almanları ve Almanya dışındaki toprakları Almanya bünyesine katarak Almanya'ya yeni yaşam alanları kazandırmayı amaçlayan politika.

temelleri atılmaya başlandı. Fakat İngiltere Avrupa'nın federasyon şeklinde birleşmesine karşı çıkıyordu. Ancak tüm ulusların bireysel olarak ortaklık kurabileceği bir Avrupa Birliği fikrini destekliyordu. Bu maksatla ilk adım 1951 yılında Batı Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda arasında imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu oldu. Böylece bu ülkeler, Avrupa'da iki dünya savaşının çıkmasına neden olan hammadde konusunda ortak dayanışma sergilemişti. Bu birleşme hareketi 1957 yılına gelindiğinde daha güçlü şekilde devam etti ve yine aynı ülkeler Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Atom Enerjisi Topluluğu'nu oluşturan Roma Antlaşmasını imzalayarak Avrupa bütünleşmesinin temellerini sağlamlaştırmış oldular.

1.Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında muharip bir güç olarak savaşa katılmış daha sonra da Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Kurtuluş mücadelesi vererek topraklarını yabancı istilasından kurtarmış olan Türkiye, Cumhuriyetle birlikte arda arda gerçekleştirdiği kültürel ve toplumsal devrimler, sanayi yatırımları ile birlikte medeni dünya'da modern ve güçlü bir devlet olma yolunda çok istikrarlı bir mesafe kat etmişti. Önderini kaybetmesinin hemen ardından tarihin görmüş olduğu en büyük yıkım olan 2. Dünya Savaşı'ndan başarılı devlet adamları, köklü devlet geleneği ve savaşçı ulus yapısının etkisiyle yara almadan çıkan Türkiye, savaş sonrasında da Sovyet baskısını sürekli üzerinde hissetmeye başlamıştı. Türk askerinin Kore'deki başarısı üzerine Türkiye'yi Sovyetlere karşı vazgeçilmez ortak olarak gören Batı bloğu, Türkiye'yi NATO bünyesine dâhil etmişti.

Türkiye, Avrupa'nın ekonomik olarak bütünleşmesinden ve bu bütünleşmenin kazanımlarından faydalanmak maksadıyla ilk olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 31 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık başvurusunda bulundu. Aslında Türkiye'yi bu tarihte Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru yapmaya iten bir başka gerekçe de Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru yapmış olmasıydı. Yunanistan'ın topluluktan faydalanarak kalkınma gayesiyle topluluğa başvurması, Türkiye üzerinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurma yolunda adım atmasına neden oldu. 27 Mayıs 1960 darbesi topluluk ile Türkiye ilişkilerinin aksamasına yol açtı. Fakat Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 12 Eylül 1963 günü ortaklık anlaşması imzalandı ve Türkiye Avrupa uluslar ailesinin bir ferdi olma yolunda ilk adımı başarıyla

gerçekleştirmiş oldu.¹³⁸ Fakat Avrupa Ekonomik Topluluğu ile olan ilişkiler, Yunanistan'ın topluluk ile olan ilişkileri kadar hızlı gelişmedi. Üstelik Yunanistan nüfus, gelişmişlik düzeyi sanayisi ve demokrasisi itibarıyla Türkiye'den ileri bir durumda da değildi. 21 Nisan 1967'de Albaylar Cuntası Yunanistan'da iktidara el koymuş ve Yunanistan'da Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'a Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesinden bir yıl sonrasına kadar devam edecek olan askeri yönetim dönemi başlamıştır. 17 Kasım 1973'te Atina Teknik Üniversitesi öğrencilerinin başlatmış olduğu direnişin küçük bir halk hareketine dönüşmesi ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Yunan halkının gözünde orduya duyulan güveni zedeledi ve Yunanlıların gözünde Yunan ordusu itibar kaybetti.

Albaylar cuntasının ardından iktidara gelen Karamanlis, Yunanistan'da demokratikleşme sürecini tekrar hızlandırdı. 1975 yılında da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik için müzakerelere başlandı. Yunanistan'ın topluluk ile tam üyelik müzakerelerine başladığı dönemde Yunanistan ekonomisi ve siyasi yapısı topluluğa hazır durumda değildi. Yunanistan sanayisi yok denecek kadar az durumdaydı ve ülke birçok turizm zenginliğini içinde barındıran Ege Denizi'nin avantajlarına sahip olmakla beraber turizm geliri de sınırlı durumdaydı. Genç nüfus'ta Almanya, Amerika gibi sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelere göç etmiş ya da göç etmeye çalışmakta, kendilerine daha iyi bir gelecek yaratma amacıyla idiler. Yunanistan'ın topluluk kriterlerinin çok gerisinde kalmasına rağmen Avrupa Ekonomik Topluluğu 6 yıl süren müzakereler sonucunda Yunanistan'ı 1 Ocak 1981'de topluluğa dâhil etti.¹³⁹ Yunanistan'ın birçok alanda topluluk kriterlerini yerine getirememesine karşın, topluluğa dâhil edilmesinin altında başka sebepler yer almaktaydı. Antik Yunan medeniyeti demokrasinin doğuş yeriydi. Aristoteles, Sokrates, Anaksimandros, Heraklitos bu medeniyetin düşünürleri ve aydınlarıydı.¹⁴⁰ Topluluğun, temellerini bu medeniyete dayandırmak ve kendisini de bu medeniyetin devamı şeklinde tanımlamak niyeti Yunanistan'ı ne durumda olursa olsun topluluğun üye bir ulusu sayma neticesini doğurmaktaydı.

¹³⁸ Yunanistan ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki Atina Anlaşması yürürlüğe girdiği andan itibaren birlik ile Yunanistan arasında doğrudan bir gümrük rejimi kurulmasını öngörürken, Türkiye ile yapılan Ankara Anlaşmasında hemen bir gümrük birliği uygulaması uygun bulunmamıştır. Aslında bu tutum Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin ileride de nasıl devam edeceğini göstermesi açısından önemlidir.

¹³⁹ Yunanistan'da klise, imtiyazlı durumunu kaybetme riskinden dolayı topluluğa katılma fikrine sıcak bakmamıştır.

¹⁴⁰ Anaksimandros, Platon, Herakleitos, Aristoteles ve Sokrates gibi düşünürler, Eski Yunan medeniyetinin temellerinin oluşmasında önemli katkıları olan uygarlığa yenilik ve ekol getirebilmiş kişilerdir.

Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olması Yunanistan ekonomisinde de kendini hissettirmeye başlamıştı. 1985'ler itibariyle özellikle tarım sektöründe Yunanistan'a hibeler aktarılmaya başlanmıştı. Delors yardım paketiyle de Yunanistan'a ciddi yardımlar aktarılmıştı. Atina'nın, Selanik'in altyapı ve imarı için yapılan harcamaların %70'lere varan kadar kısmı hibe yoluyla Yunanistan'a geri ödeniyor, hatta proje maliyetleri biraz yüksek tutulduğunda tamamına yakın kısmı topluluk tarafından karşılanıyordu. Bunun yanı sıra Yunanistan ekonomisi de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bir pazarı haline gelmişti. Yunanistan alınan hibeleri de üretime dönüştürememekteydi. Bu durumun faturası ileriki dönemde Yunanistan'a ağır bir şekilde yansıtacaktı. Fakat Yunanistan, topluluğa üye olmakla birlikte uluslararası alanda söz hakkını genişletmiş oldu. Özellikle Balkanlar, Kıbrıs ve Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen sorunlarda Yunanistan hemen Türkiye'nin önüne Avrupa Topluluğu'ndan¹⁴¹ sağladığı siyasi avantajları koyarak kendisine genişçe bir hareket ve müzakere alanı yaratabilmekteydi.

Türkiye açısından, topluluk daha sonra da Avrupa Birliği Antlaşmasıyla Avrupa Birliği olarak kabul edilen birliğe tam üye olarak dâhil olma çalışmaları Yunanistan'ın birliğe dâhil olma süreci gibi devam etmemiştir. Bunun temelinde de siyasi ve tarihsel nedenler yatmaktadır.¹⁴² Avrupa'nın ortalarına kadar ilerlemiş ve uzun yıllar hükümlerlik sürmüş olan Türk milletini, Avrupa idarecileri Yunanistan gibi kabullenmekte zorluk çekmektedirler. Bu kabullenememe durumu birlik ile Türkiye ilişkilerine de yansımıştır. Avrupa, Türkiye'yi sahip olduğu jeostratejik konumundan dolayı asla göz ardı edememekle beraber, Türkiye'nin birlik içerisinde merkez devlet yerini alma olasılığına karşı da Türkiye'ye mesafeli durmaktadır. Yunanistan'ın birliğe üyelik sürecinde yapılan pozitif ayrımcılık ortada iken, aynı durum Türkiye için söz konusu dahi olmamaktadır.

¹⁴¹ 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması ile topluluğun adı Avrupa Birliği olarak anılacaktı.

¹⁴² Avrupa tarihine ve kültürüne baktığımızda Türk etkisinin yadsınamaz olduğu gerçektir. Milattan sonra 440'larda Hun imparatoru Attila, Batı Roma ve Doğu Roma (Bizans)'ı adeta titretmişti. Her iki devleti de vergiye bağlayan Attila, Avrupa'nın gen hafızasına Türk korkusunu bırakacaktı. Hun imparatoru Attila ve Türk etkisiyle daha batıya kaçan çoğunlu Cermen olan, Ostrogotlar, Vizigotlar, Gepintler, Burguntlar, Vandallar ve Cermen olmayan Slavlar batıya doğru giderek bugünkü Avrupa topluluğunun etnik temellerini oluşturdular. Nitekim Attila'dan 1200 yıl sonra bile Avrupa ulusları, Viyana gibi Avrupa'nın merkezi sayılabilecek bir şehirden Türkleri uzaklaştırmak için mücadele etmekteydi. Aslında Avrupa'nın çekindiği tek mesele Türk değil, Türklerin İslamiyet'in savunuculuğunu ve liderliğini yapmasıydı. Bugünkü Türkiye laik ve modern devlet yapısıyla İslam ülkelerine model olmakla beraber, Avrupa topluluğunun da Türkiye gibi bir değeri bünyesine katması açısından oldukça iyi bir fırsattır. Ne yazık ki Avrupa, Türkiye ve İslam karşıtlığına giriştiği anda, laik ve bilimsel yaklaşımı bırakıp fanatik dogmacı Hristiyanlık yaptığının farkında değildir.

Türkiye 12 Eylül 1980 ihtilalinin ardından Turgut Özal hükümeti ile birlikte, topluluğa tam üyelik için çalışmalarını hızlandırmış ve 14 Nisan 1987’de de topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye’de 1980’lerin ortalarından itibaren egemen olan liberal politikalar Boğazönü Adaları’nda da kendini hissettirdi. 3 Şubat 1988 tarihinde çıkarılan kararname ile, 1964 yılı kararnameleri kaldırılarak, Rumlara mallarını talep etme hakkı getirildi.¹⁴³Böylelikle taşınmazların sahipleri adına tescili imkânı doğdu. Fakat Hazine’nin 1991 yılında itiraz etmesiyle mahkeme aşamasında davalar kilitlendi. Rum mallarının satılması hususu da ortadan kalktı. Ama izlenilen liberal politikalar doğrultusunda 1992 yılında Gökçeada’da bulunan Tarım Açık Cezaevi kapatıldı. Tarım Açık Cezaevi’nin kapatılmasının ardından bir yıl sonra Gökçeada’nın askeri güvenlik bölgesi statüsü kaldırıldı. Böylelikle Ada’ya yabancı uyruklu kişiler izin almaksızın giriş yapabilir duruma geldiler. Bu sırada Gökçeada ve Bozcaada Rum nüfusu açısından prestij arttıran başka bir gelişme Gökçeada kökenli Bartholomeos’un 2 Kasım 1991’de Patrik olarak seçilmesidir. Gökçeada Zeytinliköy doğumlu olan Bartholomeos’un Patrik olarak seçilmesi Gökçeada Rum nüfusu açısından başka bir değer olarak yorumlanmıştır. İstanbul’da bulunan Patrikhane sadece sadece dini alanla sınırlıdır.¹⁴⁴ Gökçeada ve Bozcaada Metropolitliği adı altında Ada Rumları dini yönden İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ne bağlı kılınmıştır. Boğazönü Adaları’nda Türkiye’nin tek taraflı atmış olduğu bu adımların o yıllarda Yunanistan tarafında karşılık bulduğu söylenemez.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle başka bir sürece giren dünyada, Türkiye’nin bulunduğu coğrafya daha da önem kazandı. Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Batı’da Avrupa Birliği’ne Doğu ve Güney sınırında ise Petrol zengini ülkelere komşuluk eden coğrafyanın tam ortasında yer almakta idi. Soğuk savaşın bitişi ile bu coğrafyada tansiyon iyice gerilmişti. Komşumuz Yunanistan ise bu süreçte, Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusunda sivil asker fark etmeksizin terör faaliyetleri ile Türkiye’yi yıpratmak ve

¹⁴³ 1964 kararnamesi İstanbul, İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada’yı terk eden Rumların bıraktığı malların 10 yıl süreyle sahibi çıkmaması halinde bu malların hazineye devrini öngörüyordu. 1964 kararnamesiyle Rum mallarının yaklaşık %40’ı hazineye devredilmiştir.

¹⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk İstanbul Fener Rum Patrikhanesi için “Fesad ve hıyanet ocağı” ifadelerini kullanmıştır. Patrikhane Mondros’tan sonraki döneminde de işgal güçlerine destek olmuş, yine Atatürk’ün ifadeleriyle “Cephane deposu” haline gelmiştir. Lozan’da Patrikhane’nin Türkiye dışına çıkarılması için büyük uğraş verilmiş, sonunda Patrikhanenin siyasi ve idari yetkileri kaldırılmış yetkileri sadece dini alanla sınırlandırılmış ve bu şekilde İstanbul’da kalmasına müsaade edilmiştir. Bugün de Gökçeada ve Bozcaada Metropolitliği adı altında bu iki ada Rumları ruhani yönden de İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’ne bağlıdır. Bugünkü Gökçeada ve Bozcaada metropoliti ise Krillos Dragunis’tir.

zayıf düşürmek isteyen PKK¹⁴⁵ terör örgütü ile yakın ilişki içerisine girerek Türkiye'nin zayıf düşürülmek istenmesi sürecine katkı sağlamıştır. 15 Şubat 1999'da Kenya'da gerçekleştirilen operasyonla yakalanan ve Türkiye'ye getirilen terörist başı Abdullah Öcalan'ın verdiği ifadelerde de Yunanistan'ın bu örgüte nasıl destek verdiğini açıkça belirtmiştir. 1994 yılında terör örgütüne destek vermek amacıyla Yunanistan da terör örgütü kampları açılmıştır. 1994'te Lavrion Kampı'nda örgüte ideolojik eğitim verilmiş, Dimitri Elen kampında da örgüte bomba eğitimi verilerek destek sağlanmıştır. Ayrıca, sabotaj ve Orman yangınları konusunda Yunan istihbaratı örgüte eğitim de vermiştir. Türkiye, komşusu Yunanistan'ın kendi benliğine yönelmiş bu terör örgütüne yönelik yardımlarından haberdarken, 1996 yılına girilirken iki ülke arasında bu kez Ege'nin başka bir tarafında Kardak (Imia) denilen yüzölçümü olarak 40 dönüm araziye bulmayan iki adet kaya parçası (Doğu Imia, Batı Imia) üzerinde egemenlik sorunu ortaya çıkmış ve Türk ve Yunan Donanması Kardak'ta savaş pozisyonuna geçmiştir.

25 Aralık 1995 günü Figen Akat isimli bir Türk yük gemisinin Bodrum'un 3 mil açığında bulunan Kardak kayalıklarında karaya oturması ve ardından bölgeye gelen Yunanistan'a ait olan muhrip ve hücum botların bölgenin Yunan Karasularına ait olduğunu belirtip yardım talebinde bulunması ve geminin kaptanının bu talebi reddederek bölgenin Türk Karasuları içerisinde kaldığını belirtmesi üzerine kısa sürede olay Türk ve Yunan kamuoyunda ulusal dava olarak görülmüştür. Gemiye kurtarma çalışmaları devam ederken Yunanistan'a ait hücum botlar çalışmalara engel olmak istemiş, gemi kendini güçlkle Türk karasularına atabilmiştir. 10 Ocak 1996 günü Yunanistan, Türkiye'ye nota vererek kayalıkların kendisine ait olduğu iddiasını yinelemiştir.¹⁴⁶ 28 Ocak 1996 günü ise Yunan Hükümeti kayalıklara ağır silahlarla donatılmış komandolardan oluşan askeri birlik göndererek Doğu Kardak kayalığını işgal etmiştir. Ardından Yunanistan Savunma Bakanı Yerasimus Arsenis'in "Silahlı Kuvvetlerimiz bütün sınırlarımızın korunması konusunda en üst düzeyde hazırdır." açıklamasının ardından iki ülke Kardak'ta savaş pozisyonuna geçti. Türk yetkililer ise Kardak'ta bir oldubittiye asla müsaade etmeme konusunda kararlı idiler.

¹⁴⁵ Kürdistan İşçi Partisi kısa adı 1978 yılında kurulan Pkk olan Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu, Irak'ın Kuzeyi, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın Batı topraklarında devlet kurmayı amaçlayan bunun için sivil ve asker gözetmeksizin terör saldırıları düzenleyen bölücü terör örgütüdür.

¹⁴⁶ Bu notadan sonra 26 Ocak 1996 günü Yunan Sahil Güvenlik botlarının korumasında Kardak'a gelen Kalimnos Adası Papazı, Kalimnos Belediye Başkan Yardımcısı ve çocukları, kayalığa Yunan bayrağı dikmişler ve kayalıklardaki Türk bayrağını indirmişler, Antenna adlı Yunan televizyonunun çekim ekibinin de olayı kamuoyu ile paylaşması Türkiye'nin sabrının taşmasına yol açtı. Ertesi gün hürriyet gazetesi muhabiri iki gazeteci helikopterle kayalıklara giderek Yunan bayrağını indirip tekrar Türk bayrağı dizeceklerdi.

Başbakan Tansu Çiller'in Kardak'taki Yunan askeri ve Yunan bayrağı için "O asker gidecek, O bayrak inecek!" ifadelerini kullanması ve Yunan Donanmasının Kardak'ı kuşatmasına büyük tepki göstermesi ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya'ya ; "Paşam, Madem o kayalıklar bize ait Yunan Savaş Gemileri'nin orada ne işi var. Öyle ise batırın o gemileri" ifadelerini kullanması durumun nasıl da egemenlik krizine dönüştüğünü göstermesi açısından son derece önemlidir. 31 Ocak 1996 gecesi "Yunus 1" adı verilen operasyonla Türk SAT Komandolarının Yunan Donanması'nın arasından geçip Batı Kardak kayalığına konuşlanması ve komandolarının kayalığa Türk bayrağını dikmesinin ardından Yunanistan, Türkiye ile savaşı göze alamadı. Savaşı göze aldığı takdirde askeri olarak netice alma şansı da yoktu. Üstelik işin Yunanistan açısından daha vahim kısmı Türk askerinin Yunan Donanmasını atlatıp, Batı Kardak kayalığına çıktığını Yunanistan'ın Amerikalılardan öğrenmiş olmasıydı. Batı Kardak kayalığına Türk Askerinin yaklaşmasının imkânsız olduğunu iddia eden Yunan Genelkurmay Başkanı Limberis'te bu olayın hemen ardından kayalığı bombalamak istemiş, Fakat Yunan Başbakanı Costas Smitis bu olayı göze alamamıştı. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren bu krizin oluşmasında temel neden Yunanistan'ın Ege Denizi'nde karasularını genişleterek Ege Denizi'ni Yunanistan'a ait olan bir deniz haline getirmek istemesi idi. Bunun adımları da 1936 yılında karasularını 3 milden 6 mile çıkardığını beyan etmesi ve ardından karasularını 12 mile çıkarma çalışmalarının yer almasıyla başlamıştır. Bu yöntem aslında Ege Denizi'ni Türkiye'ye kapamanın başka bir formülüydü. Türkiye karasularını 15 Mayıs 1964 tarihli 476 sayılı Karasuları Yasası ile 6 mil olarak saptamıştır. Bugünkü duruma göre Ege Denizi'nin %28 'i Türk Karasuları, % 35 'i Yunan Karasuları % 46'sı ise açık deniz konumundadır. Yunanistan'ın amaçladığı Karasuları'nı 12 mile çıkarıp Ege Denizi'nin % 73'ünden fazlasını kendi Karasularına dâhil etmektir. Bu durumun Türkiye açısından kabullenilemeyeceği de ortadadır.¹⁴⁷

Bu durumda Türk Deniz Kuvvetlerine ait bir savaş gemisinin Ege Denizi'nden Akdeniz'e geçerken uluslararası sulardan geçme durumu ortadan kalkacak Türkiye Ege'de hapsolacaktır.¹⁴⁸ Kıta Sahamlığı sorununun bu şekilde çözümlenmesi Ege Denizi'nin bütün

¹⁴⁷ "Karasuları" bir devletin kıyıları boyunca hâkimiyeti altında bulunan belirli genişlikteki su şeridi olarak tanımlanır. Bu şerit içinde o ülke kendi toprağındaki kanuni haklarını ve hâkimiyetini sürdürür. Karasular bitimi o devletin deniz sınırıdır.

¹⁴⁸ Ayrıca Türkiye, dış ticaretinin %90'a yakını deniz yoluyla gerçekleştirmektedir. Bu ticaretin de % 75'inin Ege Denizi üzerinden yapıldığını düşündüğümüzde Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma durumuyla birlikte, Türkiye'nin bütün ticaret düzeni bozulacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri Ege Denizi'nde tatbikat ve uçuş yapamayacak duruma gelecektir ki, bu durumların sadece bir tanesi dahi savaş sebebidir.

kaynaklarını Yunanistan'a bırakacaktır. Kıta Sahanelığı sorununun Türkiye ile Yunanistan arasında problem yaratamaya başladığı zamana baktığımızda 1973 yılında Türkiye'nin Ege Denizi'nde Türk Karasularında TPAO'ya (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına) arama ruhsatı verdiği tarihten sonrasına gelmesi de dikkat çekicidir. Bu maksatla Yunanistan'ın endişe duyduğu noktalardan birisi de Ege Denizi'nin yer altı kaynaklarıdır. Kardak Krizi'ne giden sebepler arasında iki ülke arasında yatan temel sebep karasuları ve Ege Denizi'nde egemenlik sorunudur. Kardak Krizi'nden kısa bir süre önce Yunanistan Parlamentosu 31 Mayıs 1995'te Karasularını 6 milden 12 mile çıkarma kararı almış, Türkiye'de bu karara karşılık olarak almış olduğu 8 Haziran 1995 tarihli bir kararla Yunanistan'ın bunu uygulaması halinde olayı "Casus Belli" yani savaş nedeni sayacağını belirtmiştir.¹⁴⁹ Yunanistan'ın amaçladığı durum Türkiye ile yaşadığı sorunlar olan Kıta Sahanelığı sorunu, Kara suları sorunu, FIR (Uçuş Bildirim Bölgesi) hattı sorunu, Adacık ve Kayalıklar sorunu, Kıbrıs sorunu ve Boğazönü Adalarındaki taşınmazlarla ilgili sorunları Avrupa Birliği üzerinden Türkiye'ye isteklerini yerine getirmesini sağlayacak birer koz olarak kullanıyor olmasıdır. Türkiye'nin üyelik başvurusundan beri çifte standartlı politikasında ısrar eden Avrupa Birliği de, Türkiye'nin birliğe katılım konusunda bu sorunları çözme şartını Türkiye'nin önüne getirmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giden süreci maalesef Yunanistan'ın kurnazlık siyasetine peşkeş çekilir duruma gelmiştir. Geçtiğimiz yüzyıla baktığımızda Yunanistan, Avrupa Devletlerinin koruyuculuğunda önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu kazanımların başında Lozan Antlaşması ile elde ettiği Batı Trakya bölgesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1947 Paris Barış Antlaşması ile Menteşe Adaları'nı bünyesine dâhil etmesidir. Bu iki durumda da İngiltere'nin Ege Denizi'nde Yunanistan lehine oluşturmaya çalıştıkları denge söz konusudur. Aslında Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalarak ve Alman ordularına bariyer olarak İngiltere'nin Uzak Doğu'daki hâkimiyet alanlarını korumada İngiltere'ye büyük katkıları olmuştur. Bu durumda söz konusu adalarda Türkiye'nin çıkarı esasa alınması gerekirken, İngiltere'nin devreye girmesi ve o dönemde Türkiye üzerinde olan Sovyet Baskısı sebebiyle Türkiye Menteşe Adaları için istediği koşulları bulamamıştır. Bu durumun sonucunda da Yunanistan, Menteşe Adaları üzerinde hak sahibi olmuş, kendi çaba ve gayretiyle değil de, 2. Dünya Savaşı'nın müttefikler tarafından kazanılması soncu

¹⁴⁹ "Casus Belli" Türkçeye Latince'den çevrilen bir kelime olup ülkenin savaşa girme nedenini belirtmek için kullanılır.

bu adalara sahip olabilmıştır.¹⁵⁰ İngiltere, siyasi ve kültürel hinterlandı geniş olan Türkiye'yi Ege Denizi'nde Yunanistan ile dengeleme yoluna gitmiştir. Aynı durum Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada Rumları için de geçerlidir. Boğazönü Adalarında etki kurarak Çanakkale Boğazı hinterlandında söz sahibi olmak isteyen Yunanistan, İngiltere'nin devreye girmesiyle bu iki ada da yaşayan Rumları mübadele dışında tutmuş, Adalara özerk yönetim statüsü kazandırarak ileriki dönemde Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'yı kendi egemenliğine katma düşüncesi hâkim olmuştur. Fakat gelinen durumlar Türkiye'nin kendi içinde yaptığı siyasal, kültürel ve ekonomik dönüşümler sonucunda kendi içinde ve dış dünyada saygınlığını arttırması, Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle Boğazları ve onu koruyan adaları tekrar askeri olarak tahkim etme imkânını bularak, Boğazları tekrardan egemenliği altına alması, aynı dönemde dünyanın yeni bir cihan harbine gebe olması, Yunanistan'ın komşusu İtalya'nın Balkanlara ve Akdeniz'e yönelik yayılmacı ve saldırgan politikası, Yunanistan'ı Boğazönü Adaları ile ilgili bu düşüncesinden vazgeçirmiştir.

2. Dünya Savaşı ile ortadan kalkan bu gelişmenin ardından günümüze gelindiğinde, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi kökenli egemenlik sorunları Avrupa Birliği'nin gündeminde yer almıştır. Yunanistan'ın birliğe üye Türkiye'nin de üyelik yolunda olması, Yunanistan'ın Türkiye'nin bu süreçteki durumunu Avrupa Birliği üzerinden istismar etmesine yol açmıştır.

1 Ocak 1996'dan itibaren Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yürürlüğe giren gümrük birliği ortaklığının kurulmasıyla birlikte Türkiye sağlamış olduğu standart Avrupa Birliği yolunda önemli sürece girmiştir. Gümrük birliği ortaklığının Türkiye'ye olumlu ve olumsuz etkileri olmakla birlikte, Türkiye'nin çifte standart uygulamasına maruz bırakılarak başlayan Avrupa Birliği süreci farklı bir entegrasyon ve ortaklık potası süreci üzerinden devam etmiştir. 13 Aralık 1997 günü Lüksemburg zirvesi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin ehliyetini uygun görmekle birlikte yapısal olarak reformların devam ettirilmesi ve aynı zamanda Yunanistan ile iyi ilişkiler kurulmasına ve Kıbrıs konusunda da Yunanistan ile çözüm bulunmasına atıf yapması üzerine, Türkiye birliğin bu tutumuna sert tepki göstermiştir. Türkiye Avrupa Birliği ile ortaklık ilişkilerinin devam edeceğini, fakat birliğin Türkiye'ye çifte standartlı dayatmalarını müzakere etmeyeceklerini, Türkiye'nin egemenliği konularını, birlik ile Türkiye ilişkilerinden ayrı

¹⁵⁰ Paris Barış Konferansı ve ardından 1947 yılında imzalanan Paris Antlaşmasıyla Menteşe Adaları İtalya'dan alınıp, Yunanistan'a devredilmiştir.

tutacaklarını beyan etmesi ve birlik ile de müzakerelerin bu esaslarda devam edeceğini belirtmesi, birliğin Türkiye'ye karşı tavrını gözden geçirmesine yola açmıştır. 10-11 Aralık 1999'da Türkiye Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği hükümet ve devlet başkanları zirvesinde oybirliği ile birliğe aday ülke olarak kabul edilmiş ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı dile getirilmiştir.¹⁵¹ Helsinki Zirvesi Kararları Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik noktasında önemli bir süreçtir. Zirve de alınan kararlar gereği Türkiye, diğer aday ülkeler gibi katılım zirvesinden yararlanma sonucunu da elde etmiştir. 2002- 2004 arası dönemde de Avrupa Birliği ile uyum sürecinde de hızlı reformlar kaydeden Türkiye, 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nden çıkan sonuçla 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerine başlamıştır. Bu süreçte Boğazönü Adaları'nda durum daha çok Rum mallarının tazminatı ve buradaki kültürel durum üzerine yoğunlaşmıştır.

12. 2008 Gross Raporu ve Boğazönü Adaları

Türkiye, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde demokratikleşme adına reform adımları atarken, Boğazönü Adaları da reform kapsamı içine girmiştir. Bu kapsamda Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Başkan Yardımcısı Andreas Gross'un raportör olarak atanması ve 2006-2008 yılları arasında hazırlamış olduğu Gökçeada ve Bozcaada ile ilgili Boğazönü Adaları'nı uluslararası gündeme taşıyan bu rapor Türkiye'nin Adalar üzerindeki egemenlik hassasiyetine temelinden aykırı durumlar taşımaktadır. Gross bu süreçte Atina, Ankara, Gökçeada ve Bozcaada'ya birtakım ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu esnada Yunanistan ve Türkiye dışişleri makamlarıyla beraber, diaspora temsilcileri ile bir araya gelmiş, aslen Gökçeadalı olan Fener Rum Patriği Patriği Bartholomeus'la da görüşerek raporunu tamamlamıştır. 6 Haziran 2008'de yayınlanan bu rapor 27 Haziran 2008'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülmüş 11 oya karşılık 32 oyla rapor kabul edilmiştir. Gross bu raporunda Çanakkale Boğazı'nın önünde yer alan Gökçeada ve Bozcaada'yı Türkiye'nin ele aldığı mecra kapsamı dışarısında tutarak ada ile ilgili Rum istek ve çıkarlarının yerine getirilmesine yönelik bir bakış açısı

¹⁵¹ Bu süreçte Türk insanını derinden etkileyecek ve hafızalarından çıkmayacak bir deprem meydana geldi. Merkez üssü Gölçük olan 17 Ağustos 1999 saat 03:02'de 45 saniye süren ve Richter ölçeğine göre 7,5 şiddetinde olan deprem bütün Marmara bölgesini etkiledi. Depremde resmi rakamlara göre 18000'den fazla vatandaş hayatını kaybetti. Bu büyük depremin ardından 24 saat geçmeden dünya ülkeleri Türkiye için harekete geçtiler ve 52 ülkeden 1700 kadar kurtarma görevlisi yardıma geldi. Gelen ekipler arasında o zaman Türkiye ile gergin durumda olan Yunanistan yardım ekibi de vardı. Yunanistan ilk etapta hava kuvvetlerine ait bir nakliye uçağı ile 11 doktordan oluşan 2 acil tıbbi yardım ekibi, 25 kişilik özel bir uzman ekip, tıbbi malzeme ve özel eğitilmiş köpeklerden oluşan yardım malzemesi gönderdi. Deprem siyasi, dini ve ideolojik ayrılıkları yıkarak insanoğlunu birleştirmişti.

sergilemiştir. Gross'un bu raporunun giriş kısmında Çanakkale Boğazı önündeki Gökçeada ve Bozcaada'yı nasıl ele aldığına baktığımızda şu ifadeleri görmekteyiz;

“Çanakkale Boğazı'nın girişinde yer alan stratejik konumlarının bile, günümüz uzun menzilli füzeler ve uydular döneminde artık pek de önemli olmaması, adaları stratejik anlamda önemsizleştirmekte; bu da eski milliyetçi reflekslerin üstesinden gelinmesini ilgili halkların yararına adil bir anlaşmanın sağlanabilmesini mümkün kılmaktadır...”

Gökçeada ve Bozcaada bir şekilde Türkiye'nin eski hataları düzeltme konusundaki yetenek ve istekliliğinde “gerçek bir sınav” olarak görülebilir..... Türk dostlarımızdan, bu iki küçük ada'da yaşayanların kaderlerinin milliyetçi politik güçlerle Türkiye'nin Avrupa yönelimi taraftarı politik güçler arasında süregelen mücadelenin bir etki alanı haline gelmemesi için ellerinden geleni yapmalarını rica ediyoruz. Bu iki küçük ada'nın stratejik açıdan önemsizliği, ulusal güvenlik için herhangi bir tehlikenin olmayacağı rahatlığıyla, tüm ada sakinlerinin yararına olacak şekilde en temel adaletin hüküm sürmesini kolaylaştıracaktır...”¹⁵²

Gross'un bu ifadeleri raporun ve Avrupa Birliği'nin konuya bakış açısını ortaya koymaktadır. Gross'un bu düşüncesinin altında siyasi kaynaklı etmenlerinin yattığını görmekteyiz. Çünkü Çanakkale Boğazı'nın tarihsel ve coğrafi açıdan ayrılmaz bir bütünü olarak ele alınan ve tarih boyu da farklı devletler tarafından Çanakkale Boğazı'na yönelik bir harekâta üslenme bölgesi olarak görülen Gökçeada ve Bozcaada'nın, askeri teknolojide yer alan gelişmelere bağlı olarak stratejik öneminin azalması söz konusu bile değildir. Coğrafya değişmediğine göre bu iki ada'nın Çanakkale Boğazı için stratejik öneminin değiştiğini iddia etmek doğru bir mantıkla açıklanamaz. Bu iki Ada, Türkiye'nin var oluş mücadelesi verdiği milli mücadele sonrası Lozan Konferansında Çanakkale Boğazı'nın güvenliği için vazgeçilmez unsur olarak görüşülmüştür ve Türkiye tarafından egemenliği tartışılmaya açılmamıştır. Nitekim İngiltere'de Çanakkale Boğazı için stratejikliği dolayısıyla bu adaların Türkiye'ye bırakılmasını kabul etmiştir. Gross'un ifadelerinde bahsetmiş

¹⁵² Andreas, Gross. “Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos): Preserving the Bicultural Character of the Two Turkish Islands as a Model for Cooperation Between Turkey and Greece in the interest of the People Concerned”, Committee on Legal Affairs and Human Rights Report, Doc. 11629, PACE, 6.6.2008. Aktaran, Çiğdem Şahin, “Avrupa Örgütleri Nezdinde Gökçeada'nın Bir Azınlık Sorun Alanı Olarak Yapılandırılması”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Sayı 217, Ağustos 2015, s. 2.

olduğu adaların gelişen askeri teknolojiler dolayısıyla stratejik önemini yitirmesi durumu Türkiye'nin güvenlik değeri dolayısıyla Çanakkale Boğazını kontrol eden bu iki adaya vermiş olduğu önemi gevşetmeye ve yok saydırmaya yönelik bir yorumdur. Gross'un bu açıklaması Türkiye'nin milli bütünlüğü ve milli güvenliği ilgilendiren konularda bağımsız devlet olarak karar alması durumuna karşı bir anlayıştır. Raporda bu iki küçük adanın stratejik açıdan önemsizliği ve ulusal güvenlik için herhangi bir tehlikenin olmayacağı ibareleri sanki Gross'un Türkiye'nin milli güvenlik siyasetini belirleyen tek bir yetkili mercii gibi davrandığını göstermekle ve realist bir tabana da dayanmamaktadır. Türkiye'nin kime ve neye karşı güvenlik rahatlığı içinde olacağı beyanı da muğlâk bir ifadedir. Bunun, gelişen ve değişen konjonktür ve dinamik dünyada bir garantisini vermekte doğru bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Gökçeada ve Bozcaada bu raporda Türkiye'nin eski hatalarının düzeltilileceği gerçek bir sınavın olacağı yer olarak addedilmiştir. Türkiye'nin geçmişte yaptığı hataları bu raporda Gross'un açıkça belirtmesi gerekirdi. Aslında Türkiye'nin geçmişte yaptığı eski hatalar diye bahsedilen konu, Türk milletinin milli mücadele vererek Anadolu ve Rumeli topraklarını emperyalist çizmesi altında bıraktırmamasıdır. Çünkü Adaların Türkiye'ye geçiş sürecine baktığımızda bu sürece götüren nedeninin, Türk milletinin Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde milli mücadeleyi kazanması ve Anadolu bozkırında düşman ordularını imha etmesi ve bunun ardından Müttefiklerle Lozan'da sulh masasına oturmasına dayanmaktadır. Lozan'dan sonra Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın Türkiye'ye devredilmesiyle birlikte Ada'da yaşayan Rum tarafında bir hoşnutsuzluk oluşmuştur. 1151 sayılı kanunla devam eden süreç, Demokrat Parti döneminde bu iki ada'da izlenen liberal politika Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta karşı karşıya gelmesi ve Yunanistan'ın Lozan Antlaşmasının 37-45. Maddelerinin aykırı olarak Batı Trakya Türk azınlığının haklarını ihlal etmesi ve baskıcı yöntemlerle bu bölgede yaşayan Türk nüfusu eritme çabaları, Türkiye'yi Boğazönü Adaları'nda kültürel ve demografik tabiiyetini artırma konusunda adımlar atmasına neden olmuştur. Atılan bu adımlar sonucunda geçim kaynağı tarım olan Rum kökenli Türk vatandaşları, başka ülkelere göç etmiştir. Başka ülkelerin vatandaşlığına geçen kimselerin bu iki ada'da miras talep etme durumları ortadan kalkmıştır. Türkiye askeri ve milli güvenlik açısından son derece önemli bu bölgeye Türk kökenli nüfus aktarımı yapmış ve yapılan arazi kamulaştırmaları ile bu iki ada aynı zamanda bir

üretim merkezi haline dönüştürülmüştür. Gökçeada ve Bozcaada'ya realist temelli yaklaşıldığında tarihten gelen bu durumları göz ardı etmek söz konusu değildir.

Ayrıca Gökçeada ve Bozcaada'dan Yunanistan'a göç etmiş Rum halkı kitlesi de Yunanistan'ın kendilerine kötü davranmalarından şikâyetçidir. Yunanistan bu iki ada'da yaşayan halkı hiçbir zaman asıl Yunan vatandaşı gibi saymamıştır. Gökçeada ve Bozcaada'nın geçmişi uzun yıllara dayanan köklü tarihi ve burada yaşayan halkın kültürel kimliğini Yunan devleti kendi tabiiyetiyle birebir aynı tutmamıştır. Dönemin Yunanistan Başbakanı Yorgos Papandreou'nun 1960'larda Gökçeada'da (İmroz) yaşayan Rumlar için sarf etmiş olduğu “ Neden bir avuç balıkçı için Türkiye ile ilişkilerimizi tehlikeye atalım”? Sözü Yunanistan devletinin Gökçeadalı (İmroz) Rum ahaliye verdiği değeri göstermesi açısından da güzel bir örnektir.¹⁵³ Durum böyle iken Gökçeada'da ve Bozcaada'da yaşayan Rum halkı Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulaşmak istediği yayılmacı politikanın zarar görenleri arasında kalmıştır. Rum tabiiyetiyle birlikte tabisi hissettikleri Yunanistan, maalesef adalıların düşündüğü gibi düşünmemiş bir avuç balıkçı olarak adalıları zihnine taşımıştır. Yunanistan'ın adalılara bakış açısı ortada iken burada elde etmek istediği amaç Türkiye Avrupa Birliği üyelik sürecinde iken, Türkiye ile olan sorunlarını Avrupa Birliği'nin sorunları haline getirmek ve Türkiye'nin siyasal manada zayıf bırakılarak Boğazönü Adaları, Ege Denizi ve Kıbrıs'ta çıkar elde etme durumu yaratmaktır. Gross'un hazırlamış olduğu ve 2008'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde kabul edilen raporun içeriği de, bu raporun hazırlanmasında Yunanistan'ın ve Rum diasporasının etkisini açıkça göstermektedir. Rapor'un genelinde özetle Türkiye'den yapılması istenen konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Gökçeada'da en az bir cemaat okulu açılması

¹⁵³ Gökçeada ve Bozcaada dışından da Yunanistan'a mübadil gitmiş olan diğer Rumların durumu da benzerdi. Bunlardan en belirgin olanı Karamanlı Rumlar idi. Konya, Kayseri, Niğde, Nevşehir ve Karaman illerinde yaşayan ve Karaman vilayetinden dolayı Karamanlı olarak bilinen bu Rumlar, kültürel açıdan Türk kültürüne tabi idiler. Ortodoks inancına sahip Türk kökenli bu halk Türkçeyi Yunan harfleriyle okuyup yazar ve Türkçe konuşurlardı çoğunluğu Rumca da bilmezdi. Anadolu'da yaşayan Rumların çetecilik faaliyetlerine katılmayan bu insanlar son ana kadar kendilerinin mübadele dışında tutulacaklarına inanıyorlardı. Fakat öyle olamadı. Anadolu'dan büyük üzüntüye ayrılan bu halk gittikleri yerde de büyük zorluklar yaşadı. Rumca bilmedikleri için, Yunanlılar tarafından dışlandılar ve hatta bu insanlar Yunanistan'da “Turcosporos” Türk tohumu diye adlandırıldılar. Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul Fener Rum Patrikhanesine karşı 1922'de Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurmuştur. Başında da kendisini Türk dostu değil, Türkoğlu Türk addeden, Yozgat Akdağmadeni doğumlu Papa Eftim getirilmiştir. Papa Eftim Mübadele dışında tutulacak fakat cemaati mübadeleye tabi olduğundan ve cemaatsiz kaldığından ilerleyen dönemlerde bu patrikhane etkili olamamıştır. Mustafa Kemal Atatürk Papa Eftim için:”Papa Eftim bu memlekete bir ordu kadar hizmet etmiştir.” ifadesini kullanacaktır.

- Kamulaştırılma amaçlarına uygun olmayan şekilde kullanılan kamulaştırılmış bina ve arazilerin eski sahiplerine geri verilmesi veya verilmemesi durumunda adil bir şekilde tazminatın sağlanması
- Mazbut ilan edilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yetkisine bırakılmış olan binaların eski sahiplerine verilmesi
- Cemaat ya da ailelere uygun mülklerin kayıt altına alınması
- Vatandaş olmayanların miras haklarını tasdik eden AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) kararlarının adalıların ve mirasçılarının tüm mevcut belirsiz ve gelecek davalara uygulanması
- Adaların doğal ve kültürel mirasına verilen zararların giderilmesi
- Geçmişte Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanlara ve onların çocuklarına vatandaşlıklarının tekrar verilmesi
- Gökçeada-Bozcaada ve Gökçeada-Yunanistan arasında doğrudan deniz ulaşımının sağlanması
- Hala etnik Rumların yaşadığı Gökçeada köylerinin altyapı imkânlarının geliştirilmesidir.¹⁵⁴

Gross Raporu'nda bahsedilmiş olan ve özetle sıralanan yukarıdaki isteklere Türk makamları tepkiyle yaklaşmıştır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin de onaylamış olduğu bu rapora Türk Dışişleri Bakanlığı'nın cevabi açıklaması da şöyledir; "... Rapordaki önyargılı ifade ve ciddi yanlışlıkların düzeltilmesi, raportör ile yapılan görüşmelerde ayrıntılı olarak dikkate getirilmiştir. Ancak bu girişimlerimize rağmen raporda gerekli düzeltmeler yapılmamıştır... Raporun Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde kabul edilmiş olması üzüntüyle karşılanmıştır.¹⁵⁵ İfadesi ile Gross Raporuna ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin raporu onaylamasına tepki göstermiştir. Hem Gross Raporu'nda hem de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin bu raporu onaylamasıyla konu artık egemenlik mecrasından çıkartılıp azınlık hakları tarafına kaydırılarak bu süreçte, Türkiye ile Yunanistan arasındaki durumların Avrupa Birliği davası yapılarak,

¹⁵⁴ Şahin, *Avrupa Örgütleri Nezdinde.....*, s. 16-17.

¹⁵⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "AKPM Sosyalist Grup Başkanı İsviçreli Parlamenter Andreas Gross'un Raportörlüğünü Yaptığı "Gökçeada ve Bozcaada Başlıklı Rapor Hk.", Bakanlık Açıklamaları, No: 118, 30 Haziran 2008.

Türkiye’den taviz koparmaya dönüşmüştür. Bu kapsamda Avrupa Birliği Gross raporunun onaylanması sonrasında da Gökçeada ve Bozcaada ile ilgisini kesmemiş ve 2009 yılındaki ilerleme raporunda bu ilgi ve beklentilerini yinelemiştir.

2009 yılındaki ilerleme raporunda “Rum azınlık, Gökçeada ve Bozcaada’da yaşayanlar da dâhil olmak üzere, eğitim ve mülkiyet hakları ile ilgili sorunlar yaşamaya devam etmektedir.”¹⁵⁶ İbaresıyla Avrupa Birliği konu üzerinde dikkatini yoğunlaştırmıştır. 2011 ilerleme raporunda da Avrupa Birliği Adalarla ilgili bir örneğin uygulanmasına dikkat çekmiş ve bu konuyu belirtmiştir. Raporda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Bozcaada Kimisis Theodokou Rum Ortodoks Kilise’sinin mülkiyet haklarına ilişkin olarak verdiği Mart 2009 tarihli kararın Türkiye tarafından Mart 2011’de Gökçeada ve Bozcaada Piskoposlarının mülkiyet haklarını üzerlerine devretmek suretiyle uyguladığını belirtmiştir.¹⁵⁷ Raporda Rum azınlığın eğitim ve öğretim haklarının yanı sıra mülkiyet haklarıyla ilgili sorunların devam ettiğinin de altı çizilmiştir. Türkiye Avrupa Birliği’nin dayatmaları sonucu bu konularla ilgili tek taraflı adımlar atmaya devam etmiştir. 2013 yılının Eylül ayında Türkiye’de bulunan azınlık 22 azınlık okuluna bir yenisı daha eklenmiş ve Gökçeada azınlık okulu açılmıştır. 3 Öğrenci ile hizmete başlayan bu öğrencilerin 3’ünü de Yunanistan’dan Gökçeada’ya dönen ailelerin çocukları oluşturmuştur. Ada’da yaşayan 300 civarı Rum asıllı Türk vatandaşı bulunmasına rağmen, öğrenim görecekt yaşta çocuk bulunmadığından, Yunanistan’dan bu 3 çocuk ve ailesi getirilerek eğitim-öğretime başlanmıştır. Ada’da bu gelişmeler yaşanırken Avrupa Birliği Gökçeada ve Bozcaada üzerinde konuyu sık olarak mülkiyet haklarına da getirmeye çalışmıştır. Avrupa Birliği, mülkiyet haklarının korunması konusunda Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi kararına ek olarak, Venedik komisyonunun mülkiyet haklarının korunmasına yönelik olarak almış olduğu Mart 2010 tarihli tavsiyelerinin de uygulanmasını istemektedir. Avrupa Birliği 2012 yılından itibaren ilerleme

¹⁵⁶ Avrupa Komisyonu, Komisyon Tarafından Konsey’e ve Avrupa Parlamentosu’na Sunulan Bildirim Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2009-2010. (COM (2009) 533 final) Ekindeki Komisyon Çalışma Belgesi: 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Brüksel, 14.10.2009, s. 58.

¹⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği bu kararın temeli, Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Klisesi Vakfı’nın 15 Ekim 2013 ve 20 Kasım 2013 tarihlerinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 34. Maddesi uyarınca yapmış olduğu başvurulardır. Mahkeme bu başvuruları birleştirmiş ve ardından, Mart 2009’da Ek 1 no’lu Protokol’un 1. Maddesinin ihlal edildiğine dair hüküm vermiş ve ihtilaf konusu taşınmazın Türkiye tarafından Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Klisesi adına tescil edilmesine, tescilin yapılmaması durumunda klise vakfına 173.000 Euro tazminat ödenmesine karar vermiştir. Türkiye’de Mart 2011’de haklarını devrederek kararı uygulamıştır. Şahin, Avrupa....., s.19.

raporlarında Venedik Komisyonu’nun 15 Mart 2010 tarihli “Türkiye’de Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsü ile İstanbul Ortodoks Patrikliği’nin “Ekümenik” Sıfatını Kullanma Hakkına Dair Görüş”üne atıf yaparak Gökçeada ve Bozcaada’da bulunan dini cemaatlere ait mülkiyet konularının bu görüşün ışığında ele alınmasını belirtmiştir. Burada Avrupa Birliği’nin takip etmiş olduğu siyaset, Lozan’da dini yetkilerinin dışındaki yetkileri kaldırılmış, Mustafa Kemal Atatürk’ün tabiriyle “Fesat yuvası” olarak adlandırılmış İstanbul Fener Rum Patrikhanesi’nin tekrar ekümenik kabul ettirilip, siyasi ve diğer yetkilerle donatılarak Türkiye içinde dini, idari ve siyasi yönden ayrıcalıklı bir yapı oluşturmaya dayanmaktadır. İlerleme raporlarına ve Avrupa Birliği tavsiyelerine bakıldığında Türkiye’nin Lozan’da kazandıklarına tekrar el uzatmak maksatlı olduğu görülmektedir.¹⁵⁸ Türkiye’ye yönelik olarak düşünülmüş bu algı daha Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu’na başvurduğu günden beri kendini hissettirmiştir.

Topluluğa Türkiye ile aynı yıl başvurmuş olan Yunanistan’ın kültürel ve siyasi maksatlar güdülerek gerekli kriterleri taşıdığına bakılmaksızın, 1981’de Avrupa Topluluğu’na dâhil edilmesi, fakat Türkiye’nin 2016 yılı itibariyle hala Avrupa Birliği ile müzakereleri sürdürüyor olması kültürel ve siyasi temelli bir anlayışın ürünüdür. Avrupa Birliği’nin Lozan Antlaşmasında Türkiye’nin elde ettiği kazanımları tartışmaya açması, hiç şüphe yoktur ki Lord Curzon’un İsmet İnönü’yle olan “Harap bir memleketi imar için karşımıza para istemek için gelip diz çöktüğünüzde biz de bugün cebimize attıklarınızı birer birer önünüze koyacağız” sözünü akla getirmektedir. Bugün müzakerelerde bu anlayışın devam etmekte

¹⁵⁸ İsmet İnönü Lozan görüşmeleri sırasında Lord Curzon’la yaşadığı bir diyalogu, Lozan Konferansı’nın 45. Yıldönümünde yaptığı konuşmada şöyle anlatmaktadır; Bir defa Lord Curzon ile bir gece toplantısında bulundum. Beraberdik, ikimiz vardık, bir de Amerikan murahhası Mr. Chaıld vardı. Lord Curzon bana dedi ki; Konferanstan bir neticeye varacağız ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz, Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayetinde şu karara vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var bir de yanımda. Unutmayın ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız Fransızlardan mı? Ben evet dedim Curzon sözlerine devam etti. Para kimse de yok ancak biz verebiliriz? Memnun olmazsak kimden alacaksınız? Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız? İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimizden birer birer çıkartıp size göstereceğiz. Lord Curzon’ un bu sözleri kulağımda kalmıştır ve sözünün geçtiği her yerde hatırlamışımıdır. Lozan Konferansı olalı 45 sene geçti. Fakat bu sözleri hiçbir zaman unutmadım. Bu 45 sene içinde para almak için müracat ettiğimiz her yerde bu ihtimalleri görmüşümdür. Lord Curzon’un sözleri bittiği zaman, kendisine dedim ki: Şimdi meseleleri halledelim, para istemek için gelirsem o zaman gösterirsiniz. Hakikat şudur ki İkinci Cihan Harbi kapı önünde görününceye kadar mali bakımdan bize kolaylık gösterilmemiştir ve Türkiye kendisini alın teri ile tamir ederek İkinci Cihan Harbini idrak etmiştir. <http://www.ismetinonu.org.tr/lozan-antlasmasi.htm>

olduğunu görmekteyiz. Gökçeada ve Bozcaada konusu bugün Türkiye’de çok ta fazla gündeme gelen bir konu değildir. Fakat bu konu Yunanistan’ın dış politikasında, Türkiye ile olan meselelerde önemli bir başlıktır. Bu iki ada’dan göç etmiş nüfusun diaspora oluşturarak bir kamuoyu yaratmasının arka planındaki eksen Yunanistan ve Patrikhane’dir. Burada amaçlanan ada’dan göç etmiş Rumlara, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı’nın tekrar kazandırılarak, Ada’nın Rum tabiiyetine aktarılacak istenmesidir. Bunun için atılan Rum ilkokulunun açılması adımı bu yoldaki ilk gelişmedir. Yunanistan’dan aile ve öğrenci getirilerek 3 öğrenciyle eğitim-öğretime başlamasının altındaki ideal farklıdır. Gökçeada ile ilgili en aktif Rum Platformu olarak bilinen Atina Gökçeadalılar (İmroz) Derneği Başkanı Konstantinos Hristoforidis’in Ada’daki Rum ilkokulunun açılış sürecinde yaptığı açıklama konuyu belirgin hatlarıyla ortaya çıkarmaktadır. Hristoforidis yaptığı açıklamada:

“...Bu bazı insanlara artık Ada’da yaşama imkânını sunacak... Hedefimiz adada olan sadece 1 çocukla okulun açılması değil. Şimdiye kadar oraya gitmeyi düşünen ailelerin de artık bu imkânı kullanarak adaya tekrar yerleşebilmesi... Bizim de dernek olarak tek yapabileceğimiz insanları bilgilendirmek, yüreklendirmek ve mümkün mertebe Yunanistan’daki çok zor ekonomik şartları biliyorsunuz elimizden geldiği kadar destek sunmak. Yeniden bir hayat kurmaktan bahsediyoruz.¹⁵⁹ İfadelerinin altında yatan neden bir hakkın kazanılmasından çok Yunanistan’daki ekonomik krize vurgu yapılarak, kriz ortamı ve Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik sürecindeki durumunun yarattığı fırsattan istifade ederek Adaları Rum tabiiyetine ve Yunanistan çıkarlarına uygun duruma getirmektir. Bunun yanı sıra Rum Vakıflarını Destekleme Derneği tarafından yürütülen “Azınlık Vatandaşları-Eşit Vatandaşlar” adlı Avrupa Birliği projesi kapsamında, tarım, hayvancılık ve turizm alanında alanlarında alınabilecek destekler konusunda Gökçeada’da bir seminer düzenlenmiştir. Bu seminerde tekrar adaya dönmeyi amaçlayan Rumlar mevcut ekonomik durum ve desteklemeler konusunda bilgi sahibi olarak Ada’ya geri dönüşte, ekonomik fırsat ve destekler konusunda bilgi almışlardır. 2014 yılında Gökçeada ve Bozcaada Araştırmaları Derneği (Imbros and Tenedos Studies Association) tarafından Gökçeada yer isimleri atlası hazırlandığı belirtilmiş ve 10

¹⁵⁹Hasan Hacı, Atina, Cihan. <http://www.rodopruzgari.com/item/2492-yunanistanda-ya%C5%9Fayan-g%C3%B6k%C3%A7eada%C4%B1-rumlar-adaya-d%C3%B6nmeyi-planl%C4%B1yor.html>

yıllık bir çalışma sonucunda oluşan bu çalışmada 2400'den fazla yerin Yunanca ve eski adlarının toplandığı, interaktif bir harita ile de bu çalışmanın destekleneceği belirtilmiştir. Patrik Bartholomeos'ta bu çalışmanın tarih çalışmaları açısından da önemli olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde Gökçeada ve Bozcaada, özellikle de Gökçeada'nın gündeme gelmesinde, Yunanistan'ın dış politika konularında bir gündem olarak yer almasında ve üyelik sürecinde Türkiye'den Gökçeada ve Bozcaada'ya yönelik adımların atılmasının istenmesinde çok önemli bir faktör aslen Gökçeadalı olan Patrik Bartholomeos'tur. İstanbul Fener Rum Patriği Bartholomeos'un patrik olarak seçilmesinin ardından Boğazönü Adaları konusu uluslar arası kamuoyunda farklı bir mecraya taşınmış, Patrik Bartholomeos ve diaspora bu durumda büyük rol oynamıştır. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye tavsiye ettiği bir başka durum olan Patrikhanenin Ekümenik olarak tanınması konusu da bu kapsam içindedir.

13. Yunanistan'ın Son Dönemde Boğazönü Adaları'na Bakışı

19. yüzyılın başlarında başta İngiltere ve Rusya'nın desteğiyle bağımsızlığını kazanmış olan Yunanistan'a baktığımızda bağımsızlık sonrasında özellikle dış politikada İngiltere'den bağımsız olmadığı ve İngiltere'nin Yunan siyasetini de yönlendirdiği görülmüştür. 1. Dünya Savaşı sonrasında da, İngiltere'nin desteğiyle Anadolu'yu işgale gelen Yunan ordusu, büyük Yunanistan hülyasıyla özellikle Batı Anadolu'da çetecilik ve haydutluk faaliyetlerine girişmiş, bu rüyadan uyandığında da komşusu Türkiye'nin hafızasına unutulmaz izler bırakmıştı. Türk Kurtuluş Savaşı sonrası Küçük Asya felaketine uğramış Yunanistan'a savaştan sonra dost eli uzatacak ülke komşusu Türkiye olmuştur. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin barışçıl bir temel yürüyememesinde araya giren dış güçlerin yoğun çalışmaları etkili olmuştur. 1981 yılı itibarıyla Avrupa Birliği'ne tam üye olan Yunanistan bugün büyük bir borç krizi ile ekonomik bunalım içinde bulunmaktadır. Avrupa Birliği Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası içerisinde %2'lik bir pay gibi çok küçük bir orana sahip olan Yunanistan'ın içinde bulunduğu kriz tüm Avrupa Birliği Bölgesini etkilemiştir. Uzun yıllar var olan yüksek cari açıklarını uluslararası piyasadan borçlanarak, kolaylıkla kendini finanse edebilen Yunanistan bugün borçlarını çeviremez duruma gelmiş durumdadır. Yunanistan'ın bu borç krizine girme sebebinin başında yüksek kamu harcamaları ve Yunan ekonomisinin düşük rekabet gücü bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'ne girdiği tarihten itibaren, Avrupa Birliği fonlarından büyük destek alan Yunanistan, maalesef bu destekleri yatırıma ve üretime dönüştürememiştir. Ayrıca Yunanistan'a komşusu Türkiye baş tehdit olarak gösterilmiş ve Türkiye'ye karşı silahlanma yoluna gitmiş ve silah tedarikçilerinin bir pazarı durumuna gelmiştir. Aslında Yunanistan'ın Türkiye'yi tehdit olarak addetmesinin altında Klise temelli politikaların yattığını görmekteyiz. Yunanistan'da özellikle Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı üzerinde etkili olan Klise, küçük yaştan itibaren Yunan çocuklarına Türk düşmanlığı aşlamakta yeni yetişen nesillerin hafızasına önyargı ve temelsiz bilgilerle dolu Türk düşmanlığı serpiştirmektedir. Ekonomide ve devlet bürokrasisinde de güçlü yer edinen Klise, maalesef Yunanistan'ın Türkiye ile politika belirleme sürecinde fanatizm içeriğinde hareket etmektedir. Din ve devlet işlerini birbirinden ayırmayan Yunanistan'ın, Türkiye ile ilişkilerini zihninde negatif planlı oluşturması pek de yadsınamaz. Yunanistan'ın bu bakış açısı Türkiye ile ilişkilerinde ve Boğazönü Adaları konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Gökçeada ve Bozcaada'yı tekrar Yunanistan görünömlü bir ada hale getirilmek istenmesinin temellerinde de Klise temelli fikirlerin yatmakta olduğunu görmekteyiz. Nitekim Patrik Bartholomeos'un aslen Gökçeadalı oluşu ve Ada'yı uluslararası camiada Rumların haklarının gasp edildiği bir yer olarak lanse etmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Klise ve Vakıf mallarıyla yakından ilgilenmesinin altında yatan temel etken akılcılıktan yoksun Klise fanatizmi olduğu görölmektedir. Yunanistan'ın realist temelli politikalar üretememesinin ardında da bu temel yatmaktadır. Yunanistan'ın olaylara bu temelden yaklaşması komşusu Türkiye ile dostluk kurma noktasına karşısına engeller çıkarmaktadır. Yunanistan'ın ekonomik darboğazda olduğu dönemde iktidara gelen Aleksis Çipras, bir nevi kurtarıcı rolüyle yeni umut vaad eden kişi olarak iktidara getiren Yunan halkı, Türkiye ile yürütülecek komşuluk ve ikili ilişkilerde devleti ile aynı düşünmemektedir. Nitekim ülkenin en zor dönemini yaşadığı insanların açlıktan kitleler halinde sokaklarda vefat ettiği 1941-1942 döneminde, Türkiye komşusuna umut ışığı olmuş vapurlarla Anadolu'nun gıda ve muhtelif yardımlarını Yunanistan'a taşımıştır. Bu durum Yunan halkının zihnine Türkiye'nin kötü gün dostu olduğu gerçeğini işlemiştir.

SONUÇ

İncelediğimiz bu çalışma bize Ege Denizi içerisinde ve Çanakkale Boğazı'nın güvenliği konusunda Boğazönü Adaları'nın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. İstanbul'un fethiyle beraber, İstanbul'a açılan kapı olan Çanakkale Boğazı ve onun hemen önünde bulunan Boğazönü Adaları daha da önem kazanmıştır. Bu maksatla İstanbul'u güvenceye alabilmenin ilk adımı Çanakkale Boğazı ve Boğazönü Adaları olarak görülmüş ve Boğazönü Adaları'nın fetih süreci tamamlanmıştır. 20. Yüzyılın ortalarına kadar da Boğazönü Adaları, Çanakkale Boğazı'nın ele geçirmek isteyen güçlerin hedefinde olmuştur. Balkan Savaşları ile Türk hâkimiyetinden çıkan Boğazönü Adaları'nın hukuki durumları Lozan Antlaşması ile tekrar belirlenmiş, Çanakkale Boğazı için stratejik önemi dolayısıyla Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adası Türkiye'ye, Limni ve Semadirek Adası Yunanistan'a bırakılmıştır. Lozan Antlaşması sonrasında Türkiye'nin büyük gayret ve çabaları ile Yunanistan ile önemli dostluk bağları kurulmuş, dostane ilişkiler Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında açlık sorunu ile karşı karşıya kalan Yunan halkına dost elini uzatmasıyla doruğa çıkmıştır. Kıbrıs sorunu ve İngiltere'nin, Kıbrıs'ta Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirme politikasının başarısı dolayısıyla, ikili ilişkiler bozulmuş ve durum Boğazönü Adaları'na da yansımıştır. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne 1981'de tam üye olmuş, Fakat Yunanistan ile birliğe aynı yıl başvuru yapmış Türkiye, bugün dahi üyelik sürecinde bulunmaktadır.

Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye, tam üyelik yolunda müzakerelere devam ederken, Gökçeada ve Bozcaada konusu sık olarak gündeme gelmektedir. Türkiye ile olan sorunlarını Avrupa Birliği sürecinde müzakere masasına koyan Yunanistan bu sayede, Avrupa Birliği üzerinden Boğazönü Adaları'nda çıkar elde etme peşine girişmiştir. Rum diasporası, Fener Rum Patriği ve Avrupa Birliği de bu duruma zemin hazırlamıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğa başvurduğu günden beri Türkiye, üyelik sürecinde bekletilmekte, siyasi ve ekonomik yönden zayıf düştüğü zamanlarda Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşıtı sergilemiş olduğu tarafgir politikalara maruz kalmaktadır. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Batı Trakya, Kıbrıs ve Adalarda yaşayan Türklerin haklarıyla ilgili Yunanistan'a herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Batı Trakya Türkleri, Yunanistan Avrupa Birliği'ndeyken dahi, en temel hak ve hürriyetlerinde bile Yunanistan'ın baskıcı

politikalarına maruz kalmıştır. Fakat bu durum Avrupa Birliği tarafından gündeme getirilmemiştir. Türkiye Avrupa Birliği üyelik sürecine girdiği anda Boğazönü Adaları konusu azınlık ve mülkiyet hakları mecrasına çekilerek, Türkiye üzerinde baskı kurulmaya başlanmıştır. Lozan Antlaşmasıyla belirtilen Batı Trakya Türklerinin azınlık hakları ve karşılıklılık esası Yunanistan tarafından yerine getirilmemiştir. Ne yazık ki azınlık haklarına yeterince riayet etmeyen Yunanistan için Avrupa Birliği böylesine geniş müzakere ve yaptırım sürecine dâhil olmamıştır. Buna ek olarak Yunanistan, Lozan Antlaşmasına aykırı bir şekilde Limni ve Semadirek adasını silahlandırma yolunu seçmiştir. Türkiye'nin varlığına tehdit olarak ortaya çıkmış bu durumun kabullenilemeyeceği ortada iken, Gross Raporu'nda gelişmiş silah sistemleri sayesinde Gökçeada ve Bozcaada'nın Çanakkale Boğazı için stratejik önemi azaldığı iddia edilmektedir. Realist çerçeveye uymayan bu söylemin altında siyasi etmenlerin olduğu bilinmektedir. Bu sava göre Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi azaldıysa Yunanistan'ın hem de Lozan Antlaşmasına aykırı bir şekilde Limni ve Semadirek adasını silahlandırması, Gross'un raporuyla çelişkiye düşmektedir. Ayrıca, Kıbrıs Rum Kesimi'nin dahi üyesi olabildiği, Fakat Türkiye'nin üyelik sürecinde bekletildiği Avrupa Birliği, Türkiye tarafından sorgulanmalıdır. Uğrunda binlerce evladını feda ettiği, kutsal saydığı ana yurdunu savunabilmek adında türlü fedakârlıklara katlanarak, Lozan'da sulh masasında kazanımlar elde etmiş olan Türkiye'ye, Avrupa Birliği'nin müzakere masasında bakışı Lozan Antlaşması'nın bir nevi rövanşı gibidir. Bu duruma Türkiye uluslararası camiada tepkisini koymalı, haklarını hukuki yoldan dile getirmelidir. Ayrıca, özellikle Batı Anadolu'nun Yunan Ordusu ve çetecileri tarafından baştanbaşa yangın yerine çevrildiği dönemden hemen sonra Türkiye'nin büyük âlicenaplık örneği göstererek Yunanistan'la dostane ilişkiler içerisine girmesi ve Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel ödülüne aday göstermesi, Yunanistan'ın da içerisinde olduğu Balkan Paktı'nın Türkiye tarafından kurulabilmesi, savaşta mahareti ile bilinen Türk milletinin barışta da ne kadar derin yürekli olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Bugün Ege Denizi'nde iki millet arasında farklı nedenlerle zaman zaman savaşın eşiğine gelen durumdan Yunanistan, tarihin bu sayfalarına bakıp kendine dersler çıkaracaktır. Avrupa temelli politikacıların geçmişte olduğu gibi bugün de Yunanistan'ı bu konuda yanlış sevk etmeye devam ettikleri görülmektedir. Girit'ten Selanik hattına kadar uzanan havzada

geliştirilebilecek ortak ekonomik platformlar varken, Batı dünyası Atatürk döneminde olduğu gibi, Ege Denizi'nin ve bu iki milletin barış konumunda kalacağından rahatsızlık duymaktadırlar.

KAYNAKÇA

- 1912-1913 Balkan Harplerinde Yunan Ordusu*, Cilt I, Kısım 2, Yunan Ordular Vekâleti Yayını, Atina 1939.
- Akar, Rıdvan. “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 117, 2013, s.117-230.
- Araslı, Altan. *İmroz*”, *Tarih Mecmuası*, Mart 1974, S. 3.
- Aziz, Aysel. “Gökçeada Üzerine Toplumsal Bir İnceleme” *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 1, s. 97-99.
- Başar, Cem. *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu*, İNAF Uluslararası İlişkiler Ajansı, İstanbul 1992.
- Başeren, Sertaç Hami. *Ege Sorunları*, Türk Deniz Kuvvetleri Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- Bilsel, M. Cemil. *Lozan II*, Ahmet İhsan Matbaası Ltd. , İstanbul 1933.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*, I. Cilt, İstanbul 1957.
- Clogg, Richard. *Modern Yunanistan Tarihi*, (Çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul 1989.
- Çomak, Hasret. *Ege Adaları*, Deniz Harp Okulu Yayınları, İstanbul 1996.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I*, Doğu Kütüphanesi, 2011.
- Emecen, Feridun. *İmbros’tan İmroz ve Gökçeada’ya: Bir adanın tarihi geçmişi*, İstanbul 2003.
- Ertan. Timuçin F. *Mudanya Mütarekesi’nden Lozan Barış Antlaşması’na, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2011.
- Gözenç, Selami. *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995.
- Haydar, Emir Ali. *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrisi*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1339 (1923).

- Howard, Harry. “*The Entry of Turkey in to World War II*”, Belleten, XXXI/122 1967,
- İnce, Fuat. Ankara Üniversitesi, “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları” *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s.101-128
- Jacobsen, Hans-Adolf. *Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (Çev. İbrahim Ulus), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
- Joseph Von Hammer, Osmanlı Tarihi I.Cilt, (Çev. Mehmet Ata), İstanbul 1991.
- Kahraman, Mehmet. “Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Laiklik”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 9, 2000.
- Kalemli Hüseyin; Erdem Ufuk , “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’nin Yunanistan’a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları ile Gönderdiği İnsani Yardımlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2011, s. 215.
- Karacan, Ali Naci. *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1943.
- Keser, Ulvi. İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Yunanistan, Türkiye’de Mülteciler, Askeri İhlaller ve Esirler Sorunu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 11, s. 253-256.
- Kurtcephe İsrail. “İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri”, *OTAM Dergisi*, S. 1, 1990.
- Kurumahmut, Ali. *Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1998.
- Macar, Elçin. *İşte Geliyor Kurtuluş Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nda Yunanistan’a Yaptığı Yardımları (1940-1942)*, İzmir Ticaret Odası Kültür Sanat ve Tarih Yayınları, İzmir 2009.
- Márquez, Gabriel García. *Yüzyıllık Yalnızlık*, Çev. Seçkin Selvi, 22. Baskı.
- Meray, Seha L. (Çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Tk. I, C.I, K.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Miller, William. “The Greco- Turkish Friendship,” *Contemporary Review*, S. 140, 1931, s. 719.
- Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 5. Bölüm, Büyük Taarruza Hazırlık, Başkumandan Meydan Muharebesi, Saltanat’ın kaldırılması ve gelişen diğer olaylar. Kültür ve Turizm Bakanlığı e kitap
- Onaran, Nevzat. *Cumhuriyet’te Ermeni ve Rum Malları’nın Türkleştirilmesi (1920-1930), Emval-i Metrükenin Tasfiyesi-II*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013.

- Öksüz, Hikmet. “Lozan Sonrasında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada’da Rumların Askere alınması”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Ağustos 2000, S. 200, s.105-110.
- Özcan, Murat. *Tarihin Işığında Yunan Mezalimi*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özlü, Hüsnü. Arşiv Belgeleri Işığında “Balkan Savaşlarında Ege Adaları’nın İşgal Süreci”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Journal Of Modern Turkish History Studies XII/ 25 2012- Güz /Autumn, s. 9-32
- Öztürk, İbrahim Sadi. *Mondros, Sevr, Lozan Antlaşmaları*, Ankara Ticaret Odası Yayınları
- Öztürk, Kazım. *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, İstanbul 1968.
- Öztürk, Rıfat. *Tarihi Gelişim İçinde Türk Boğazları ve Yeni Oluşumların Işığında Geleceği* Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- Pazarcı, Hüseyin. *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.
- Poyraz, Hamdi. *Türk-Yunan Sorunları Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2004.
- Procopis, Papastratis. *British Policy Towards Greece During the Second World War 1941-1944*, Cambridge University Press, 2008.
- Sertan, Nurten. “Havacılık Tarihinde Türkler”, *Uçan Türk Dergisi*, S. 257, Ağustos 1975.
- Şahin, Çiğdem. *AB Bölgesel Politikası Adalar ve Gökçeada*, Beta Yayınları, İstanbul 2015.
- Şahin, Çiğdem. “Avrupa Örgütleri Nezdinde Gökçeada’nın Bir Azınlık Sorun Alanı Olarak Yapılandırılması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, S. 217, Ağustos 2015, s.16-17.
- Şener, Bülent. “Türk Boğazlarının Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü,” *Tarih Okulu Dergisi*, S.17, 2014, s. 467-493.
- Şimşir, Bilâl Niyazi. *Ege Sorunu, Belgeler (1912-1913)*, C. I, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- T.C. *Dış Politikasında 50. Yıl: Cumhuriyetin ilk 10 yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Ankara T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973.
- Tansuğ, Feryal. *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2013.
- Toluner, Sevim. *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul 1987.

Uysal, Mehmet. *Aldatma İle Örtülen Yunan Yayılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Uzun, Hakan. “Türk Heyetinin Lozan’a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa’daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922),” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 329-350.

Yalçın, Osman. “Çanakkale Cephesinde Türk Hava Harekâtı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 2015, S. 18, s.349-383.

SÖZLÜKLER

Grimal, Pierre. *Mitoloji Sözlüğü*, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul 1997.

GAZETELER

Cumhuriyet 12 Eylül 1941 - 14 Eylül 1941.

Cumhuriyet 19 Kasım 1941.

Cumhuriyet, 25 Ekim 1941.

Cumhuriyet, 25 Ekim 1941.

İkdam, 8 Mayıs 1942.

İstanbul Ekspres, 06 Eylül 1955

Vakit Gazetesinde M. H .ZAL’ın 29 Mart 1942 tarihli köşe yazısı.

Vatan 19 Kasım 1941.

Vatan, 1 Ekim 1941.

Vatan, 12 Eylül 1941 - 14 Eylül 1941.

Vatan, 13 Ekim 1941.

Vatan, 20 Kasım 1941.

İTERNET KAYNAKLARI

<http://www.rodopruzgari.com/item/2492-yunanistanda-ya%C5%9Fayan-g%C3%B6k%C3%A7eadal%C4%B1-rumlar-adaya-d%C3%B6nmeyi-planl%C4%B1yor.html> 20.05.2016.

<http://www.ismetinonu.org.tr/lozan-antlasmasi.htm/> 20.05.2016.

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk İstiklâl Harbi II inci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım IV Kitap İstiklâl Harbinin Son Safhası (18 Eylül 1922: 1 Kasım 1923), Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmî Yay. Seri No: 1, Ankara, 1969.

TEZLER

BİROL,R.İ.: “Ege’de Mevcut Ada,Adacık ve Kayalıklara İlişkin Hukuki Gelişmelerin Tarihi Süreç İçinde Değerlendirilmesi”, Muğla Üniversitesi. SBE.,Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Cesur, Olgun. Avrupa Birliğine Giriş Sürecinin Ege Denizindeki Türkiye- Yunanistan Sorunlarına Etkilerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Çıkarlarına Uygun Çözüm Yollarının Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2005.

Gürcan, Gürhan. 6-7 Eylül 1955 Olayları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

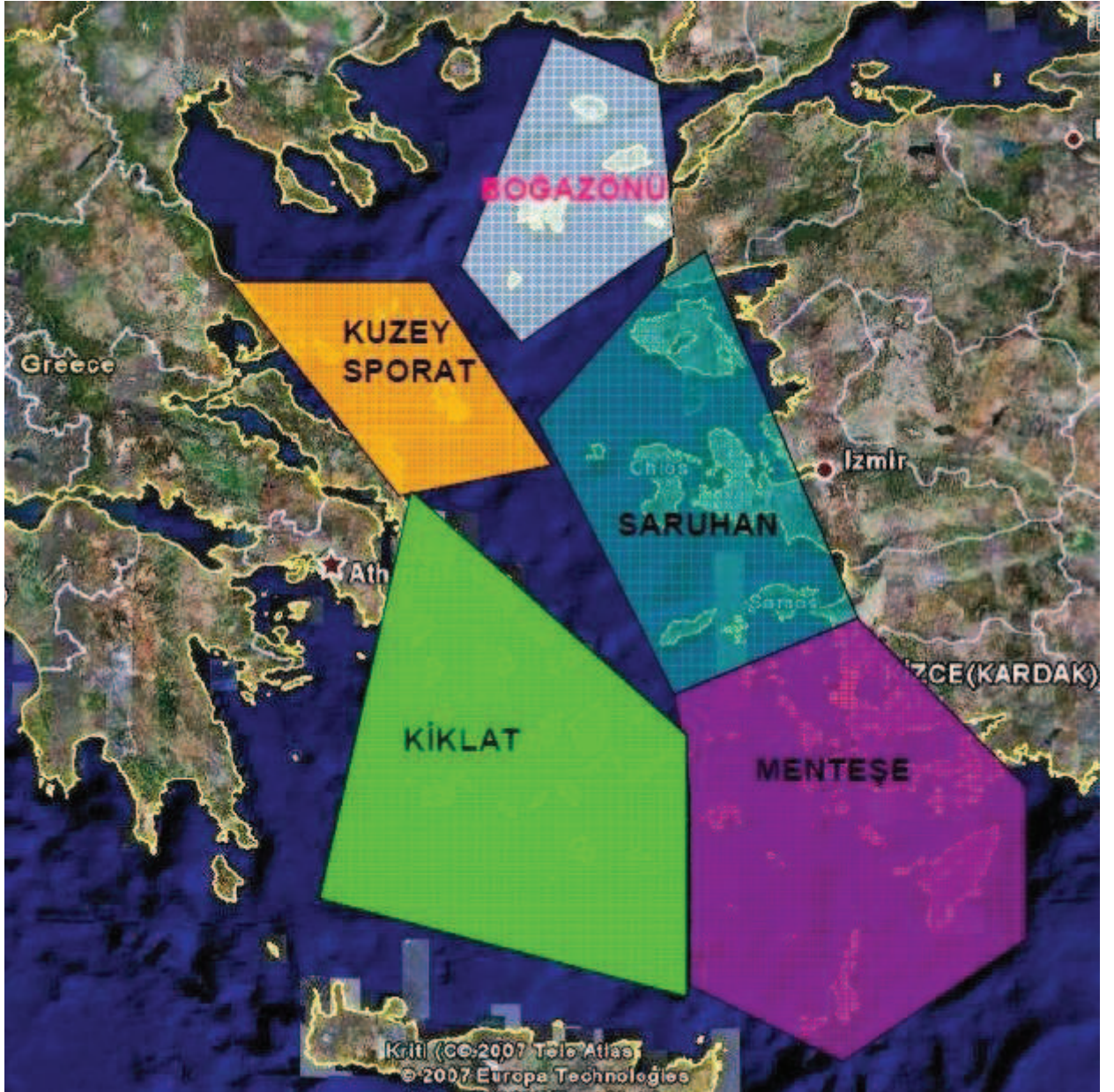
Kargın, Şahin. Ege Adalarının Hukuksal Statüsü Ege Sorunları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Kutbay Yeneroğlu, Elif. Doğu Ege Adalarının Osmanlı Hâkimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2005.

Sannav, Can Sabri. Yakın Dönem Tarihimizde Limni Adası, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2004.

EKLER

EK:1 Ege Denizi İçerisindeki Adaların Grup Olarak Dağılışı

	Erkek	Kadın	Toplam
İlçe Merkezleri	3.724	2.505	6.229
Belde ve Köyler	1.266	1.149	2.415
Toplam	4.990	3.654	8.644

Yıllara Göre Gökçeada Nüfusu

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	4.990	3.654	8.644
2013	5.181	3.649	8.830
2012	4.926	3.362	8.288
2011	4.907	3.303	8.210
2010	3.815	3.259	7.074
2009	3.822	3.235	7.057
2008	4.260	3.215	7.475
2007	5.447	3.225	8.672

Gökçeada Nüfusu

İlçelere Göre Çanakkale Nüfusu

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Merkez	78.909	76.748	155.657
2014	Biga	42.927	43.556	86.483
2014	Çan	24.821	24.478	49.299
2014	Gelibolu	24.248	20.603	44.851
2014	Yenice	16.730	17.215	33.945
2014	Ezine	17.016	15.946	32.962
2014	Ayvacık	16.131	16.056	32.187
2014	Bayramiç	14.744	15.126	29.870
2014	Lapseki	12.937	13.050	25.987
2014	Eceabat	4.708	4.443	9.151
2014	Gökçeada	4.990	3.654	8.644
2014	Bozcaada	1.494	1.260	2.754

EK:2 Bozcaada ve Gökçeada Nüfus bilgileri

EK 3: Lozan Boğazlar Sözleşmesinde Askersizleştirilmiş alanlar.

BOZCAADA VE İMROZ KAZALARININ MAHALLİ İDARELERİ HAKKINDA KANUN

Kanun Numarası : 1151 Kabul Tarihi : 25/6/1927 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 20/7/1927 Sayı : 638 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 8 Sayfa : 983

Madde 1– İmroz ve bozcaadaları mahalli anasırdan mürekkep teşkilatı hususiyeye tabi ve Çanakkale Vilayetine merbut birer nahiyedir.

Madde 2 – Bu nahiyelerde intizamın temini için istihdam edilecek memur, yerli ahaliden tayin olunur.

Madde 3 – Adanın menafii umuma ait mahalli işlerini tedvir ile mükellef bir "nahiye meclisi" bulunur; nahiye müdürünün riyaseti altında on azadan tereküp eder. Meclis iki sene için müntahaptır. Ada ahalisinden olup Teşkilatı Esasiye Kanununa tevfikan müntehiplik için lazım gelen evsafı haiz olanlar bu meclise aza intihap ederler. Ve mebusluk evsafını cami bulunanlar da nahiye meclisine aza intihap olunabilirler.

Madde 4 – Meclis her sene nahiyenin senei atıye bütçesini ve senei sabıka hesabı katisini tetkik ve müzakere etmek üzere Kanunusani ve Ağustos aylarında iki defa azami birer ay müddet ve nahiye müdürünün daveti ile içtimaatı adiyesini akdeder. Hükümeti merkeziye veya nahiye müdürü lüzum gördüğü anda nahiye meclisi fevkalade olarak içtimaa davet olunabilir.

Madde 5 – İdarei umumiyei vilayet kanuniyle vilayet meclisi umumilerine mevdu vazaif, Bozcaada ve İmroz nahiyelerinde nahiye meclislerine tevdi edilmiştir.

Madde 6 – Mecmuu, ada idarei mahalliyesi varidatının yüzde birini tecavüz etmemek şartıyla reis ve azaya beher içtima için meclisce takdir olunacak hakkı huzur verilir.

Madde 7 – Meclisin mukarreratı kanuna mugayir veya vazife ve salahiyeti kanuniye haricinde olarak ittihaz edilmiş olduğu takdirde re'sen veya bu kararlardan şikayet edenlerin tahriri müracaatı üzerine mukarreratı vakıa, Çanakkale Vilayeti İdare Heyetinin mütalaası alınarak, Dahiliye Vekaletince her zaman iptal olunabilir. Meclis mukarreratının ada menafı mahalliyesine mugayeretinden dolayı - ittihazı karar tarihinden on beş gün zarfında - itiraza nahiye müdürü salahiyettardır. Bu takdirde müzakere zabıtnameleri ile karar metni, nahiye müdürünün itiraznamesi Çanakkale Vilayetine gönderilir ve vilayet idare heyetince bir karara raptolunur.

Madde 8 – Meclis, muayyen olan zaman ve mekan haricinde içtima veya işbu kanunile tayin edilmiş vazifeleri ifadan imtina eylediği takdirde, bir ay zarfında yeniden intihap icra olunmak üzere, meclisi feshe Dahiliye Vekili salahiyettardır.

Madde 9 – Kavanini muhtelifle ile vilayat idarei hususiyelerine ve belediyeye tevdi ve tahsis edilmiş olan varidat, bu iki adanın hususi bütçelerine müterettip varidatı mahalliyei teşkil eder. Varidatı mahalliyeeye ait tarife ve miktar ve nispetleri tanzim ve tayin hususunda meclisi umumi ve meclisi belediyelere raci olan vazife ve salahiyetler bu iki adada nahiye meclislerine tevdi edilmiştir.

Madde 10 – Birinci maddede muharrer hidemat ve vazai fi mahalliyeinin ifasına müteferri masraflar ile mahalli idareye müterettip hidematı ve müessesatta ifayı vazife eden memur ve müstahdemlerin maaş, tahsisatı fevkalade ve ücretleri, bu iki adanın hususi bütçelerine ithali muktazi masarifi mahalliyei teşkil eder.

Madde 11 – Adaların nahiye meclislerince tetkik ve müzakere edilen bütçe ve hesabı katiler, Çanakkale Vilayeti idare heyetinin mütalaası alınarak, Dahiliye Vekaletinin tasdıkı ile iktisabı katiyet eder. Münakale, tahsisatı munzamma ve fevkalade suretleriyle bütçede vukua getirilecek tadilat aynı eşkali kanuniyeye tabidir.

Madde 12 – Nahiye müdürü, adanın hususi bütçesinin amiri ita ve malmemuru muhasibi mesulüdür. Ada emvali mahalliyesinin veznedarlığını ve tahsildarlığını vesair kabız ve sarf muamelatını, Adanın memurini maliyesi, meclisçe takdir olunacak aidat mukabilinde, idarei mahalliyeye hesabına ifa ederler.

Madde 13 – Her iki adada dini tesisat ile bunlara muhtas evkaf, idarei mahalliyeinin nazareti ve Hükümeti merkeziyenin murakabesi altında cemaatlerine aittir. Cemaat mektepleri, hastane ve tedavihaneleri gibi gayri dini tesisat ile bunlara merbut ve mevküf emvali gayrimenkule bütün mevcudatı menkulesi ve müştemilatı ile ve kaffei hukuk ve vecaibi ile idarei mahalliyeeye devrolunmuştur.

Madde 14 – (Mülga: 5/2/1951 - 5713/1 md.; ihya: 16/7/1964 - 502/1 md.) Her iki adada maarif umur ve muamelatı, Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun ile İlk Tedrisat Kanunu ahkamına tevfi kan tensik ve idare olunur. Tedrisat Türkçe, umumi, meccani ve ladinidir. Çocuklarına kendi dini ve lisanını öğrettirmek istiyen veliler ehliyeti Hükümetçe musaddak ve tedrisatı Hükümetin daimi teftişine tabi bulunmak ve masrafı kendileri tarafından tesviye edilmek şartı ile hususi bir hocaya, umumi mektep binaları dahilinde tahsis edilecek dershanelerde program ve ders saatleri haricinde tayin olunacak bir saatte din ve lisan derslerini okutabilirler. Her iki adada nahiye Maarif Encümeni, tedrisatı iptidaiye meclisi salahiyetini haiz olmak üzere nahiye müdürünün riyaseti altında tedrisat müfettişi veya başmuallim ve tabip ile nahiye meclisince kendi azası içinden müntehap iki azadan tereküp eder.

Madde 15 – İdarei mahalliyeinin nahiye müdürü tarafından mansup memur ve müstahdemleri ada ahalisinden olmak şarttır. Evsafi matlubeyi haiz kimse bulunmadığı takdirde diğer ada ahalisinden, bu da bulunmazsa Türkiye Cumhuriyetinin sair aksanı memaliki ahalisinden intihap olunabilir.

Madde 16 – Her iki adanın zabıtai mahalliye heyeti adalar dahilinde ve sahillerinde zabıtai mania, adliye, belediye, sıhhiye ve sıhhiye hayvaniye, saydiye, rusimiye muamelatı ile mükellef olmak üzere jandarma nizamnamesine tevfikân tensik edilir. Zabıtai mahalliye efradının adalı olması şarttır. Şu kadar ki İmroz'da Bozcaadalı, Bozcaada'da İmrozlu efrat istihdamı ve adalar ahalisinden olan efrat ile zabıtai mahalliye kadrosu itmam edilemediği takdirde jandarma nizamnamesine tevfikân şeraiti matlubeyi haiz olmak üzere memleketin sair aksamı ahalisinden dahi efrat tertibi ve tahsisi caizdir. Zabitan ve küçük zabitan Jandarma nizamnamesine tevfikân mekatibi mahsusasından yetişmiş olmak şarttır. Adalarda işbu zabıtai mahalliye heyetinin tensik ve ikamesi tarihinden itibaren mevcut polis ve jandarma kuvvetleri tebdil olunur.

Madde 17 – Her iki adada sakin nüfus, nahiye meclisince tesbit ve vilayet idare heyetinin mütalaasıyla Dahiliye Vekaleti tarafından tasdik olunacak hudutlar dahilinde mahallelere tefrik olunur. Her mahallede intihap hakkını haiz ahali kendi içlerinden aynı evsafı haiz üç kişiyi muhtar namzedi olarak intihap ve bunlardan birini nahiye müdürü muhtar nasbeyler. Mahalle ihtiyar heyetlerine mevdu vazaifi kanuniye müstakillen işbu muhtarın mesuliyeti tahtında ifa olunur.

Madde 18 – Çanakkale Vilayeti İdarei Hususiye teşkilatının Bozcaada ve İmroz nahiyelerine şümulü yoktur. Her iki nahiyyede mevcut belediye idareleri ve belediye meclisleri ve köy ihtiyar meclisleri ve köy idareleri mülga olup bunlara ait menkul gayrimenkul emval, kuyudat, vazaif ve muamelat ve kaffei vekaip ve taahhüdât mahalli idarelere intikal eder.

Madde 19 – Her iki adada Türkiye Cumhuriyeti kavanin ve nizamatinın işbu kanun ile kabili telif ahkamı baki ve mer'idir.

Madde 20 – Bu kanunun suveri tatbikiyesini mübeyyin olmak üzere Dahiliye Vekaletince ihzar kılınacak talimatnameler Heyeti Vekile kararıyle Reisicumhur tarafından tasdik olunarak iktisabı meriyet eder.

Madde 21 – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 22 – Bu kanunun ahkamını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

EK 4: 1151 Sayılı Kanun

EK 5: Montrö Boğazlar Sözleşmesinin İmzalanması ve Türk Askerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nda Gayri Askeri Sahayı İşgali.

18 inci MADDENİN GEÇERLİ OLAN FRANSIZCA METNİ *

Article 18

Désireuses que la démilitarisation des Détroits et des zones avoisinantes ne devienne pas, au point de vue militaire, une cause de danger injustifié pour la Turquie et que des actes de guerre ne viennent pas mettre en péril la liberté des Détroits ou la sécurité des zones démilitarisées, les Hautes Parties contractantes conviennent des dispositions suivantes :

Si une violation des dispositions sur la liberté de passage, une attaque inopinée, ou quelque acte de guerre ou menace de guerre venaient à mettre en péril la liberté de la navigation des Détroits ou la sécurité des zones démilitarisées, les Hautes Parties contractantes et, dans tous les cas, la France, la Grande-Bretagne, l'Italie et le Japon les empêcheront conjointement par tous les moyens que le Conseil de la Société des Nations décidera à cet effet.

Dès que les actes ayant motivé l'action prévue par l'alinéa qui précède, auront pris fin, le statut des Détroits, tel qu'il est réglé par les dispositions de la présente Convention, sera de nouveau strictement appliqué.

La présente disposition, qui constitue une partie intégrante de celles qui sont relatives à la démilitarisation et à la liberté des Détroits, ne porte pas atteinte aux droits et obligations que les Hautes Parties contractantes peuvent avoir en vertu du Pacte de la Société des Nations.

EK VI

20 TEMMUZ 1936 TARİHLİ MONTREUX BOĞAZLAR'IN REJİMİNE DAİR KONSANSİYON'UN BAŞLANGIÇ VE PROTOKOL HÜKÜMLERİ

Boğazlar umumî tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyri-sefaini Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan Sulh Muahedenamesinin 23 üncü maddesiyle tesbit edilen prensibi, Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahilidarı Devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dahilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek arzusuyla mütehassis olarak;

İşbu Mukavelenameyi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikameye karar vermişler ve murahhas olarak âtidedeki zevatı tayin etmişlerdir :

PROTOKOL

Bugünkü tarihli Mukavelenameyi imza ettikleri sırada, zırde vazîulimma murahaslar, Hükümetlerini taahhüt altına alarak aşağıdaki ahkâmı kabul ettiklerini beyan ederler.

1. Türkiye, mezkûr Mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar muntıkasını derhal yeniden askerileştirebilecektir.
2. 15 Ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükümeti, mezkûr Mukavelenamede tasrih edilen rejimi muvakkaten tatbik edecektir.
3. İşbu Protokol bugünkü tarihten itibaren muteber olacaktır.

Montreux'de yirmi Temmuz bin dokuzyüzotuz altı tarihinde tanzim edilmiştir.

BAŞLANGIÇ VE PROTOKOL'ÜN GEÇERLİ OLAN FRANSIZCA METNİ

«Animés du désir de régler le passage et la navigation dans le détroit des Dardanelles, la mer de Marmara et le Bosphore, compris sous la dénomination générale de «Détroits», de manière à sauvegarder, dans le cadre de la sécurité de la Turquie et de la sécurité, dans la mer Noire, des Etats riverains, le principe consacré par l'article 23 du Traité de paix signé à Lausanne le 24 juillet 1923;

Ont résolu de substituer la présente convention à la Convention signée à Lausanne le 24 juillet 1923 et ont désigné pour leurs plénipotentiaires, savoir:»

PROTOCOLE

Au moment de signer la convention portant la date de ce jour, les plénipotentiaires soussignés, engageant leurs gouvernements respectifs, déclarent accepter les dispositions ci-après:

1. La Turquie pourra remilitariser immédiatement la zone des Détroits telle quelle est définie dans le préambule de ladite convention.
2. A partir du 15 août 1936, le Gouvernement turc appliquera provisoirement le régime spécifié dans ladite convention.
3. Le présent protocole prendra effet à dater de ce jour.

Fait à Montreux, le vingt juillet mil neuf cent trente-six.

* LNTS, vol. 173, No. 4015, p. 213.

EK:6 Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Başlangıç ve Protokol Hükümleri

KESİM :III AZINLIKLARIN KORUNMASI

Madde 37 — Türkiye, 38.den 48.e dek Maddelerde belirtilen hükümlerin temel yasalar [Les Lois fondamentales] olarak tanınmasını ve hiç bir yasa, hiç bir yönetmelik ve hiç bir resmi işlemin bu hükümlerle çelişkili ya da onlara aykırı olmamasını ve biç bir yasanın, hiç bir yönetmeliğin ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlere üstün sayılmamasını yükümlenir.

Madde 38 — Türkiye Hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy, ya da din ayırt etmeksizin, Türk halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerini, en geniş biçimde, korumayı yükümlenir. : Türkiye'nin tüm halkı, kamu düzeni ve genel ahlak ile bağdaşmazlık göstermeyen her din, mezhep ya da inanışın gerek genel, gerek özel biçimde özgürce kullanılması hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar, Türkiye Hükümetince ulusal savunma ya ila kamu düzeninin, korunması için ülkenin her yerinde ya da bir bölümünde alınan ve tüm Türk yurttaşlarına uygulanan önlemler saklı kalmak koşulu ile, dolaşım ve göç özgürlüğünden bütünü ile yararlanacaklardır.

Madde 39 — Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklardır. Türkiye'nin tüm halkı, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olacaktır. Din, inanç ya da mezhep farkı hiçbir Türk Yurttaşının medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına ve özellikle genel hizmetlere kabulüne, memurluğa ve yukarı derecelere ulaşmasına, ya da çeşitli meslekleri ve sanatları yapmasına bir engel sayılmayacaktır. Herhangi bir Türk yurttaşının gerek özel ya da ticaret ilişkilerinde, gerek din, basın ya da her türlü yayın konusunda ve gerek toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir sınır konulmayacaktır. Resmi dilin varlığı kuşkusuz olmakla birlikte, Türkçeden başka dil ile konuşan Türk yurttaşlarına yargıçlar önünde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için gerekli kolaylıklar gösterilecektir.

Madde 40 — Müslüman olmayan azınlıklara ilintili olan Türk yurttaşları hukuk bakımından ve fiilen öteki Türk yurttaşlarına uygulanan işlemlerin ve sağlanan güvencelerin tıpkısından yararlanacaklar ve özellikle, harcamaları kendilerince yapılmak üzere, her türlü yardım, dinsel ya da sosyal kurumları, her türlü okul ve benzeri öğretim ve eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından eşit bir hakka sahip bulunacaklardır.

Madde 41 — Genel öğretim konusunda Türk Hükümeti, Müslüman olmayan yurttaşların önemli bir oranda yerleşmiş oldukları kentler ve kasabalarda, bu Türk yurttaşlarının çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle öğretim görmelerini sağlamak üzere, gerekli

kolaylığı gösterecektir. Bu hüküm Türk Hükümetinin söz konusu okullarda Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır. Müslüman olmayan azınlıklara ilintili Türk yurttaşlarının önemli oranda bulundukları kentlerde ya da kasabalarda, bu azınlıklar Devlet bütçesi Belediye ya da benzeri bütçelerde eğitim, din, ya da yardım amacıyla genel gelirlerden verilecek paralardan yararlanma ve ödenek ayrılması konusunda hakça bir pay alacaklardır. Söz konusu paralar ilgili kurumların, yetkili temsilcilerine ödenecektir.

Madde 42 — Türkiye Hükümeti Müslüman olmayan azınlıkların aile ya da kişi statüleri konusunda, bu sorunların sözü geçen azınlıkların törelerine göre çözümlenmesine uygun her türlü hükümleri koymayı kabul eder İşbu hükümler Türkiye Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden oluşan özel Komisyonlarda düzenlenecektir. Anlaşmazlık olursa, Türkiye Hükümeti ile Milletler Cemiyeti Meclisi, birlikte, Avrupalı hukukçular arasından bir üst hakem atayacaktır. Türkiye Hükümeti söz konusu azınlıkların Kiliseleri, Havraları, mezarlıkları ve öteki dinsel kurumlarına her türlü koruyuculuğu göstermeyi yükümlenir. Bu azınlıkların bugün Türkiye'de bulunan Vakıflarına ve dinsel ve yardım kurumlarına her türlü kolaylığı gösterecek ve izinleri verecek ve yeni dinsel ve yardım kurumları kurulması için, benzeri öteki özel kurumlara sağlanmış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.

Madde 43 — Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları, inançlarına aykırı ya da dinsel ayinlerini bozucu herhangi bir işlem yapmaya zorlanamayacakları gibi, hafta tatilleri gününde Mahkemelerde hazır bulunmaktan ya da herhangi bir yasal işlemin yapılmasından kaçınmaları nedeniyle, onların hiç bir hakkı ortadan kalkmayacaktır. Bununla birlikte, bu hüküm söz konusu Türk yurttaşlarının, kamu düzeninin korunması bakımından, öteki tüm Türk yurttaşlarının bağlı olduğu yükümlerden bağışık kılmayacaktır.

Madde 44 — Türkiye, işbu Kesimin yukarıdaki Maddelerinin, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına ilişkin bulunduğu ölçüde, uluslararası toplumu ilgilendirici nitelikte yükümler getirdiğini ve onların Milletler Cemiyetinin güvencesi altına konulmasını kabul eder. İşbu hükümler Milletler Cemiyeti Meclisinde çoğunlukta ahsan, bir karar olmaksızın değiştirilemeyecektir. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya Milletler Cemiyeti -11- Meclisinde işbu Maddeler konusunda, yöntemine uygun biçimde, çoğunlukla kabul edilecek olan her hangi bir değişikliği reddetmemeyi bu Antlaşma ile yükümlenirler. Türkiye, Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her birinin bu yükümlülüklerden her hangi birine aykırılık olması ya da olma tehlikesi üzerine, buna Meclisin dikkatini çekmeğe yetkili olacağını ve Meclisin, duruma göre, uygun ve etkin sayılacak bir davranışta bulunabileceğini ve yönerge verebileceğini kabul eder. Bundan başka, Türkiye, işbu Maddelere ilişkin hukuksal ya da edimsel sorunlarda, Türkiye Hükümeti ile bağıtlı öteki devletlerden her hangi biri ya da Milletler Cemiyeti Meclisi üyelerinden her hangi bir devlet arasında görüş ayrılığı ortaya çıkınca bu anlaşmazlığın, Milletler Cemiyeti Antlaşmasının 14. Maddesi uyarınca, uluslararası nitelikte bir anlaşmazlık gibi sayılmasını kabul eder. Türkiye Hükümeti bu türden olan her hangi bir anlaşmazlığın, öteki Taraf istemde bulunursa, uluslararası Daimi Adalet Divanına

götürülmesini kabul eder. Daimi Divan kararı istinaf edilemeyip Milletler Cemiyeti Antlaşmasının 13. Maddesi uyarınca verilmiş bir kararın güç ve hükmünün tıpkısına sahip olacaktır.

Madde 45 — İşbu Kesim hükümleri ile Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıkları için tanınan haklar, Yunanistan tarafından da, kendi topraklarında bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.

EK:7 Lozan Antlaşmasının Azınlıklarla İlgili Olan Maddeleri

Lozan Antlaşması

Madde 12

İmroz (Imbros) adası ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan Adaları (Iles aux Lapins) dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni (Lemnos), Semadirek (Semendirek, Samothrace), Midilli (MityLine), Sakız (Chio), Sişam (Samos) ve Nikarya (Nicaria) adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs tarihli Londra Antlaşmasının 5 inci ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşmasının 15 inci maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Andlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15 inci maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır. İşbu Andlaşmada aykırı hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden, az bir uzaklıkta bulunan adalar Türk egemenliği altında kalacaktır.

Madde 14

Türk egemenliği altında kalan İmroz adasıyla Bozcaada, yerel (mahalli) yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından Müslüman-olmayan yerli halka gerekli bütün güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması yukarıda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır. Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak Türkiye ve Yunanistan arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada adaları halkına uygulanmayacaktır.

Madde 15

Türkiye aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumu İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto, Kazos (Casos, Casso), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Kos, Cos) adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Meis (Castellorizo) adası.

EK:8 Lozan Antlaşmasının Adalarla İlgili Olan Maddeleri

Harita 1. ŞARKİ RUMELİ VİLAYETİ VE BATI TRAKYA

EK:9 Batı Trakya Coğrafi Haritası

K A R A R N A M E

3708

- 1- Çanakkale İlinin İmroz ve Bozcaada İlçelerinde bulunan ilişik listelerdeki yabancı kökten gelme tabii yer adlarının hizalarında gösterilen türkçe adlarla değiştirilmesi, 5442 sayılı kanunun 2 inci maddesi gereğince kararlaştırılmıştır.
- 2- Bu kararı İçişleri Bakanı yürütür.

17 Eylül 1965

C. Gürsel
CUMHURBAŞKANI
C. Gürsel

BAŞBAKAN

İÇİŞLERİ BAKANI

İsmail Hakkı Karay *J. Zengin*

EK 10: Gökçeada ve Bozcaada'da Yer İsimlerinin Türkçeleştirilmesine Dair.

EGE DENİZİ	Karasuları 6 NM		Karasuları 12 NM	
	Alan km ²	%	Alan km ²	%
Türk Karasuları	14173	7.55	16895	9
Yunan Karasuları	73532	38.66	113208	60.03
EGEAYDAK Karasuları	10074	5.37	19986	10.65
Uluslararası Sular	90865	48.42	37583	20.02

EK 11: Ege Denizinde Durum

BATI ANADOLU KENTLERİNDE YAKILIP YIKILAN YAPILAR

Kentler	Yakılıp Yıkılmış Yapı Sayısı	Savaştan Önceki Yapı Sayısı
Manisa	13 633	14 773
Alaşehir	4 350	4 500
Salihli	2 000	2 200
Turgutlu	6 126	6 326

215. F.O. 371-4224, No.10731, de Robeck'den Curzon'a yazı, İstanbul 27 Aralık 1919.

Gördes	431	Tümü yakıldı
Aydın	6 243	Tümü yakıldı
Nazilli	2 121	Tümü yakıldı
Söke	1 731	Çoğu yakıldı
Karacabey	1 965	Tümü yakıldı
Orhan Gazi	408	Tümü yakıldı
Bilecik	2 245	Tümü yakıldı
Söğüt	948	Tümü yakıldı
Yenişehir	1 187	Yarısı yakıldı
Bozüyük	748	Tümü yakıldı
Pazarcık	644	Tümü yakıldı
İznik	615	648
Karamürsel	830	847
Yalova	232	286
Eskişehir	1 867	Kısmen yakıldı
Mihalıççık	905	Tümü yakıldı
Uşak	1 971	Çoğu yakıldı
Gediz	694	Tümü yakıldı
Çivril	405	Tümü yakıldı
Eşme	307	Tümü yakıldı
Bandırma	1 305	Çoğu yakıldı
Afyon	394	Kısmen yakıldı
TOPLAM	54 205 *	

Kaynak: Lozan'da Türk Delegasyonunun sunduğu metin.

*Özgün belgedeki sayı böyle. Aslında 54 305 olması gerekirdi.

KIRSAL YÖRELERDE YAKILIP YIKILAN YAPILAR

Sancak ya da Kaza Yakılıp Yıkılan Yapı Sayısı

İzmir Sancağı	13 588
Saruhan Sancağı	9 084
Aydın Sancağı	8 326
Denizli Sancağı	634
Bursa Sancağı	13 668
Ertuğrul Sancağı	3 235
İzmit Sancağı	17 728
Eskişehir Sancağı	21 711
Karesi Sancağı	6 385
Afyon Karahisar Sancağı	278
Kütahya Sancağı	894
Haymana Kazası	1 127
TOPLAM	87 669
Kentlerdeki Yıkım da Hesaba Katılarak	
GENEL TOPLAM	141 874

Kaynak: Lozan'da Türk Delegasyonunun sunduğu metin.

İŞGALE UĞRAYAN BÖLGELERDE YİTİRİLEN HAYVANLARIN SAYISI

Bölge	At	Eşek/Katır	İnek/Öküz	Manda	Deve	Keçi	Koyun
İzmir Sancağı	40 774	13 962	24 105	32 971	5 464	192 739	156 031
Saruhan Sancağı	24 502	13 170	12 997	20 254	1 988	44 034	86 137
Aydın	7 126	4 830	7 543	11 115	30	25 471	29 581
Denizli	1 832	3 314	3 061	1 759	38	34 321	28 249
Bursa	3 730	630	38 820	29 058	-	1 251	39 916
Ertuğrul	504	258	36 364	27 181	-	403	29 640
İzmit	5 702	2 790	28 437	34 113	-	12 100	161 109
Eskişehir	28 202	15 796	82 347	34 374	748	297 6141	120 009
Karesi	4 862	1 122	4 281	6 973	164	6 066	40 203
Afyon	528	954	1 860	2 859	-	4 164	28 260
Kütahya	13 222	2 850	17 500	18 618	-	99 922	33 752
Haymana Kazası	3 086	3 710	7 665	8 955	72	103 254	17 370
TOPLAM	134 040	63 926	264 980	228 230	8 504	821 3391	770 316

Kaynak: İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı'na sunduğu metin; toplama yanlışları özgün belgededir.

İzmir'deki Amerikan Konsolosu **J. Loder Park**, Yunanlıların savaşı kaybetmesinden sonra, yakılıp yıkılmış yörelerin bir bö-

EK 12: Batı Anadolu'da Yunanlılar Tarafından Yapılan Tahribat Örnekleri